

בסייעתא דשמיא

ארבע התעניות

ובין המצרים

בהלכה ובאגדה

לוי כהנא במקוצר

חיברתיו וערכתיו בחסד ה' עלי

הצעיר באלפי ישראל

דוד שלום נקי ס"ט

שנת: "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום" (ישעיה נב ז)

תמוז תשפ"ה לפ"ק

החברות שיצאו לאור כסייעתא דשמיא – בהלכה ובאגדה:

השבת: הלכות שבת המעשיות, בצרוף דברי אגדה להבנת יקרתה וחשיבותה של שבת קודשנו.
סדר היום: השכמת הבוקר, ציצית, תפילין, תפילה ועוד, בצירוף דברי אגדה נעימים ומחזקים עד מאוד.
הסעודה: נטילת ידיים, הפסק באכילה, הנהגות הסעודה, מאה ברכות, ברכת המזון ועוד. ודברי אגדה מרתקים.
כשרות המטבח: בשר בחלב, הכשרת כלים, תולעים, מליחה, פת גויים, טבילת כלים ועוד. ודברי אגדה מרתקים.
הטהרה: הלכות בלשון ברורה, אף למתחילים. שאלות אקטואליות ועוד. פורמט צבעוני מרהיב עין.
להיות את: חוברת נרחבת לאשה בנושאים: עוצמת נשים, צניעות, האשה כמעגלי החיים ועוד. חובה לכל אשה!
ראש חודש ברכת הלבנה וברכת החמה: ביאורים וחיידושים נפלאים על המאורות ופלאי הבריאה, שובה לב.
כבוד אב ואם: ההלכות המעשיות דבר יום ביומו, עם מדרשי חז"ל וסיפורים מרתקים ומחזקים.
ראש השנה ויום הכיפורים: הלכות ודברי אגדה מחזקים לימים אלו. כולל סדר הסליחות והתרת נדרים.
חג הסוכות: ניסי ישראל, המן, הבאר, ענני כבוד, חג הסוכות בירושלים, שמחת בית השואבה, האוספיון, ועוד.
ימי החנוכה: הלכות חנוכה לפרטיהם, עם סיפור נס חנוכה מדברי חז"ל וממקורות היסטוריים, מרתק במיוחד.
ט"ו בשבט: מהות היום ומנהגיו, שבח ארץ ישראל ופירותיה, ענני ברכות ועוד. סדר לשלחן ט"ו בשבט צבעוני.
ימי הפורים: הלכות פורים, וסיפור המגילה בהרחבה על פי מדרשי חז"ל, מרתק במיוחד! כולל מגילת אסתר.
חג הפסח: הלכות הפסח, וסיפור יציאת מצרים וקריעת ים סוף, ועוד. כולל הגדה של פסח עם פירוש קצר ומתוק.
ימי העומר: ספירת העומר, ל"ג בעומר, פסח שני ועוד. עם הרחבה מרתקת על מהות הימים בעבר ובהווה.
חג השבעות: דיני החג ויום טוב, סיפור מרתק של מתן תורה. מגילת דות משולבת בסיפורי המגילה. שובה לב.
ארבע התעניות ובין המצרים: פרטי ההלכות, וסיפורי החורבן בהרחבה, הגאולה, ביאת המשיח ועוד. נוגע ללב.
פרקי אבות: עם פירוש מאירת עיניים להבנת פשט המשנה ופירוש שמחת הלב מדרשים, סיפורים וחיזוקים מרתקים.
מצוות הארץ: הלכות שמיטה, חלה, כלאים, ערלה, תרומות ומעשרות, יישוב ארץ ישראל, ודברי אגדה מרתקים.
הרפואה: הלכות שמירת הגוף והנפש, מצות ביקור חולים, סיעוד הורים זקנים ועוד, ודברי אגדה מרתקים.
ברית מילה: דברי אגדה מרתקים, ופרטי ההלכות לילודת, לברית, בחירת שם ועוד. עם סדר הלימוד לברית יצחק.
בר מצוה: הכנה והדרכה מיוחדת לחתן, ביאורים במצוות ציצית ותפילין, הלכות אקטואליות, עם דיני חינוך קטן.
בת מצוה: הלכות והליכות, חיזוקים והדרכות, מוגשים בחן בפורמט צבעוני מרהיב. עם אוצר הלכות לכל אשה ובת.
הנישואין: גיל הנישואין, שידוכים, אירוסין, חופה, כתובה, מהלך השמחה, שבוע ברכות, הנהגות הבית ועוד.
האבלות: דיני ימי השבעה, השלושים, השנה ועוד. וכן ענייני עילוי נשמה, דברי נחמה, אגדה וחיזוק מרתקים.
מזן הרב עובדיה: הנהגות, מעשים, דרכי לימוד והשקפה על מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, מזווית אישית.
תבורך מנשים יעל: קיום לדמותה של הרבנית, מזכה הרבים, אצילת הנפש ורבת האמונה, מרת יעל נקי ע"ה.
אברהם אוהבי: קיום לדמותו של אוהב התורה ולומדיה, מזכה הרבים, אוהב על הבריות, ר' אברהם מנשה זצ"ל.
דעת התורה בגיל הנישואין: מדברי חז"ל וגדולי ישראל זע"א על גיל הנישואין. פורמט כיס. כולל ברכת המזון ושבוע ברכות.
השבת | סדר היום – מחולק ללימוד יומי: מארז ג' חלקים פורמט כיס. בלימוד 3 דקות מסיימים כל ההלכות בשנה.
סט מועדים מהדרת כיס: מארז עשרה חלקים, כל חוברת מחולקת ל-30 ימי לימוד.

מחירי החוברות: כל חוברת – 10 ₪. סט שלם [28 חוברות] במארז חדש – 280

מארז השבת | סדר היום – לימוד יומי 3 חלקים – 12 ₪. מארז מועדים 10 חלקים – 40 ₪.

גיל הנישואין | הפרשת חלה – 5 ₪. שבת מהדורה מקוצרת [176 עמ'] – 8 ₪.

חוברות מקוצרות [טהרה, שבת, להיות את] – 3 ₪. ברכישת החל מ-100 חוברות מקוצרות – 2 ₪.

אפשרות להטבעת זהב על כל החוברות [נלות 70 אגורות לחוברת + מחיר המסלול, החל מ-100 חוברות הוות] – 8517294-054.

רשימת נקודות המכירה בערים השונות – בעמוד האחרון

© כל הזכויות שמורות לעמותת אפיקי מים ע.ר. 580540094

ניתן בשמחה לצלם קטעים לצורך לימוד בבתי הספר, שיעורי תורה, עלונים וכדומה. לא למטרות מסחר.

אפיקי מים *אין לה גרה אב ויהוי!*

היה שאל בהשקיה - קנה [אז זכשו מניה]! להשתתפות בזיכוי הרבים ובחלוקת חוברות לאחינו בית ישראל:

☎ קבלת טופס הוי"ק: 6410995@gmail.com. ☎ חשבון בבנק הדואר 8413671 סניף 01 - עמותת אפיקי מים

☎ תרומה באשראי בקהילות - 073-2757000 שלוחה 16563.

לקבלת העלון השבועי "ותתענג בדשן": 6410995@gmail.com. להצטרפות לקבלת סרטון חינוך יומי 5 דקות 052-6164324

🕊️ תוכן העניינים 🕊️

שער האגדה

7	מבוא אם אשכחך ירושלים, מהות האבל על חורבן בית המקדש
14	בית המקדש – "בית חיינו"
18	חורבן בית המקדש הראשון
37	חורבן בית המקדש השני · חורבן ביתר · גלגוליה של ירושלים · הכותל המערבי
54	עשרה הרוגי מלכות
61	ארבע התעניות המאורעות שאירעו בכל אחת מהן
66	נחמו נחמו עמי על ביאת המשיח והגאולה הקרובה

שער ההלכה

99	סעודה המפסקת	74	הלכות ארבע תעניות
100	דברים האסורים בתשעה באב ...	76	החייבים והפטורים מן התענית
100	אכילה ושתיה	80	התפילות בתענית
101	רחיצה	82	קריאת התורה
102	סיכה	82	תפילת מנחה בתענית
103	נעילת הסנדל	84	ימי בין המצרים
103	שינה	84	תיקון חצות
103	תלמוד תורה	87	ברכת שהחיינו
104	שאלת שלום	90	חודש מנחם אב
104	מלאכה	90	קניה ומכירה
105	ישיבה על הארץ	91	עשיית מלאכה
105	התפילות בליל תשעה באב	93	אכילת בשר בתשעת הימים
110	התפילות ביום תשעה באב	95	שבוע שחל בו תשעה באב
114	סדר תפילת מנחה	95	תספורת
115	תשעה באב שחל במוצאי שבת ...	96	כיבוס בגדים
116	מוצאי תשעה באב	97	רחיצה
117	עשירי באב	98	דברים המותרים בשבוע שחל בו ..
118	ט"ו באב	98	שבת חזון
118	הכותל המערבי	98	ערב תשעה באב

120 מוגילת איכה עם פירוש מילולי קצר ונאה

לתועלת המעיינים: ניתן לראות את המקורות בחוברת המורחבת.

היו שותפים עמנו בזיכוי הרבים!

👉 ביט: 0509570655 📞 אשראי: 073-2757000 שלוחה 16563

👉 העברה: בנק הדואר [09] סניף 01 חשבון 8413671

אם קראת, נהנית, החכמת
נשמח לשמוע על כך:

6410995@gmail.com

🌿 במקום הקדמה 🌿

שלום לכל עם ישראל. העם האהוב והיקר שלי!

שוב אני אגבם כאן - ישראל ישראל.

רוב הקוראים כבר מכירים אותי, מן החוברות הקודמות בסדרה היפה הזאת על מועדי ישראל "בהלכה ובאגדה".

סיפרתי לכם שאני ישראלי מצוי...

סיפרתי לכם על הרצון שהתעורר לי בעקבות מלחמת חרבות ברזל, להבין יותר מה זה באמת "עם ישראל חי", מה הסוד של העם הקטן והמיוחד שלי?

פתאום צמאתי לידע, על ההיסטוריה שלנו, על המורשת, על המשמעות של "להיות יהודי". קיבלתי חשק לבדוק מה זאת ה"חבילה" הזאת, מה זאת ה"יהדות" הזאת, שעוברת לה מדור לדור, כבר 3,337 שנה!!!

סיפרתי לכם גם שהחלטתי, שאני כבר לא מוכן להעביר את החגים שלנו בשטחיות רדודה... סופגניות בחנוכה, אוזני המן בפורים, עוגת גבינה בשבועות... עם כל הכבוד, "זה לא זה"! לכל חג בעם ישראל יש משמעות כזו עמוקה, תכנים כאלו נפלאים, ערכים כאלו מיוחדים, שאני מתפלא על עצמי איך לא ידעתי כלום מכל זה עד עכשיו!

הקריאה בחוברות הקודמות, על ט"ו בשבט, פורים, פסח ושבועות, לימדה אותי פרקי היסטוריה מופלאים בתולדות עמנו. גיליתי עולם של מחשבה, של עם החי חיים עם משמעות וחייבור לבורא העולם. נוסף לי גם הרבה ידע יהודי ומושגי יסוד שהיו כה חסרים לי. הרגשתי שהחגים עוברים עליי ברמה אחרת.

אני גאה בעם שלי שהיה ויהיה תמיד "אור לגויים" בהשכלתו, בתבונתו, במוסריותו, באומץ לבבו ובדבקותו באלוקיו.

ועבדו את מגרובים אל גלעה באב וכל הגרופה הזאג את יודע לזה ימים של באב לעם ישראל.

האמר היא שגמדי הקפדג שלא לאכא בלוי בימים שאסווי. זה בא לנ חזק מסבא שלי. אבל באוכלוהו מקום השגמ אי בלב: מה צייק אג זה? ומה צייק לנצום. ולמכור כל שנה מחזלי. על דבויים שקרו לפני מאור או אולי אלפי שנים? אבל עבדו את אומר לעצמי. להעם החכם לפני. לא עולה סגם דבויים. כנראה שיש לאבל הזה משמעות יוגי מה שאתי חושב.

אז אתי מעוניין לשאלו ולדעג מה בעצם קרה? אמה באמר מגבלאים? ואמה דווקא בגרופה הזאג? האם יש לזה גרעלג בקיצווי. אשמה אלמדי ולהחכים!

ישראל יקווי, הנה אני אגך כאן שוב - יהודה. ושוב, שמה ללווי אונג בגרעלויק האמורה האמורה שגך. אז ככה -

צום "תשעה באב" הוא אחד מארבעה צומות שאנו צמים על חורבן בית המקדש ונלות ישראל מארצם. הצומות נקבעו בתאריכים מרכזיים, שבהם התרכזו עיקר הפורענויות שארעו לעם ישראל. והם: י"ז בתמוז, ט' באב, ג' בתשרי - צום גדליה, ועשרה בטבת.

בנוסף לכך, שלושת השבועות שבין צום י"ז בתמוז לצום תשעה באב, נקראים ימי "בין המצרים", והם ימי אבל לעם ישראל. הם נקראים כך על שם הפסוק: "כל רודפיה השיגוה בין המצרים". תלאות וכאב רב ספגנו בימים האלו, ויש לזה משמעות. יש משמעות לכאב וליסורים שעברנו, יש משמעות לאבל שאנו מתאבלים עד היום, ומה שהכי חשוב, יש משמעות לתקוות ולתפילות שלנו, כי אנו יודעים שאנו בעצם בת-ה-ל-יך, שסופו יהיה אור גדול ועצום לעם ישראל.

איך אומרים? עוד ניפגש בסיבוב!

כן כן. עוד ניפגש במציאות אחרת, מוארת, זוהרת, של הגאולה השלימה. של הסוף הטוב לכל התהליך המורכב של עם ישראל.

לפני שנתחיל ללמוד, אני רק רוצה לצטט לך תגובה של קוראת, שקראה את החוברת בשנה שעברה. היא התקשרה ביום תשעה באב בצהריים, וכך סיפרה:

אני מורה בבית ספר "מקיף" בעיר "שדרות". אינני דתיה, אומנם אני צמה בכיפור, אבל לא הרבה מעבר לזה. מעולם לא צמתי בתשעה באב ובצומות אחרים. לפני מספר ימים ערכתי קניות בסופר, וליד הקופה היו מונחות לחלוקה חוברות "ארבע התעניות בהלכה ובאגדה". לקחתי לי חוברת אחת, והתחלתי לקרוא. התרגשתי ממש. קראתי על שני בתי המקדש שהיו לעם ישראל, על בניינם ועל חורבנם. לזכר מה בעצם אנו מתאבלים בתשעה באב, מה קרה לעם שלנו, מה איבדנו, ומה המטרה של האבל כיום וכו'. הדברים כל כך דיברו לליבי. הלוא זה העם שלי! איך לא ידעתי את הדברים הללו עד עכשיו?! אני, מורה בישראל למעלה מ-15 שנה, לא ידעתי עובדות פשוטות על העם שלנו. כמה חבל שלא לימדו אותי! באמת שלא ידעתי!

היום, זהו התשעה באב הראשון שלי שאני צמה. אני כמעט לא מרגישה את הקושי של הצום. אני רק מרגישה חיבור מיוחד לעם הגדול והיקר שלי. יש לי כעת דחף פנימי עצום ללמד את התלמידים יותר על התורה, על ההיסטוריה המיוחדת שלנו עם ישראל. חבל לי שגם הם יגדלו בבערות כמוני, וידעו הכל - חוץ מאשר על עצמם ועל עמם. אני מאוד מאוד מקווה להצליח להכניס בשיעורי חברה, קצת מידע על היהדות והחגים.

אז שהיה אלוף קריאה מודיעה, ושנכה בקיבוז בקיבוז המש, לבוא המש, ולגאולה השלימה
שאננו כה מצפים לה! ובן שמש:

כל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה! שנאמר (ישעיה סו ז):
"שמחו את ירושלים וגילו בה כל אנביה, שישו אתה משוש כל המתאבלים עליך".

→ אנוח הקובאים ומדלי האילוח, האוביח מחוקק ל-30 קטיו אילוח.

מבוא פה

הוא ישב בתאו, והביט באלבום שלפניו, כשכולו מרטט בבכי, דמעותיו החמות זלגו והרטיבו את הדפים המצהיבים, שניכר כי דפדפו ומשמשו בהם כבר רבות. דמויות בני משפחתו היקרים ניבטו אליו מן האלבום, ממלאים אותו בכאב של געגועים וערגה.

חברו הטוב, האסור עימו בבית הסוהר, הביט בו ברחמים ובחמלה, ובליבו חשב: "מדוע הוא עושה זאת לעצמו?! מדוע הוא נותן לתמונות הללו להעיב על חייו?! מדוע הוא שוקע בזכרונות שאין בהם שום תועלת?! עלי לסייע לו, ולמנוע זאת ממנו!"

הוא פנה אליו ואמר לו: "ידידי היקר, הבט נא וראה, מה חסר לנו כאן, בעצם? לחם לאכול יש לנו, ולפעמים אפילו גם מרגרינה. גם בגד ללבוש יש לנו, ומי ששפר חלקו הצליח להשיג אפילו כובע פרווה לראשו. הנה המפקד הבטיח שמי שיעבוד היטב ויהיה ממושמע יקבל גם מעיל מחמם! בהפסקות אנו מבלים וצוחקים ביחד. **לדעתי, עליך לזרוק ולבער מן העולם את האלבום האומלל הזה, שרק גורם לך צער ודמעות, מכביד על ליבך, ומונע ממך ליהנות ולהתקדם כאן בכלא!**"

משראה כי חברו מביט בו בשתיקה רועמת, ונועץ בו מבט משתאה, שאל, כמתנצל: "סלח, לי, ידידי, אולי רק תאמר לי בבקשה, מדוע אתה כל כך מתגעגע למשפחה שלך? מה היא תרמה לך בחיים? האם בני המשפחה הללו, הם אלו שסיפקו לך תמיד מזון וביגוד? ואולי הם דאגו לך כל יום לאוכל טעים במיוחד? מה היה לך כל כך טוב איתם, שאתה עדיין בוכה ומצטער?!"

האסיר לא ענה, רק הניד את ראשו ברחמים, ובליבו חשב:

אהה ידידי, אתה וחבריך לא תבינו אותי לעולם! אתם לא השארתם אחריכם משפחה אהובה ויקרה. אתם באתם לכאן מקטנותכם, אינכם מבינים טעם של חופש ועצמאות, לא טעמתם טעם של אחוה משפחתית. אין לכם למה להתגעגע ולמה לקוות. אבל אני - אשר השארתי אחריי משפחה חמה ובית אוהב, חיי לעולם כבר לא יהיו שאננים כל עוד אני נמצא כאן, כלוא ורחוק ממשפחתי! לעולם לא אוכל לשגות ב"שמחת שוטים" של חברי כאן, שכל השגותיהם מסתכמים באוכל, בגדים ותנאים נוחים. כל תקוותם מסתכמת בפיסות מרגרינה, ופסגת חלומותיהם - מרק בשר מהביל. **לעולם ועד אתגעגע אל משפחתי היקרה, ואקווה ליום שבו נתאחד שוב.**

והאלבום הזה... הו... כמה שהוא יקר לי! הוא מה שנותן לי את הכח ואת התקוה, הוא הדבר היקר לי מכל כאן, בגלות הרחוקה בארץ נכר, במקום המנוכר הזה!

הוא נטל את האלבום ואימצו בחום אל ליבו, דמעותיו ממשיכות לזלוג ולהוסיף לו כתמי דמעות יקרים מפנינים. אח... כמה טוב לו! כמה שפר עליו מצבו לעומת יתר חבריו האומללים הנמצאים כאן! אומנם הם נראים אדישים ושאננים, מרוצים ממצבם,

חושבים שדווקא להם טוב יותר, אך אינם יודעים שלמעשה איבדו הם את היכולת להקים ולכונן חיים אנושיים טובים ומתוקנים! חיים שיש בהם אהבה ונתינה, סיפוק והגשמה, עצמאות ועשייה.

דק לו – יש אלבום יקר! יש לו עבר, ויש לו גם עתיד שאליו הוא מייחל. יש לו למה להתגעגע, יש לו למה לקוות!

* * *

גם לנו עם ישראל יש "אלבום תמונות", יקר עד מאד. בתודעתנו חקוקות תמונות מרהיבות ויפות, של עם ישראל בתפארתו, של בית המקדש, עבודת הקרבנות, ושל חיים יהודיים מלאי תוכן וקרבת השם.

מפעם לפעם אנו מתרפקים על האלבום, מדפדפים בו ומזילים דמעות של כאב וגעגוע.

כבר בגלות הראשונה, בהיותנו בדרך על יד נהרות בבל, נשבעה כנסת ישראל שזכרון ירושלים יהיה חקוק בלבה לעד!

"על נהרות בבל, שם ישבנו גם בכינו, בזכרנו את ציון... אם אשפך ירושלים תשפך מימי: תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי". (תהלים קלז)

ומני אז ועד היום, למעלה מ-2,440 שנה, כנסת ישראל נאמנה לשבועתה זו, וזכרון ירושלים לא מש ממנה. האלבום נותר צמוד אלינו, וממשיך לספוג את דמעותינו.

גויי הארץ אינם מבינים.

מסופר על הוגה הדעות המפורסם - אפלטון, שחי בתקופת חורבן בית המקדש הראשון. בעוברו ליד הר הבית, על חורבות בית המקדש וירושלים, ראה את ירמיהו הנביא יושב ובוכה מרה. "על מה אתה בוכה?!" שאל אפלטון את ירמיהו. השיב לו ירמיהו: "על הבית הקדוש אשר היה לשריפת אש". אמר אפלטון: "תמה אני עליך, כיצד נאה לחכם כמוך לבכות על עצים ואבנים? ויותר מכך - כיצד נאה לחכם כמוך לבכות על העבר?!" השיב וענה לו ירמיהו: "אמור נא לי בבקשה, כפילוסוף והוגה דעות, האם יש לך שאלות וחקירות בפילוסופיה, שטרם הצלחת לפתור אותם?". "ודאי", ענה לו אפלטון ושטח לפני ירמיהו כמה וכמה מתהיותיו וספקותיו. בו במקום ענה לו ירמיהו תשובות מקיפות על כל אותן שאלות וחקירות סבוכות, שאפלטון התחבט בהן כבר שנים רבות. נדהם אפלטון מעומק הבנתו וידיעותיו של ירמיהו הנביא, והוא פנה אליו בהשתאות: "מהיכן שאבת את החכמה המופלאה הזאת?!" ענה לו ירמיהו: "את החכמה הזאת, ועוד הרבה יותר מכך, שאבתי מן העצים והאבנים שעל חורבנם אני מקונן. לא עצים ואבנים אבדו לנו, כי אם מקור חכמה וקרבת אלוקים מופלאה. אולם לשאלתך השניה - מדוע בוכה אני על העבר, לא אענה לך, כי לא תוכל להבין זאת."

את התשובה לשאלה זו, רק לב יהודי יוכל לחוש ולהבין.

הבכייה על חורבן בית המקדש למעשה איננה בכייה על "עבר" שהיה ואיננו עוד. הבכייה הזו אינה דומה לבכי על אדם שנפטר מן העולם. אלא זו בכייה על דבר שעדיין קיים ועדיין יש לנו שייכות אליו. בדומה לבכי של האסיר הבוכה על משפחתו שחיה וקיימת, אלא שהוא הורחק ממנה. אומנם פיזית הוא רחוק, אך הכאב והגעגוע שלו מורים על כך שלמרות המרחק הרב, הוא בעצם מאוד מחובר, מאד שייך, זהו **המקום הטבעי והאמיתי ביותר שלו**.

העצים והאבנים של בית המקדש אומנם נחרבו ונשרפו, ה"מסגרת החיצונית" אבדה, אבל המהות הרוחנית קיימת. המהות של קרבת השם, של חיים רוחניים נשגבים ומרוממים, לא אבדה וכלתה מן העולם, אלא רק התרחקנו ממנה, גלינו ממנה. היא קיימת בתוך תוכנו, בנקודה הפנימית ביותר שלנו. אבל קשה לנו לגעת בה ולהשיג אותה. הבכי שלנו, הגעגועים שלנו, זה משום שלמרות שכה התרחקנו מן המציאות הנשגבה הזו, וכה שקענו בחיינו הגשמיים, אנחנו כה מחוברים ושייכים אליה, כה משתוקקים, כה רוצים ומייחלים!!! **זוהי המציאות הטבעית והאמיתית ביותר שלנו**.

"אָנִי - קְרִבַּת אֱלֹקִים, לִי טוֹב!"

זה מה שהנפש שלנו מחפשת באמת, מבפנים.

לב של יהודי - לעולם לא יוכל להיות שמח באמת רק מסיפוקים חומריים, לעולם לא יחוש שחיו מושלמים, מבלי להשיג קרבת אלוהים.

בכאב טמונה שמחה!

חז"ל אומרים (ובבא בתרא ס ע"ב): כל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר וישעיה סו י: "שְׂמַחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כָּל אֲהַבְיָהּ, שִׁישׁוּ אֶתְהָ מְשׁוֹשׁ כָּל הַמְתְּאֲבָלִים עָלֶיהָ".

לא נאמר שכל המתאבל **יזכה ויראה** בשמחת ירושלים, בלשון עתיד, אלא **"זוכה ורואה"** עכשיו. כי מלבד השמחה העצומה והבלתי נתפסת שנזכה לה לעתיד לבוא, כבר עכשיו, **בעצם האבלות שלנו, טמונה שמחה!**

כן כן, באבלות עצמה טמונה שמחה. כמו אותו אסיר שבעצם הכאב שלו יש לו שמחה על כך שיש לו משפחה, ובשום אופן לא היה רוצה לוותר על תחושת הקירבה המענגת הזו. גם אנו, הכאב והגעגועים מקשרים אותנו לאהבה של ימים כתיקנם, הם מוכיחים לנו שבפנימיות מהותנו עדיין קרובים אנו לאלוקינו, ולכן אנו מתגעגעים ומשתוקקים להוציא ולחוש את הקירבה הזו בגלוי. זה קשר המלווה בכאב, אבל אנו רוצים בו, אנו רוצים לחוש קשורים. **יחד עם הכאב מתפשטת בלבנו קירבה מענגת ונפלאה אל בורא**

עולם, כפי שהנעים לנו במילותיו דוד המלך, נעים זמירות ישראל (ותהלים פרק מב): "כִּפְאֵיל תַּעְרַג עַל אֶפְיָקִי מֵיָם, כִּן נִפְשֵׁי תַעְרַג אֶלְיָךְ אֱלֹהִים, צִמְאָה נַפְשֵׁי לֵאלֹהִים לֵאלֹהֵי חַיִּי! מִתִּי אָבוֹא וְאֶרְאֶה פָּנֵי אֱלֹהִים!"

איננו מוכנים חלילה להשליך את האלבום. מאמצים אותו חזק לליבנו, ומוצאים בו נחמה ותקוה, געגועים, ערגה, כמיהה, ושמחת לב בהשם. צמאה נפשי לאלוקים!! הנפש שלי כמהה להשם, אוהבת אותו, רוצה בקרבתו, אז מתי, מתי אבוא ואראה פני אלוקים!! מתי אוכל לממש ולבטא במלוא היופי וההדר את הקירבה השורשית והטבעית הזו המפעפת בליבי!!

תמונות הוד

תמונות יפות ורבות הוד נמצאות באלבום של עם ישראל.

הנה בית המקדש עומד בתפארתו, בנוי לתלפיות, בפאר ובהדר שמשקפים הדרת קודש נשגבה. כהנים לבושי בגדי שש עומדים על משמרותיהם בעבודת הקודש של הקרבנות, ולויים עומדים על דוכנם בשירה ובזמרה, נושאים קולם במקהלות נפלאות של שיר ושבח לחי העולמים, מלווים בחוצרות ובנבלים, בכינורות ובצלצלים... אור גדול ועצום מאיר את ירושלים כולה באור יקרות.

הנה, שלוש פעמים בשנה, מתמלאת ירושלים בהמוני המוני יהודים שבאים מכל רחבי הארץ, נושאים עימם קרבנות ומנחות, באים לראות את הוד יופיה של ירושלים ולהתבשם מניחוחה ומקדושת בית המקדש. וירושלים - מקבלת ואוספת אליה את בניה, קולטת ומכילה את כולם, "לא אמר אדם צר לי המקום שאליו בירושלים".

הנה, בימי חג הסוכות - "שמחת בית השואבה", אשר מי שלא ראה אותה לא ראה שמחה מימיו. מעגלים מעגלים של שירה וריקודים משולהבים, הרגלים כמו נישאות טפח מעל הקרקע, השמחה פורצת גבולות, שבעה ימים ושבעה לילות, ללא תחושה של זמן, פשוטי העם לצד גדולי הדור, מפזזים ומכרכרים, בשמחת אמת, שמחה החודרת אל פנימיות הנפש, ויחד עם המים הנשאבים בגילה ובששון ממעיין השילוח, שואבים רוח הקודש ועוצמות רוחניות מיוחדות.

והנה - יום הכיפורים, הכהן הגדול עובד עבודת קודש מיוחדת ונשגבה, ומתפלל לכפרתם של ישראל. עם ישראל כולו מתחטא לפני בוראו, בתפילות ובתשובה. 'לשון הזהורית' האדומה הקשורה בפתח האולם בבית המקדש הופכת בנס ללבנה, וכך יודעים עם ישראל שהתקבלה תשובתם והם נקיים וזכים מכל חטא ועוון. ובמוצאי היום הקדוש, כשלבם רחוץ ונקי, הם מלווים את הכהן הגדול אל ביתו בשמחה וריקודים, מבלי שירגישו כל צורך לשבור את הצום.

והנה קרבן פסח ברוב עם, כשנים עשר מיליון איש מתאספים לתוככי חומות ירושלים העתיקה! ראשי המשפחות מושכים בידיהם שה לקרבן, ובחצות היום מגיעים בהמוניהם

להקריבו בבית המקדש, כשהלויים עומדים על דוכנם בשירה ובהלל. בהתקדש החג, מתאספים כולם חבורות חבורות לאכילת קרבן הפסח צלי אש, על מצות ומרורים, ופיהם מלא שירות ותשבחות לבורא יתברך.

והנה "קצירת העומר" בחדווה ו"בעסק גדול"; והנה ה"סנהדרין", מאה ועשרים גדולי ומאורי הדור, היושבים בחצי גורן ב"לשכת הגזית" בבית המקדש, ומהם יוצאת תורה והוראה לכל עם ישראל לדורות עולם.

תמונות תמונות עוברות מול עינינו, ופורשות לפנינו מסכת חיים שלימה של עם החי עם אלוקיו. כל החיים זורמים בקרבת השם מופלאה. כמו שבן אדם מרגיש ויודע שיש לו אבא ואמא, אחים ואחיות, כך יש לו בורא עולם, שהוא חי ונושם עימו. מרגיש אותו במוחשיות בחייו.

"אָגִי - קָרְבַּת אֱלֹקִים, לִי טוֹב!" איי, כמה טוב.

ומה קרה שנחרב בית המקדש?

"מיום שנחרב בית המקדש, נפסקה [מפרידה] חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים" וברכות לב.

"מיום שנחרב בית המקדש וגלינו מארצנו, ניטלה עצה ממנו" (מגילה יב).

"מיום שנחרב בית המקדש נגדעו אלופי עצה, והדעות משובשות, והלב אינו קיים על בוריו, והולך אחר מראית העין" (זהר רות פח ע"ב).

המציאות של קרבת השם התרחקה מאתנו. כמו נהיינו אסירים של החומריות, וחומת ברזל מפרידה בינינו לבין אבינו שבשמים. שקועים בעצמנו, עם לב אטום וקשה, שמתבלבל בקלות, "והדעות משובשות, והלב אינו קיים על בוריו, והולך אחר מראית העין".

אבל...

מאחורי ההסתרה הזו, נמצאת נפש שעדיין - משתוקקת מאד להשם יתברך. למרות המרחק, למרות הקושי, המציאות של קירבת השם לא התבטלה חלילה. נכון, היא נהייתה קשה יותר להשגה, לא מובנת מאליה, אבל היא כל-כך כל-כך שייכת אלינו, כל-כך כל-כך חלק מאתנו. זו המציאות האמיתית ביותר שלנו.

במסתרים תבכה נפשנו, נפשנו העדינה החצובה מתחת כסא הכבוד, לחזור לאותם ימים של שפע רוחני והארת פנים גלויה. גם אם נצליח לספק לעצמנו בגלותנו עושר וכבוד, רווחה ועצמאות, זה לא ימלא את הדבר שבאמת זקוקה לו הנפש היהודית -

"שְׁבִתִי בְּבֵית ה' כֹּל יְמֵי חַיִּי, לְחֹזֶת בְּנֶעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהִיכָלוֹ!"

הקירבה שבריוחוק

בעת חורבן בית המקדש, אירע דבר פלא.

ידוע, כי בבית המקדש, בתוך קודש הקודשים, היו נמצאים ה"כרובים", שהם דמות של תינוק ותינוקת. בזמן שהיו ישראל עושים רצונו של מקום, עמדו הכרובים כשפניהם איש אל אחיו; ובזמן שלא היו ישראל עושים רצונו של מקום, היו הכרובים הופכים את פניהם זה מזה. (בבא בתרא צט ע"א)

והנה, בעת החורבן, איך צריכים היו להיראות הכרובים? לכאורה בעת כזו, של חרון אף השם על ישראל, היו הכרובים אמורים להפוך את פניהם. אבל לא כך היה. אומרים חז"ל (וימא נד ע"ב) שכשנכנסו השונאים להיכל, מצאו את שני הכרובים מעורים זה בזה. כיצד יתכן?

אלא השם יתברך הראה לנו בכך, שבתוך החורבן והגלות טמונה למעשה קירבה גדולה. כי פעמים **שעומק הקשר מתגלה דווקא בשעת ריוחוק!**

כך למשל בין שני חברים, או בין בעל ואשה, כל זמן שהם קרובים אחד לשני, יתכן שישנם פרטים חיצוניים המפרידים ביניהם, שקשה לגשר עליהם, והם מעיבים על עצם הקשר שלהם. כשהם מתרחקים אחד מהשני, הפרטים השוליים מאבדים את משמעותם, או אז הם שמים לב לפנימיות הקשר שהיה ביניהם, והאחד מתגעגע לקרבת השני. (אותד אבקש עמוד 181)

גם במשל של האסיר, יתכן שכאשר הוא היה בחברת משפחתו, הוא לא הרגיש כל כך את עצם הקשר. חיים יחד, גרים יחד, אוכלים, קונים, ישנים, קמים, מדברים, מתווכחים... ודווקא עכשיו, כשהוא מרוחק ממשפחתו, הוא מחובר ישירות לעצם הקשר העמוק הקיים בליבו כלפיהם.

בעת החורבן, בישר לנו הקב"ה, שיש כאן ירידה לצורך עלייה. הסתר פנים זמני לצורך הארת פנים עצומה הרבה יותר. התרחקות זמנית, שתביא איתה קירבה כפולה ומכופלת לאין שיעור. כפי דברי הנחמה הנפלאים (ישעיה נד ח):

"בְּרֹגַע קָטָן עֲזַבְתִּיךָ, וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֶקְבְּצֶךָ,
בְּשִׁצְף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רָגַע מִפָּנֶיךָ, וּבְחֶסֶד עֹלָם רַחַמְתִּיךָ, אָמַר גְּאֻלְךָ ה'."

הגלות - מעוררת בנו השתוקקות להשם. הבלבול וההסתרה גורמים לנו לחפש, לבקש, לייחל. הכאב של הפרידה והריוחוק מעצים את הקשר. בונה בנו כלים להשיג את אורו המופלא והאינסופי של הבורא יתברך, עוד הרבה יותר ממה שהצלחנו להשיג לפני שהתרחקנו!

כמה מעודדים ונוסכים כח - דבריו של רבנו צדוק הכהן מלובלין זצ"ל (מפקד עקרים אות ו):

"וכן קיבלתי בפירוש, כי הגם שהדורות הולכים ומתמעטים, הנקודה שבלב הולכת ומזדככת בכל דור, שלולי כן מה התועלת באריכות הגלות, והדורות הולכים ומתקטנים, ואיה התקוה לזכות לביאת המשיח במהרה בימינו, מה שלא זכו בה דורות הראשונים שהיו גדולים וטובים מאלה! אבל אף כי מצד הדורות עצמם הם מתקטנים ונקראים "עקבתא דמשיחא", שהנפשות הם מהעקביים, מכל מקום מצד מה שכל הזכויות של כל דורות הקודמים כולם, וכל תורה ומצוות שסיגלו בעולם הזה, הכל נשאר קבוע ותקוע במעמקי הלבבות שבדור האחרון".

"הנקודה שבלב הולכת ומזדככת בכל דור!"

הגלות, הריחוק, הסתרת הפנים - חורצים בנפשנו חריץ עמוק. מתוך הירידה והשפל - מתעוררים געגועים וכיסופים חבויים אל השם יתברך. והבורא יתברך עוד יחזיר אותנו לארמון - בקרבה מחודשת, באהבה כפולה ומכופלת. נזכה להתרפק על השם ביתר קירבה ואהבה!

"זאת אָשִׁיב אֶל לְבִי עַל כֵּן אוֹחִיל, חֲסֵדִי ה' כִּי לֹא תִמְנֶנּוּ כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו... חֲלָקֵי ה' אִמְרָה נִפְשֵׁי עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ... נַחֲפָשָׁה דְרַכֵּינוּ וְנַחֲקָה וְנִשׁוּבָה עַד ה', נִשְׂא לְבַבְנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֶל בְּשָׂמַיִם". (ואיכה פרק ג)

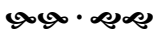
"תְּשִׁיבֵנו ה' אֱלֹהֵינוּ וְנִשׁוּבָה, חֲדָשׁ יַמֵּינוּ כְּקֶדֶם!" (ואיכה פרק ה פסוק כא)

מתוך חשכת הגלות נצא אל האור הגדול והעצום של הגאולה השלימה. השם יתברך כמו ינגב את דמעותינו, יאמץ אותנו אל ליבו, וינחם אותנו על כל קושי הגלות שעברנו. **"כְּאִישׁ אֲשֶׁר אָמוּ תִנְחַמְנוּ, כֵּן אֲנֹכִי אֲנַחֲמְכֶם!"** ותהיה זו נחמה כזו גדולה, כזו עצומה, עד שכל הגלות תיראה לנו כמו חלום רחוק, והיה השם לנו לאור עולם.

"הָעַם הַהֲלֵכִים בְּחֹשֶׁךְ - רָאוּ אֹרֶךְ גָּדוֹל, יִשְׁבִּי בְּאֶרֶץ צְלָמוֹת - אֹרֶךְ נֶגַה עֲלֵיהֶם!" (ישעיה ט א)

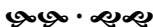
"קוּמֵי אֲזָרֵי כִּי בָא אֲזָרָךְ, וּכְבֹד ה' עֲלֶיךָ זָרַח!" (שם ט א)

"שִׁמְחוּ אֵת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כָּל אֲתֵבָיָהּ, שִׁישׂוּ אֶתָּה מְשׁוּשׁ כָּל הַמְתַּעֲבָלִים עֲלֶיהָ". (שם טו י)

"אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח,

ואף על פי שהתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא".

✻ שער האגדה ✻

☞ בית המקדש – "בית חיינו" ☞

מהו זיג האקציע? זאלן גרופן זעיסטאוויה האל היה גייס?

למה אליך האל נחמד?

בית המקדש – "בית חיינו". הוא המרכז הרוחני של עם ישראל, מקום בו שרתה השכינה, וניתן ביטוי עוצמתי לקשר הקרוב ולאהבת העולמים בינינו לבין בורא העולם.

בית המקדש היה לב ליבו של העם, סביבו התאספו וחגגו בשמחה עצומה מצוות רבות ושונות, למשל:

* מצות **עלייה לרגל** – "שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זָכוֹר אֶת פְּנֵי הָאֲדֹן ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות לד כג) – בפסח, שבועות וסוכות היתה מצוה על כל אדם מישראל לעלות לבית המקדש. היה זה מעמד מרגש ומאחד. כל הדרכים המובילות לירושלים, התמלאו שיירות שיירות, של יהודים העושים דרכם לבית המקדש, קרבנות בידיהם, ובפיהם שירה וזמרה. וכפי שאומר דוד המלך בספר התהלים (פרק קכב): **"שְׂמַחְתִּי בְּאִמְרֵים לִי, בֵּית ה' נִלְדָּה! עֲמֻדֹתָי הֵיוּ רִגְלֵינוּ, בְּשַׁעְרֵיךָ יְרוּשָׁלַם. יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה! כְּעִיר שְׂחַבְרָה לָהּ יַחְדָּו: שְׁשָׁם עָלוּ שְׁבָטִים, שְׁבָטֵי יְהוָה, עֲדוּת לְיִשְׂרָאֵל, לְהַדוּת לְשֵׁם ה'... שְׁאֵלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם, יִשְׁלְיוּ אֶהְיֶיךָ."**

* מצות **ביכורים** – "רְאֵשִׁית בְּכוֹרֵי אֲדָמְתְּךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות כג יט) – כל אדם שגדל לו יבול משבעת המינים [חיטה, שעורה, גפן, תאנה, רימון, זית, תמר], מצווה להביא את הפירות הראשונים לבית המקדש. מצוה זו נעשתה בשמחה גדולה ובהידור רב, הפירות ניתנו בסלסלות מקושטות, וגם הבהמות שעליהן רכבו קושטו יפה, וכך עלו בחיבה ובשמחה לקיים את מצות השם, וכשהגישו את הביכורים הביעו בתפילה מיוחדת את הכרת הטוב להשם, על הארץ ועל תנובתה הטובה.

* מצות **ניסוך המים** – בחג הסוכות ישנה מצוה מיוחדת, לנסך מים על המזבח. את המים היו שואבים ממעיין השילוח, והיו עושים זאת בעסק גדול, ובשמחה גדולה של מצוה. שמחה זו נקראה "שמחת בית השואבה" על שם שאיבת המים, ואמרו חז"ל: "מי שלא ראה שמחת בית השואבה, לא ראה שמחה מימיו!" כל הלילה היו רוקדים ושרים,

גדולי הדור לצד פשוטי העם, השמחה היתה כה גדולה וכה עילאית, עד שניתן היה לשאוב ממנה רוח הקודש!

* מצות "הקהל" - "הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך, למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם, ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת..." - פעם בשבע שנים, היתה נערכת אסיפת ענק, של כ----ל עם ישראל, כולל גברים, נשים וילדים רכים. על במה מיוחדת, במעמד שכולו הוד והדר, היה המלך קורא בספר התורה. היה זה מעמד עוצמתי, כמין הכרזה פומבית, לחיזוק התורה ולחיזוק הזהות של עם ישראל כ"עם השם", וכפי שמסביר זאת "ספר החינוך": "להיות הקול יוצא בתוך כל העם, אנשים ונשים וטף, לאמר: מה הקיבוץ הרב הזה שהתקבצנו יחד כולנו? ותהיה התשובה: לשמוע דברי התורה, שהיא כל עיקרנו, והודנו ותפארתנו! ויבואו מתוך כך לספר בגודל שבחה, והוד ערכה, ויכניסו הכל בליבם חשקה. ועם החשק בה, ילמדו לדעת את השם, ויזכו לטובה".

ועוד ועוד מצוות, רבות וחשובות, התקיימו סביב בית המקדש, וזאת מלבד העבודה הקבועה, של הקרבת הקרבנות, הדלקת המנורה, הקטרת הקטורת, עריכת "לחם הפנים", ועוד.

העבודות בבית המקדש נעשו על ידי ה"כהנים". אליהם נילוו ה"לויים", בתפקידי סיוע שונים, ובעיקר בלטו הלויים בשירתם ובנגינתם המיוחדת, כשהם עומדים על דוכנם, משוררים ומנגנים, במקהלות משובבות נפש, שירי שבח, ערגה וכיסופים להשם.

העבודות והמצוות שנעשו בבית המקדש, קישרו שוב ושוב את ליבם של ישראל אל אביהם שבשמים, ונתנו ביטוי לקשר האמיץ והאיתן של העם עם בוראו. כל ביקור של אדם מישראל בבית המקדש, היה מותיר עליו רושם בל יימחה, ומטעין אותו באנרגיות של קדושה ושמחת לב בהשם.

לא לחינם התפלל דוד המלך ואמר: "אחת שאלתי מאת ה', אותה אבקש, שבתתי בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו!"

"אחת שאלתי", ו"אותה אבקש" לעד! "שבתתי בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו!" לעולם ועד, היה ויהיה בית המקדש, מקור ערגה וגעגוע לעם היהודי.

"ועוד כיום הזה, קשורים זיכרונותינו היקרים ביותר על עברנו,

ותקוות עתידנו החמות, אל מקום זה". (הרב שמשון רפאל הירש)

גא גניב זיג הארבע? באה זאן הוא היה גייס?

המשכן

כחצי שנה לאחר צאת ישראל ממצרים, בהיותם במדבר, ציווה אותם בורא עולם (שמות כה ח):

"וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ, וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכְכֶם."

תבנו בית שבו אשכין את שכינתי, ואשרה בתוכם!

עם ישראל קיבלו את הציווי הזה בהתרגשות ובשמחה גדולה. הם הרגישו שטמונה בכך בשורה, של חיבה וקירבה מיוחדת, וביטוי מוחשי לידידות הנפש ולאהבת העולמים שאוהב אותם בורא העולם.

מתוך חדווה ושמחה של מצוה, נרתמו כולם למלאכה. תחילה תרמו את החומרים היקרים הנצרכים, ומרוב חשקם ואהבתם, תוך זמן קצר נאספה כל הכמות הדרושה, עד שמשה רבנו הוצרך להוציא כרוז במחנה, להפסיק את הבאת התרומות. לאחר מכן התחילו במלאכה, כשכולם נרתמים בחשקה גדולה ועצומה, וכך, תוך כחודשיים, הסתיימה מלאכת - "המשכן".

בחנוכתו [כעבור כשלושה חודשים נוספים, ב-א' בניסן שנת ב'תמ"ט], נראה עליו ענן שכינת השם, ביטוי מוחשי לשכינת השם השוכנת בתוכם.

"וַיְכַסּוּ הָעֲנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד, וַיִּכְבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן... כִּי עָנַן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן וַיִּמַּס, וְאִשׁ תִּהְיֶה לִילָהּ בּוֹ, לְעִינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם."

המשכן היה למעשה מעין "בית המקדש", אבל עראי. הוא ליווה את עם ישראל בכל ארבעים השנה שהם הלכו במדבר, כשהם מפרקים ומרכיבים אותו בכל מסע ומסע.

גם כשנכנסו לארץ ישראל והתיישבו בה, לא מיד הקימו ובנו את "בית המקדש". במשך 440 שנה שכן משכן השם במקומות עראיים: ב"גלגל" [14 שנה], ב"שילה" [369 שנה, והיה חציו בנין וחציו אהל], ב"נוב" [13 שנה], וב"גבעון" [44 שנה]. (עיין זבחים קיח ע"א)

דוד המלך מתאווה לבנות את בית המקדש

כאשר מלך דוד המלך על ישראל, ערך מלחמות רבות נגד אויבי ישראל, וביסס את מעמד עם ישראל ושיבתם בארץ. או אז - חשקה נפשו, בעת שכזו, להקים מקום קבע, להשראת השכינה בעם ישראל. הוא נשבע ואמר:

"אִם אָבִא בְּאֶהֱל בֵּיתִי, אִם אֶעֱלֶה עַל עֲרֵשׁ יְצוּעֵי: אִם אֶתֵּן שְׁנַת לְעִינֵי, לְעַפְעָפֵי תַנּוּמוֹ, עַד אֶמְצָא מְקוֹם לָהּ, מִשְׁכָּנוֹת לְאָבִיר יַעֲקֹב!" (תהלים פרק קלב).

- אינני יכול לדור בביתי בשלווה, לישון בשקט על יצועיי; אינני יכול לתת שינה לעיניי, עד אשר "אִמְצָא מָקוֹם לָהּ!"

אולם הקב"ה אמר לו, שאין השעה ראויה לכך עדיין. מכיוון שבית המקדש שייבנה, צריך להיות מקום של "שלום", ואילו הוא, דוד המלך, ידיו מלאות בדם המלחמות הרבות שערך, ולכן הבטיח לו השם, שבנו אשר ימלוך אחריו, **שלמה**, שבימיו יהיה **שלום** ושלוה לעם ישראל, הוא זה שיזכה ויבנה את בית המקדש.

שלושה בתי מקדש

ואכן, בשנת ב'תתקכ"ח [480 שנה בדיוק אחר יציאת מצרים], בונה שלמה המלך את **בית המקדש הראשון**.

בית המקדש הראשון – עמד על תילו במשך 410 שנה. גרמו העוונות, והוא נחרב על ידי נבוכדנצר מלך בבל, כפי שיסופר בהרחבה להלן, פרק א'.

כעבור 70 שנה, נבנה **בית המקדש השני**. הוא עמד על תילו במשך 420 שנה, וגרמו העוונות, והוא נחרב על ידי טיטוס הרשע, קיסר רומי [בשנת ג'תתכ"ח]. כפי שיסופר בהרחבה להלן, פרק ב'.

מאז ועד היום - חלפו כמעט אלפיים שנה [1,957 שנה בדיוק], שעם ישראל נותר ללא בית מקדש.

"מִיָּס רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֱהָבָה, וְיִנְהָרוּת לֹא יִשְׁטַפּוּהָ". מאות השנים הללו, לא כיבו את אהבתנו לבורא העולם, ואת תקוותנו להרגיש אותו שוב, **קרוב ושוכן בתוכנו**.

אנו מצפים, ומייחלים, ומתפללים, ובטוחים נאמנה, בקיום הבטחתו של בורא העולם, שיבנה לנו את **בית המקדש השלישי**, אשר לא ייחרב לעולם. ככתוב:

"וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, נִכּוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים, וְנִשְׂא מִגְבְּעוֹת,

וְנִהְרוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם, וְהָלְכוּ עִמָּם רַבִּים וְאָמְרוּ:

לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה', אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וִירֵנוּ מִדְּרָכָיו, וְנִלְכֶה בְּאַרְחֻתָיו,

כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה, וְדַבֵּר ה' מִירוּשָׁלַיִם". (ישעיה פרק ב')

"כִּי כָּל הָעַמִּים יִלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו – וְאִנְחָנוּ נִלְךְ בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד!" (מיכה ד')

פרק ראשון – חורבן בית המקדש הראשון

בנין בית המקדש הראשון

התקופה הזוהרת ביותר בתולדות עם ישראל, היתה תקופת מלכותו של שלמה המלך. שלום ושלוח שררו בארץ, וכולם עבדו את השם ושמרו את מצוותיו. שלמה המלך היה "החכם מכל האדם", ושמע חוכמתו וגדולתו יצא למרחקים. מלכים מכל קצווי הארץ חפצו לקשור עימו קשרי ידידות, שלחו לו משלחות כבוד ודורונות, ואף העלו לו מיסים, עד כי "כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה!" (מלכים א י כא).

בשנה הרביעית למלכותו - התחיל שלמה להוציא לפועל את משאת נפשו - **לבנות את בית המקדש!** שבע שנים ארכה הבנייה, כששלמה המלך מביא את החומרים היקרים והמשובחים יותר, ואינו חוסך מאומה כדי לשכלל ולפאר את בית השם.

"וַיְהִי דְבַר ה' אֶל שְׁלֹמֹה לֵאמֹר: הַבֵּית הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה בֹנֶה, אִם תִּלְדֶּךָ בְּחַקְתִּי וְאֶת מִשְׁפְּטֵי תַעֲשֶׂה, וְשִׁמְרַתְּ אֶת כָּל מִצְוֹתַי לְלַקֵּת בָּהֶם, וְהִקְמַתִי אֶת דְּבָרֵי אֲתָךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵל דָּוִד אָבִיךָ, וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא אֶעְזֹב אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל".

(מלכים א ו)

חנוכת הבית

כעבור שבע שנים הסתיימה המלאכה, והגיעה העת הגדולה - להכניס לבית המקדש את "ארון הברית", שבו מונחים שני לוחות הברית, ובכך לקדש את המקום. עם ישראל כולו כמו עצר את נשימתו ברגע מרטיט זה, בו הכניסו הכהנים את הארון אל "קדש הקודשים", ואז -

"וַיְהִי בְצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן הַקֹּדֶשׁ - וְהֶעֱנָן מָלֵא אֶת בַּיִת ה'!"

כבוד השם נראה בבית המקדש!!! משמע, השם יתברך רוצה וחפץ במעשיהם, ומשרה את שכינתו על הבית הזה!!! הבשורה המרנינה הזאת גדשה את הלבבות בשמחה אין קץ.

עודם עומדים נרגשים - "וַיַּעֲמֵד שְׁלֹמֹה לִפְנֵי מִזְבַּח ה', נֹגֵד כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל, וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו הַשָּׁמַיִם", שלמה המלך פונה להשם בתפילה נרגשת, בפני כל הקהל:

"ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין כְּמוֹד אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל, וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת, שֶׁמֶר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְעַבְדֶּיךָ הַהֹלְכִים לִפְנֶיךָ בְּכָל לַבָּם... כִּי הָאֲמִנָם יֹשֵׁב אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ?! הֲנֵה הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַי הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָלוּךָ, אִף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בְּנִיתִי [כלומר: בודאי שאין מקום שיוכל להכיל את כבודך!] וּפְנִיתְּ אֵל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ, וְאֵל תַּחֲנֻתוֹ ה' אֱלֹהֵי, לְשִׁמְעַ אֵל הַרְנָה וְאֵל הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ מִתְפַּלֵּל לִפְנֶיךָ הַיּוֹם, לְהִיּוֹת

עֵינֶיךָ פְּתַחְתָּ אֶל הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה וַיּוֹם, אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ יְהוָה שְׁמִי שָׁם, לִשְׁמֹעַ אֶל הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עֲבָדֶיךָ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה... לִהְיוֹת עֵינֶיךָ פְּתַחְתָּ אֶל תַּחֲנוּן אֶל תַּחֲנוּן עֲבָדֶיךָ, וְאֵל תַּחֲנוּן עַמּוֹךְ יִשְׂרָאֵל, לִשְׁמֹעַ אֲלֵיהֶם בְּכָל קְרָאָם אֵלֶיךָ, כִּי אַתָּה הַבְּדֹלְתָם לְךָ לְנַחֲלָה מִכָּל עַמֵּי הָאָרֶץ...".

אחר תפילה ארוכה, שנאמרה בכריעת ברך, ובנשיאת כפים לשמים, קם שלמה המלך - "וַיַּעֲמֵד וַיְבָרֵךְ אֶת כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר: בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר דָּבַר! לֹא נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכָּל דְּבָרֵי הַטּוֹב אֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ. יְהִי ה' אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ, כְּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ, אֵל יַעֲזָבֵנוּ וְאֵל יִטְשֵׁנוּ... וְהָיָה לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם ה' אֱלֹהֵינוּ, לְלַכֵּת בְּחַקֵּי וּלְשֹׁמֵר מִצְוֹתָיו כִּיֹּם הַזֶּה!"

אשרי עין ראתה כל אלה!!!

מיד לאחר מכן חגגו כל ישראל את חנוכת בית המקדש במשך שבעה ימים רצופים. היתה זו שמחה פורצת גבולות, שמחת לב עצומה בהשם יתברך! ולאחר שבעת הימים הללו, חגגו עוד שבעה ימים - את חג הסוכות! [באותה שנה ביום הכיפורים לא צמו, אלא אכלו ושתו ושמחו בחנוכת בית המקדש]. כעבור ארבעה עשר יום של חגיגה ושמחה, חזרו לבתיהם - "שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב, עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ". (כמסופר כל זה ועוד בהרחבה במלכים א פרק ח)

יצר הרע של עבודה זרה

איזו שלימות היא זו - עם החי עם אלוקיו!

עם הקשוב לבוראו, מקיים את מצוותיו, הולך בדרכיו בשמחת לב. והבורא יתברך מעניק ומרעיף עליו שפע רוחני וגשמי - שלום ובטחון, עושר וכבוד, ברכה והצלחה וכל טוב, ומשרה את שכינתו בתוכם.

מה יותר טוב מזה?! מה יכול לגרום למצב האידיאלי הזה להשתנות?!

זהו ה**יצר הרע**, שאינו נח ואינו שקט. אותו "מלך זקן וכסיל" [כך מכנה אותו שלמה המלך], שמסית ומדיח, מחרחר ומבלבל, ועושה הכל כדי להוריד את בני האדם מן הדרך הישרה והטובה.

דרכים רבות יש לו ליצר הרע, ופיתויים שונים ומשונים. באותה תקופה - הפיתוי הגדול ביותר, היצר החזק ביותר, היה - **יצר העבודה זרה!**

עבודה זרה היתה אז, אחת התאוות החזקות ביותר שהיו קיימות בעולם. כיום אין אנו מבינים מה כח המשיכה החזק שיש לעבודה זרה, ומדוע היו כל כך להוטים אחריה,

זאת מכיון ש"אנשי כנסת הגדולה" ראו שכבר אין מסוגלים להתמודד עם פיתוי קשה זה, וביטלו והחלישו את כוחו. אך בדורות הקודמים היתה לעבודה זרה השפעה גדולה ביותר, עד שקשה היה לעמוד בפני פיתויה.

בתורה הקדושה, מזהיר הקב"ה שוב ושוב את עם ישראל, לבל יתפתו אחר עבודה זרה.

"הִשְׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם, וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר, וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאֲבַדְתֶּם מִחַרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר ה' נָתַן לָכֶם" ... (דברים יא טז)

"הִשְׁמְרוּ לָכֶם פֶּן תִּשְׁכַּחוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם... כִּי תוֹלִיד בְּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשְׁתֶם בְּאָרֶץ [תהיו ותיקום בארץ ותתחילו לשכוח את השם], וְהִשְׁחַתֶּם וְנַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנֹת כָּל, וְנַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֵיךָ לְהַכְעִיבוֹ: הַעֲדִיתִי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן מִחַר מֵעַל הָאָרֶץ... וְהִפִּיץ ה' אֶתְכֶם בְּעַמִּים... וְעַבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וְאֶבֶן, אֲשֶׁר לֹא יֵרָאוּ וְלֹא יִשְׁמְעוּ וְלֹא יֵאָכְלוּ וְלֹא יִרְחוּ [וכביכול אם רוצים אתם בעבודה זרה, בכבוד, תעבדו אותה כאוות נפשכם בארץ נכר]. וּבִקְשַׁתֶּם מִשָּׁם אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ, וּמִצֵּאתָ, כִּי תִדְרָשְׁנוּ כָּל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ" (דברים ד כג - כט)

לצערנו, לא ארכו הימים, עד שיצר הרע הזה של עבודה זרה, נעץ את ציפורניו בעם ישראל, והורידם מטה מטה, מדחי אל דחי.

4

הארץ מתמלאת בעבודה זרה

המלך הראשון שהתחיל להחטיא את העם בעבודה זרה היה ירבעם בן נבט. הוא העמיד שני עגלים מזהב, אחד בבית אל ואחד בדן, ומנע את ישראל למעלות לירושלים בחגים. כך אמר להם (מלכים א, יב): "רַב לָכֶם מַעֲלוֹת יְרוּשָׁלַיִם, הִנֵּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיף מֵאָרֶץ מִצְרַיִם". וכדי שאכן יתבצעו הדברים בפועל, העמיד שתי משמרות של חיילים בדרך לירושלים, להחזיר את העולים.

בתקופה מאוחרת יותר, קם המלך **אחאב**, אשר הגדיל לחטוא ולהרשיע. הוא ממש מסר נפשו למען העבודה זרה, השכיח את שם השם מפני הבריות, ומחק את שמות השם מספר התורה! בכל מקום שהיה כתוב "השם" הוא מחק וכתב "הבעל" [שם של עבודה זרה].

מנשה המלך אף הוא הרשיע מאוד מאוד, חטא והחטיא את ישראל בעבודה זרה, בגילוי עריות ובשפיכות דמים. הוא חרירב את מזבח השם ובנה במקומו מזבחות לבעל, וכן שרף את כל אזכרות שם השם שבתורה. הוא עבד לכל צבא השמים ובנה להם מזבחות בבית המקדש, הביא פסל אל בית השם במקום ההיכל, והיה עומד ומשתחוה לו כשאחוריו כלפי היכל השם ופניו כלפי הפסל. כך היה מרבה לחטוא כדי להכעיס. גם דמים רבים שפך מנשה, כמו שנאמר (מלכים ב, כא, טז): "וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מִנְשֵׁה הַרְבֵּה

מֵאֵד, עַד אֲשֶׁר מֵלֵא אֶת יְרוּשָׁלַם פֶּה לִפֶּה". [ואומנם מנשה המלך זכה לחזור בתשובה, מתוך צרתו, כמו שנאמר ודברי הימים ב פרק לג: "וַיִּכְהַצֵּר לוֹ חֲלָה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו, וַיִּכְנַע מֵאֵד מִלְּפָנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו. וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיַּעֲתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיִּשְׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַם לְמַלְכוּתוֹ וַיַּדַּע מְנַשֶּׁה כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים... וַיִּסֶר אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר וְאֶת הַסְּמָל מִבֵּית ה'... וַיֹּאמֶר לַיהוָה לְעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל".]

כמובן שמנגד היו גם מלכים צדיקים, שפעלו להשיב את העם למוטב ולהסיר את העבודה זרה, כך שעם ישראל ידעו עליות וירידות, והתנדנדו מצד לצד. אך באופן כללי יצר העבודה זרה הלך ופשט בהם.

מדחי אל דחי

בתחילה היו מתביישים בחטאייהם ועבדו עבודה זרה בסתר, בחדרי חדרים. אך לאחר שהתרגלו לכך, נעשה להם החטא כהיתר, ולא טרחו מידי להסתיר את עצמם, הם התחילו לעבוד עבודה זרה "מאחורי הדלתות", בביתם, אך לא בהצנע. בשלב הבא כבר התחילו להתגאות בעבודה זרה, ועבדו אותה ברחובות העיר. לאחר מכן המשיכו לרדת מדחי אל דחי, לעבוד עבודה זרה בפרסום גדול יותר ויותר: על הגגות, בגנים, על ראשי ההרים ועל כל הדרכים, ולא הניחו מקום בארץ ישראל שלא עבדו בו עבודה זרה. ולא התקררה דעתם בזה עד שהכניסו צלם בהיכל, וצירו על כותלי בית המקדש כל תבנית רמש ובהמה, כמו שנאמר (ירמיהו ז, ט): "שְׁמוֹ שְׁקוּצִיָּהֶם בְּבַיִת אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו לְטִמְאֹו".

עבירה גוררת עבירה

חטאי העבודה זרה גררו אותם לחטאים חמורים נוספים, כמו שאמרו חז"ל: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחיללו בה את השבת. רבי אבהו אמר: בשביל שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית. רבי המנונא אמר: בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן מלימודם, שהם התחלת התורה, ואם אין התחלה, הרי זו עקירת כל התורה. עולא אמר: מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה. רבי עמרם אמר: מפני שלא הוכיחו זה את זה. רבי יהודה אמר: בשביל שביזו בה תלמידי חכמים. ועוד אמרו חז"ל: בית ראשון חרב מפני שהיו בו ג' דברים: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.

ואשלח את עבדי הנביאים

במשך כל אותה תקופה שחטאו ישראל, חס הקב"ה על עמו ולא רצה להענישם, הוא המתין והאריך אפו אולי יחזרו בתשובה. בחסדיו הרבים שלח להם נביאים שיתרו בס, ומהם: אליהו הנביא, אלישע, ישעיה, צפניה, אוריה, ירמיה ועוד. הנביאים התרו והזהירו את העם השכם והערב, אולם לרוב, נפלו דבריהם על אוזניים אטומות - עם ישראל היה שקוע עמוק בחטאיו, וסרב לקבל את דברי התוכחה.

סמוך לתקופת החורבן התנבאו לישראל שלושה נביאים: ירמיהו הנביא היה מתנבא בחוצות, צפניה היה מתנבא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, וחולדה הנביאה היתה מוכיחה את נשות עם ישראל.

נבואות ירמיהו

ירמיהו הנביא מכונה: "נביא החורבן". הוא ראה את ישראל בקלקלתם, ידע את אשר עתיד לקרות להם אם ימשיכו בדרכם הנלוזה, וכאב רחום ניסה להוכיח אותם שוב ושוב שיחזרו למוטב. בלב כאוב הוא צעק ואמר: "עַל שֶׁכָּר בַּת עַמִּי הִשְׁבַּרְתִּי קִדְרָתִי!" - בראותי את שעתיד לבוא על ירושלים, לבי שבור ורצוץ. "מִי יִתֵּן רֵאשִׁי מִיַּם וְעֵינַי מְקוֹר דְּמָעָה וְאֶבְיָה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶת חֲלָלֵי בַת עַמִּי" - דמעות כמים אני מוריד על מה שעתיד לקרות לעם ישראל. "הֲנֵה קוֹל שׁוֹעֵת בַּת עַמִּי מֵאֶרֶץ מִרְחָקִים, הֲה' אֵין בְּצִיּוֹן אִם מִלְכָּה אֵין בָּהּ?!" - רואה אני בנבואה את עם ישראל בגלותו אשר יקרא ויאמר: האם עיב השם את ציון? איפה הוא השם, מדוע הוא לא שומע אותנו?! ולכן מתחנן ירמיהו לעם ישראל: **שובו שובו מדרכיכם הרעים!!!**

נבואות קשות התנבא ירמיהו: "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, הֲנִנִּי מֵאֲכִילִם אֶת הָעָם הַזֶּה לְעֵנָה [עשב מר], וְהִשְׁקִיתִים מִי רֵאשׁ [מים מרים - דהיינו צרות מרות וקשות יגיעו עליהם], וְהַפְצוֹתִים בְּגוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הִמָּה וְאֲבוֹתֵם, וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת הַחֶרֶב עַד כְּלוֹתִי אוֹתָם" (ירמיה ט יד-טו). "וְנִתַּתִּי אֶת יְרוּשָׁלַם לְגִלִּים מְעוֹן תַּנְּיִם [תהיה שוממה, וידורו בה נחשים], וְאֶת עָרֵי יְהוּדָה אֲתֵן שְׁמָמָה מִבְּלֵי יוֹשֵׁב" (שם טו, טז). "וְהִיְתָה נְבִלַת הָעָם הַזֶּה לְמֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבְהֵמַת הָאָרֶץ וְאֵין מִחְרִיד" (שם ז לב).

כששמעו ישראל את הנבואות הקשות - במקום להתעורר להיטיב את מעשיהם ולחזור בתשובה, נכנסה בלבם שנאה כלפי ירמיהו, ש"מאחל" להם צרות כה קשות. הם ניסו לרדוף אותו בדרכים שונות, ולא הטו אוזן לדבריו כלל וכלל. חיזוק לדרכם הם קיבלו מנביאי שקר שונים, אשר שכנעו אותם כי ה' דיבר עימם ומסר להם נבואות טובות על עתיד של שלום וניצחון, שקט ושלחה. מטבע הדברים נטו ישראל יותר לקבל את דבריהם של נביאי השקר.

איך שנאתי מוסר!!

כך אומר שלמה המלך (משלי פרק ה), אודות נטייתם הקלוקלת של בני האדם, לשנוא דברי מוסר, ולאטום אוזניהם מלשמוע דברי תוכחה, והתוצאות הקשות מכך: "וְנִהְיֶינָהּ בְּאַחֲרֵיתָהּ, בְּכָלוֹת בְּשָׂרָךְ וּשְׂאֵרְךָ: וְאִמְרַתְּ אֵיךְ שִׁנְאַתִּי מוֹסֵר, וְתוֹכַחַת - נֶאֱפָץ לִבִּי! וְלֹא שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל מוֹרִי, וְלִמְלַמְדִי לֹא הִסִּיתִי אֲזֵנַי!... כִּי נָכַח עֵינַי ה' דְּרָכֵי אִישׁ, וְכָל מַעֲגַלְתֵּי מִפְּלִס [השם רואה ויודע ושוקל כל מעשי בני אדם], עוֹנוֹנוֹתַי וּלְכַדְנוֹ אֶת הַרְשָׁע, וּבְחַבְלֵי חַטָּאתַי יִתְמָךְ. הוּא יָמוֹת בְּאֵין מוֹסֵר, וּבְרַב אֲוִלְתוֹ יִשְׁגָה". השם יציל את כל עמו ישראל. לפיכך מפציר בְּנו שלמה המלך: "מוֹסֵר ה', בְּנִי, אֵל תִּמְאַסּ! וְאַל תִּקֵּץ בְּתוֹכַחְתּוֹ!"

ירמיהו התנבא במשך ארבעים שנה. תחילת נבואתו היתה בשנה השלוש עשרה למלכותו של יאשיהו המלך, אשר היה משושלת מלכות בית דוד. בניגוד לקודמיו, היה יאשיהו מלך צדיק, אשר השתדל וניסה בכל כוחו להחזיר את העם למוטב ולקרבתם לאביהם שבשמים. אולם יאשיהו מת במלחמה על ידי "פרעה נכה" מלך מצרים. ירמיהו הנביא קונן עליו קינה מרה, וקרא אותו "רויח אַפִּינוּ מְשִׁיחַ ה'".

לאחריו מלך בנו יהואחז, אולם יהואחז מת כעבור זמן קצר אף הוא על ידי פרעה נכה. במקומו מלך אחיו יהויקים. יהויקים לא הלך בדרכי אביו ואשיהו הצדיק, אלא חטא והחטיא את ישראל. בזמן מלכותו, הומלך בארץ בבל מלך חדש בשם "נבוכדנצר", מלך עריץ וקשה, וכבר בתחילת מלכותו הצליח לכבוש ארצות רבות. נבוכדנצר בחר השם, להיות "המקל" שיעורר את עם ישראל לחזור למוטב, ובסופו של דבר, כשלא שבו בתשובה על ידי המכות הראשונות שקיבלו ממנו, הגיעה על ידו המכה הקשה, של חורבן בית המקדש, כפי שיוספר להלן.

נבוכדנצר מפחד

כאשר עלה נבוכדנצר לשלטון, יצאה בת קול מן השמים בהיכלו של נבוכדנצר ואמרה לו: עבד רע, לך והחרב את בית המקדש, שבניו מורדים ואינם שומעים בקול השם! אולם נבוכדנצר פחד לצאת להילחם בעם ישראל, כי חשש שיעשה בו הקב"ה כמו שעשה עם סנחריב.

מה עשה השם עם סנחריב?

סנחריב היה מלך בבל בעבר, ונבוכדנצר היה שר צבאו. באחת ממלחמותיו עלה סנחריב להילחם עם ירושלים, כשעמו צבא ענק ביותר, ובין אנשי הצבא היה אף נבוכדנצר. בירושלים היה מולך חזקיה המלך, אשר היה מלך צדיק מאוד. הוא כל כך חיזק את העם בתורה וביראת שמים, עד שהעידו עליו שלא ניתן היה למצוא בדורו אפילו ילד קטן שאינו בקי היטב בהלכות. כשראה חזקיה את צבאו האדיר של סנחריב, לא פחד כלל. בטוח היה בהבטחה הכתובה בתורה וויקרא כו ג: "אם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ, וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ... וְיִשְׁבְּתֶם לְבַטָּח בְּאֶרְצְכֶם, וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאֶרְץ, וְשָׁכַבְתֶּם וְאִין מִחְרִיד...".

היה זה בערב חג הפסח, ומתוך ביטחון מלא בבורא עולם, עודד חזקיה את העם כולו להקריב את קרבן הפסח כמידי שנה בשנה בשירה ובהודיה להשם. באותו לילה - ליל הסדר - אכן התרחש נס מופלא ביותר: בא מלאך השם והכה את כל מחנה סנחריב, אשר מנה 185,000 גנרלים, לבד מחיילים טוראים לאין מספר. קמו יושבי ירושלים בבוקר, והנה מחנה סנחריב כולם פגרים מתים. רק ששה אנשים הותר השם מכל המחנה: סנחריב ושני בניו, אֶדְרָמֶלֶךְ, שִׁרְאֶצֶר, ונבוכדנצר - זאת כדי שיהיה פרסום לנס הגדול הזה [ואגב, סיפור זה המסופר בנביא, מופיע בממצא ארכיאולוגי שהתגלה בחפירות ארמון אסר חדון המלך, בנו של סנחריב. אלא שבחרס שנמצא שם כתוב שפרצה מגפה בצבאו של סנחריב. אולם הנביא מספר לנו את האמת העומדת מאחורי מה שנראה כמגפה].

ברחו הששה בבושת פנים לארצם. סנחריב בעודו בדרך, נדר נדר לעבודה זרה שלו ששמה היה 'נסרוך', שאם יגיע בשלום לארצו, יקריב את שני בניו קרבן לעבודה זרה, אך הוא לא ידע ששני בניו שומעים אותו, ובשומעם זאת מיד קמו עליו והרגוהו. ממפלה שכזאת פחד נבוכדנצר, לכן לא רצה להילחם בירושלים.

שכנים רעים

עמון ומואב - המדינות השכנות של ארץ ישראל, שמעו וידעו על המתחולל בארץ, ועל דברי הנביאים אודות החורבן הצפוי לעם ישראל. ברשעותם, שלחו משלחות לנבוכדנצר, ליידעו ולעודדו שיעלה להילחם על ירושלים. אמרו לו: דע לד, כי המצב בארץ ישראל השתנה, ועכשיו הגיע הזמן לכבוש אותה! אמר להם: מתיירא אני שלא יעשה בי כדרך שעשה לקודמי! אמרו לו: לא ולא, כי עכשיו הקב"ה איננו עמהם, ולא יעשה להם ניסים כפי שעשה להם בעבר. אמר להם: בכל זאת, אם הם יקראו לו ויתפללו אליו בכל ליבם, הוא יענה להם. אמרו לו: השם רחוק מהם מאוד, כיון שחטאו הרבה, ואפילו אם יקראו לו ויתפללו אליו, לא ישמע לקולם! אמר להם: יש ביניהם צדיקים, והם יבקשו עליהם רחמים ויענה להם השם. אמרו לו: הצדיקים שבהם כבר נפטרו. אמר להם: הרשעים שבהם יחזרו בתשובה ויבקשו רחמים, ויענה להם השם. אמרו לו: כבר קבע להם השם זמן, "אולטימטום", שאם לא יחזרו בתשובה, לא יקבל יותר את תשובתם.

5

נבוכדנצר עולה לירושלים

נבוכדנצר היסס. מצד אחד רצה מאוד להוכיח את גבורתו ולכבוש את ירושלים החזקה, ומצד שני, עדיין פחד. מה עשה? התחיל לעשות "קסמים" [סימנים] כדי לדעת אם יצליח או לא: * **שלח חץ** על שם רומי, אך החץ נפל; שלח חץ על שם אלכסנדריה והחץ נפל; שלח חץ על שם ירושלים, והחץ עף יפה ולא נפל. * **זרע זרעים** על שם רומי - והזרעים לא צמחו; זרע זרעים על שם אלכסנדריה, והזרעים לא צמחו; זרע זרעים על שם ירושלים - וצמחו. * **הדליק נרות** לשם רומי, ולא דלקו; הדליק לשם אלכסנדריה, ולא דלקו; הדליק לשם ירושלים - ודלקו. מכל הסימנים הללו הבין נבוכדנצר שאכן תהיה לו הצלחה במלחמתו נגד ירושלים.

בשנה השניה למלכותו [שנת 3,321 לבריאת העולם] עולה נבוכדנצר להילחם בירושלים. הוא מצליח להכניע את ירושלים ואת מלכה יהויקים, אולם הוא לא מגלה אותם לארצו, אלא מסתפק בכך שהם יהיו משועבדים לו ומעלים אליו מיסים. בפועל המשיך יהויקים למלוך על ירושלים כשהוא כפוף למרותו של נבוכדנצר. כך היה המצב במשך שלוש שנים, אולם בתום השנה השלישית החליט יהויקים להחזיר לממלכת יהודה את עצמאותה, על ידי שיכניע את השרים המופקדים על הארץ מטעם המלך נבוכדנצר. יהויקים הצליח במרד, חדל להעלות מיסים לנבוכדנצר, ובמשך שלוש שנים נהנתה ממלכות יהודה מעצמאות ומשחרור. נבוכדנצר שהיה עסוק במלחמותיו, הניח להם לעת עתה, אך בתום השנה השלישית שוב זכר נבוכדנצר את יהויקים, והחליט לעלות לירושלים לתבוע את עלבונו. כשהוא מוקף בחייליו הרבים עלה נבוכדנצר שוב לירושלים ודיכא את המרד. ברוב כעסו החליט לקחת בשבי את יהויקים וחלק מכלי המקדש. יהויקים התשוש ממלחמות - לא עמד לו כוחו, והוא מת כשבוי ביד נבוכדנצר. במקומו המליך נבוכדנצר את יהויכין בנו.

גלות הילדים

נבוכדנצר לא הסתפק בזאת. שמועה הגיעה לאוזניו כי ילדי ישראל עולים בחכמתם

על ילדי האומות כולם. ילדי ישראל הפעוטים, אשר כבר מינקותם מייגיעים את מוחם בלימודי התורה, ניחנו בחכמה מיוחדת במינה. בחכמה זו חשק המלך, וחשב בלב: מן הראוי שאכניס מן הילדים החכמים הללו לתוך ארמוני, אלמדם את כל חכמות העולם, וכן את השפה הכשדית, שבה דיברו רק החכמים והמשכילים שבבבל, ובבוא הזמן יהיו אלה יועצי הטובים ביותר. הוא צוה על שרו 'אשפנז' ללכת לירושלים, ולבחור מבין ילדי ישראל את הילדים החכמים ביותר, שיהיו גם בריאים וחסונים, יפי תואר, וממשפחות מיוחסות, כיאה לשרים חשובים של המלך.

צער ותוגה אפפו את תושבי ירושלים בראותם כי מבחר בניהם הולכים מהם. הבטחותיו של אשפנז, כי ילדים אלו לא יחסרו דבר בארמון המלוכה, ויעלו לגדולה, לא ניחמה אותם כלל וכלל. ליבם מר היה על אותם ילדים אשר תחת לנצל את כשרונותיהם המבורכים כדי לשקוד על התורה הקדושה, יהיו צריכים לטמא את מוחם בחכמות זרות. אולם לא היה לאל ידם לעשות מאומה, וכך הלכו עם אשפנז לבבל ילדים רבים, שהמובחרים שבהם: דניאל, חנניה, מישאל ועזריה. אולם מאת השם היתה זו לטובה, שכן במשך הזמן אותם ילדים שגדלו ונעשו מקורבים למלכות, עזרו מאוד לעם ישראל בגלותו.

גלות "החרש והמסגר"

בהיות נבוכדנצר בבבל, אמרו לו שריו ויועציו: לא טוב עשית בכך שהותרת את יהויכין בנו של יהויקים כמלך על ירושלים, עלול הוא למרוד בך כפי שמרד בך אביו. דע לך כי כל עוד נמצאים בארץ יהודה משפחות המלוכה ומשפחות השרים והמכובדים, יקשה עליך לשלוט על ירושלים שלטון מלא, לכן טוב תעשה אם תעלה שוב לירושלים ותיקח את יהויכין בשבי יחד עם עוד חשובי ירושלים. שמע נבוכדנצר לעצתם, וכעבור שלושה חודשים מאז שהומלך יהויכין, אכן עלה שוב לירושלים ולקח את יהויכין בשבי. יחד עמו לקח מכל ארץ ישראל כעשרת אלפים איש - המכובדים ובעלי ההשפעה, ביניהם מרדכי היהודי ויחזקאל הנביא. הוא אף בזז ולקח לעצמו שלל רב, מאוצרות בית המקדש ומאוצרות המלך. גלות קשה זו נקראת "גלות החרש והמסגר" [זהו כינוי לאותם צדיקים וחכמים: "החרש" - שכל מי ששומע את דבריהם, נעשה כמו חרש ואינו שומע מאומה מסיבו. "והמסגר" - כאשר "סגרו" ענין מסויים, לא היה יכול אף אדם לפתוח אותו ולחלוק עליהם], אולם גם ממנה צמחה טובה גדולה לעם ישראל, כי גדולי התורה הללו שגלו לבבל לפני כולם, הכינו לעם ישראל בבבל תשתית רוחנית חזקה ומבוססת, וכך לא נשתכחה התורה בגלות.

צדקיהו המלך

לפני שחזר נבוכדנצר לבבל עם יהויכין, רצה למנות מלך שימלוך על ירושלים, אבל שיהיה כפוף לו. שאל נבוכדנצר את תושבי ירושלים: האם נותר כאן מישהו ממשפחת המלוכה שאמליכהו עליכם? היה שם מתניה בן יאשיהו, דודו של יהויכין. המליכו נבוכדנצר על ירושלים ואמר לו: הישבע לי שלא תמרוד בי! אמר לו מתניה: הרי אני נשבע בנשמת. אמר לו: זה לא מספק אותי! רוצה אני שתישבע לי בתורה שניתנה לכם בהר סיני! מיד הביא נבוכדנצר ספר תורה, הניחו על ברכיו של מתניה, והשביע

אותו שאינו מורד בו. אמר לו נבוכדנצר: מעתה לא יקרא עוד שמך 'מתניה' אלא 'צדקיהו', שהאלוקים יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי.

מרד צדקיהו

זמן קצר לאחר שיצא נבוכדנצר מירושלים, הסיתו שרי צדקיהו את מלכם למרוד בנבוכדנצר, ואכן שמע להם צדקיהו ומרד בו. גם המצריים עזרו לצדקיהו במרדו. הם הבריחו מירושלים את חייליו של נבוכדנצר, ובכך קיווה צדקיהו להשיג עצמאות מדינית. אולם כל זה היה נגד רצון השם ונגד נבואת ירמיהו אשר אמר להם להיכנע למלך בבל ובכך להינצל, כמו שנאמר (ירמיה כז, יב-טו): "הביאו את צנאריכם בעל מלך בבל ועבדו אתו ועמו וחייו: למה תמותו אתה ועמך בתרב ברעב ובדבר פאשר דבר ה' אל הגוי אשר לא יעבד את מלך בבל: ואל תשמעו אל דברי הנבאים [נביאי השקר] האמרים אליכם לאמר לא תעבדו את מלך בבל, כי שקר הם נבאים לכם".

חנניה בן עזור – נביא שקר

אכן באותם ימים קם נביא שקר בשם חנניה בן עזור הגבעוני, אשר בדה מלבו "נבואות" של תקומה וניצחון לירושלים. את נבואותיו הפיץ בעם, והטעה אותם באומרו (ירמיה כח, ב-ד): "כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לאמר, שברתי את על מלך בבל. בעוד שנתים ימים אני משיב אל המקום הזה את כל כלי בית ה' אשר לקח נבוכדנאצר מלך בבל מן המקום הזה ויביאם בבל. ואת יכניה [יהויכין] בן יהויקים מלך יהודה ואת כל גלות יהודה הבאים בבלה אני משיב אל המקום הזה נאם ה' כי אשבר את על מלך בבל". נתפתה העם להאמין לדברי חנניה נביא השקר, ועל ידי כך להחזיק יותר ויותר במרדם נגד נבוכדנצר.

שמע ירמיהו את דברי השקר וההסתנה של חנניה, ואמר לו: 'אמן', הלואי שיתקיימו דבריו ויתבטלו דבריי. אדרבה חפץ אני ש"נבואותיך" יתגשמו, שהרי בכך אני מרויח, שאני כהן ואוכל מהקורבנות בבית המקדש, ואילו אתה מפסיד שכן אתה 'גבעוני', ואם תחזור עבודת המקדש לקדמותה אתה תהיה שואב מים וחוטב עצים [כמסופר בספר יהושע (פרק טו) שהגבעונים רצו להינצל מפני בני ישראל, ועשו זאת בעורמה, ובעקבות כך אמר להם יהושע: "למה רמייתם אתנו... ועתה ארורים אתם ולא יפרת מפם עבד וחסבי עצים ושגבי מים לבית אלהי"]. אולם עם כל "נבואותיך" על ניצחון ירושלים, דע לך כי נעלמה ממך נבואה אודות עצמך, שהשנה אתה מת.

בסוף אותה שנה, בערב ראש השנה, ראה חנניה כי הוא אכן עומד למות כנבואת ירמיה. מיד קרא לבניו וציווה עליהם שיקברוהו אחר ראש השנה ויעלימו את יום מיתתו האמיתי, כדי לעשות את נבואת ירמיה שקר, שהנה כביכול הוא לא מת באותה שנה. עוד אמר לבניו שלמיה: מצווה אני עליך שתתנקם בירמיהו, נסה למצוא עליו עלילה ולהתנקם בו! כל חייו ניסה שלמיה להעליל עלילות על ירמיה, ולא מצא. לפני מותו קרא לבניו יראיה ומסר לו את צוואת אביו: נסה בכל כוחך לטפול עלילות על ירמיהו כדי לנקום ממנו את נקמת סבך חנניה.

עלילת שקר

ואכן באחד הימים מצא יראיה הזדמנות נאותה לכך. היה זה בתקופה שבה ברחו החיילים הכשדיים [הבבליים] מירושלים מפני המצריים. באותה עת הציבו ישראל שמירה בשערי ירושלים, כדי להשגיח שלא יצאו אנשים מירושלים להדליף ידיעות לכשדיים. יום אחד הוצרך ירמיהו לצאת מירושלים אל עירו ענתות - עיר הכהנים. יראיה, שהיה אחד מן השומרים, ראה את ירמיהו עובר דרך שער היציאה, והחליט להעליל עליו עלילת שקר. הוא תפס אותו ואמר לו: הולך אתה עכשיו לצבא הכשדים, למסור להם ידיעות על ירושלים כדי לתת את העיר בידם! אמר לו ירמיהו, שקר אתה דובר, איני הולך כלל אל חיל הכשדים, אלא התכוונתי ללכת לעירי ענתות. אולם יראיה לא הקשיב לדבריו, לקח את ירמיהו אל השרים ואמר להם: מצאתי הולך אל חיל הכשדים! זעמו השרים והכוהו ונתנוהו בבית האסורים.

בהיות ירמיהו בבית הכלא, שלח צדקיהו וקרא לו בסתר. אמר לו: האם יש לך איזה מסר בשבילי מן השמים? אמר לו ירמיהו: עתיד מלך בבל להגלותך. כעס עליו צדקיהו, והיה ירמיהו מתיירא שמא יהרגנו, אמר לו: הרי שמך 'צדקיהו', ואין נאה לך להעניש אותי כשאין לך שום עלילה נגדי. אני סך הכל אמרתי את דברי השם. והנה רואים אתם בעיניכם כי נבואות השם מתגשמות, ולא כמו שהטעו אתכם נביאי השקר באומרים: "לא יעלה מלך בבל על ירושלים". המציאות מוכיחה שנבואותיהם לא התגשמו, ואם כן ראו ותקחו מוסר! שמע צדקיהו את דבריו, ולא העניש את ירמיהו. אך לא היו לו עוז ותעצומות לשנות את מדיניות המרד ולהכנע לנבוכדנצר.

מצור על ירושלים

והנה התחילו נבואות ירמיהו להתגשם. בשנה התשיעית למלכותו של צדקיהו, כינס נבוכדנצר את מחנותיו ויצא לכיוון ירושלים, כדי לדכא את המרד. כשהגיע לעיר "רַבְּלָה" ישב לו שם, ושוב היה מהסס אם לעלות לירושלים. הוא החליט לשלוח במקומו את שר צבאו "נבוזרדן", ושלה בידיו ציוד כבד לשבור את שערי ירושלים - שלוש מאות חמורים טעונים גרזנים ופטישי ברזל. אכן בעשרה בטבת הגיע נבוזרדן לירושלים ושם אותה במצור - הקיף את חומותיה בחיילים, כדי שלא יוכל אף אחד לצאת מירושלים כדי לברוח או כדי להביא ציוד ואספקה לתושבי ירושלים. יחד עם זאת ניסה להבקיע את שערי ירושלים. אולם בשנה זו עדיין לא נחתם גזר דינה של ירושלים להחרב, ולכן כל מאמציו של נבוזרדן להבקיע את החומה לא הועילו. כל הגרזנים שהביא לו נבוכדנצר נשברו על שער אחד משערי ירושלים בעת ניסיונותיו לפרוץ את החומה, והשער לא נשבר.

ניסו החיילים להכניע את העיר על ידי התקפות של חיצים ואבנים, אולם הקב"ה היה מחזק את אנשי ירושלים אולי יחזרו בתשובה. היו בירושלים גיבורים עצומים עד אין חקר, והיו נלחמים עם הכשדים ומפילים מהם חללים רבים. היה שם גבור אחד ושמו 'אביקא בן גבתרי'. כשהיו חיילי נבוכדנצר מקלעים באבנים גדולות על החומה, היה אביקא מקבל את האבנים בידו ומשליכם חזרה על החיילים והורג מהם הרבה. כאשר

גברו ההתקפות וזריקות האבנים, היה מקבל את האבנים אף ברגליו וזורקם. אולם גרמו העוונות, ופעם אחת בעת שעמד על החומה, השיב השם רוח חזקה, ונפל ומת.

נוראות המצור

אט אט אזל מלאי המזון מן העיר, הרעב הלך וגבר מיום ליום. סבל נורא סבלו אז יושבי ירושלים, ורבים מאוד מתו ברעב. היו בנות ציון נפגשות בשווקים, ושאלה האחת את רעותה: למה יצאת לשוק, והרי מימך לא נהגת להסתובב בשווקים! ענתה לה: קשה הוא הרעב ואין אני יכולה לסובלו, לכן יצאתי לשוק לחפש לי מעט אוכל. היו הנשים אוחות זו בזו ומבקשות להן אוכל ולא מוצאות, עד שהיו נשענות על העמודים ומתות עליהם. באו הילדים הרכים אל אמותיהם כדי לקבל מהן אוכל, ומשלא נענו, נפלו הילדים ומתו עליהן.

מעשה באשה אחת שהיו לה שלושה בנים, והלכו השנים הגדולים למלחמה. כאשר גבר הרעב וראתה כי עוד מעט תמות היא וכל בניה ברעב, עשתה מעשה נורא: היא לקחה את בנה התינוק ובישלה אותו בסיר למען יאכלו ילדיה הגדולים ולא ימותו אף הם. כשהתחילו האחים לאכול, זיהו לפתע את יד אחיהם. מרוב זעזוע וכאב, עלו לגג ונפלו ומתו. היתה האם צועקת ואומרת: הקוצר בשדה - משאיר ספיחים, והבוצר ענבים בכרם - משאיר עוללות, אבל אני לא נשאר לי כלום! נמסרתי ביד נבוכדנצר כגדי לטבח! וזה מה שאנו מקוננים במגילת איכה (איכה ד ט): "יְדֵי נָשִׁים רָחֲמָנִיּוֹת בְּשָׁלוֹ יִלְדִיָהּ".

6

הובקעה העיר

כך היתה ירושלים נתונה במצור במשך שנה וחצי, מבלי שהצליח נבזרדן לכובשה. נבזרדן כמעט התייאש והתכוון לחזור לארצו, אך השם נתן בלבו למדוד את חומת העיר, ובכל יום כשהיה מודד נוכח לדעת כי החומה שוקעת שני טפחים וחצי [עשרים ס"מ], עד שנבלעה הרבה. בשנה האחת עשרה למלכות צדקיהו ביום ט' בתמוז, יצאה בת קול מן השמים ואמרה: "קפוץ וכבוש את ירושלים, שכבר הגיע זמנה להחרב, וזמנו של בית המקדש ליהרס, וזמנו של היכל להשרף". נשאר לנבזרדן גרזן אחד מכל אותם גרזנים שהיו לו, הכה מכה אחת ונפתח השער ונכנסו האויבים בפנים. [היה זה כדי להראות לנבזרדן, שלא בכוחות עצמו התגבר על ירושלים. שהרי כל אותם פטישים שהביא, נשברו על שער אחד. ואילו עתה, שהגיע הזמן שיחרב בית המקדש, קיבל סיוע מיוחד מן השמים].

בטל קורבן התמיד

כאשר נכנסו האויבים לירושלים, כילו הם את חמתם בעם היושב בעיר. הם הרגו וטבחו ללא רחם, בעם אשר היה חלוש מן הרעב וחסר הגנה. אולם אל בית המקדש לא הצליחו להכנס, כי היה מבוצר בחומות נוספות. שם התבצרו הכהנים, ובמסירות נפש, תחת אש המלחמה, המשיכו את עבודת בית המקדש עד יום ז' באב. בימים הראשונים המשיכו אף את הקרבת קרבן התמיד פעמיים ביום. כיצד? בארבעת הימים הראשונים מיום ט' בתמוז עד ליום יג' בתמוז, לא היתה בעיה, שכן בעזרה של בית

המקדש היו תמיד נמצאים מוכנים ומזומנים כבשים המבוקרים ממום, בכמות המספיקה לארבעה ימים. מיום יג' בתמוז, כאשר תמו הכבשים מן העזרה, שיחדו הכהנים את החיילים הבבליים שצרו אותם מבחוח: שלשלו להם כסף וזהב - והם העלו להם כבשים. כך עשו ארבעה ימים. אולם ביום יז' בתמוז כבר לא המשיכו החיילים להעלות כבשים לבית המקדש, וכך בוטל קורבן התמיד.

שריפת בית המקדש

כשהגיע הזמן שבו רצה הקב"ה להחריב ולשרוף את בית המקדש, לא רצה השם שיהיה ירמיהו בירושלים. אמר הקב"ה לירמיהו שילך לענתות. מיד כשיצא ירמיהו מן העיר, ירד מלאך מן השמים ונתן רגליו על החומות ופרץ אותן. קרא המלאך ואמר: יבואו השונאים ויכנסו לבית, שהשומר [הקב"ה] הניחו והלך לו.

בשבעה באב נכנסו האויבים להיכל, וקלקלו בו ובזזו אותו במשך שלושה ימים - שביעי ושמיני ותשיעי. הם קבעו בימה שלהם [מקום מושב השרים] בהר הבית, הלכו ועלו למקום שבו היה שלמה המלך ע"ה יושב ונוטל עצה מן הזקנים היאך לשכלל את בית המקדש. שם ישבו השונאים ונטלו עצה כיצד לשרוף את בית המקדש. עוד הם מתייעצים בדבר והנה נשאו עיניהם וראו ארבעה מלאכים יורדים ובידם ארבעה לפידים של אש, ונתנו בארבע זוויות של ההיכל ושרפו אותו.

היה זה בסוף יום תשעה באב, סמוך לחשכה, והמשיך בית המקדש לבעור בלהבות כל היום העשירי כולו. זחה דעתו של נבוזרדן עליו והתגאה על כך שהצליח להחריב ולשרוף את מעוזם של ישראל - בית המקדש. יצאה בת קול מן השמים ואמרה לו: עם הרוג הרגת, היכל שרוף שרפת, קמח טחון טחנת! דהיינו, הגזירה שנגזרה מלמעלה היא הגורם האמיתי לחורבן ולשריפה, ולא פעולותיך.

כי עליך הורגנו כל היום

כשראה הכהן הגדול שנשרף הבית, רצה לצאת. תפסו אותו השונאים, ושחטוהו על המזבח, במקום שבו היה מקריב את קרבן התמיד. ראתה אותו בתו והיתה צווחת ואומרת: אוי לי אבא חמדת עיני! תפסו גם אותה ושחטוה, ונתערב דמה בדם אביה.

נתקבצו קבוצות קבוצות של פרחי כהונה [כהנים צעירים], ומפתחות ההיכל בידם, ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו: רבוננו של עולם, הואיל ולא זכינו להיות גזברים נאמנים, יהיו המפתחות מסורות לך! וזרקו את המפתחות כלפי מעלה. יצאה כעין פיסת יד מן השמים וקיבלה מהם, והם קפצו ונפלו לתוך האש.

כשראו הכהנים והלויים שנשרף בית המקדש, נטלו את הכינורות והחצוצרות ונפלו באש ונשרפו. וכמו כן הרבה בתולות כשראו שנשרף בית המקדש, נפלו אף הן באש ונשרפו, שלא יענו אותן השונאים.

סופו של צדקיהו

כשראה צדקיהו כן, יצא לברוח מירושלים עם עשרת בניו דרך מנהרה שהכין מראש, שהיתה הולכת מביתו עד ערבות יריחו [הנקראת עד היום "מערת צדקיהו" בירושלים]. זימן הקב"ה צבי, שהלך על גג המנהרה. רדפו הכשדים אחרי הצבי כדי לצוד אותו, והגיע הצבי במרוצתו עד פתח המנהרה בערבות יריחו. בדיוק באותו רגע היו צדקיהו ובניו יוצאים ממנה, ראו אותם הכשדים ותפסום. הביאו אותם לפני נבוזרדן, ונבוזרדן שלח אותם אל נבוכדנצר הנמצא בעיר רבלה.

אמר נבוכדנצר לצדקיהו: מה ראית למרוד בני? הרי נשבעת לי בספר התורה שלא תמרוד בני! עכשיו באיזה דין אדון אותך? אם אדון אותך לפי דיני תורתכם, ראוי אתה להריגה, שנשבעת בשם אלוקיך לשקר. ואם אדון אותך לפי דיני מלכותי, גם כן חייב אתה מיתה כמרוד במלכות. אמר צדקיהו: אכן חייב אני מיתה, אולם מבקש אני שתהרוג אותי לפני בניי, כדי שלא אראה במיתתם. לעומת זאת הבנים ביקשו מנבוכדנצר: אנא הרוג אותנו ראשונים, שלא נראה את דם אבינו שפוך! אמר נבוכדנצר: אעשה כדברי שניכם, אנקר את עיני צדקיהו ואהרוג את בניו, וכך הוא לא יראה את מותם והם לא יראו את מותו.

אך עיניו של צדקיהו חזקות היו מאוד [בגמרא מובא שחמישה אנשים ניחנו בתכונות גוף מסוימות בלתי אנושיות, ואחד מהם הוא צדקיהו, שנברא עם עיני ברזל, משונות בכוחן משאר בני אדם (סוטה י ע"א. בן יהוידע)]. נעצו בעיניו שיפודים של ברזל, ולא הצליחו לנקרן! מה עשה נבוכדנצר? שחט את כל בניו של צדקיהו לעיניו, ומן הבכי הרב שבכה, התרככו עיניו ונחלשו. אז הצליח נבוכדנצר לנקרם, והשליכם לתוך התנור. כך, במצב קשה כזה, הגלה אותו לבבל. והיה צדקיהו צווח ואומר: בואו וראו כל בני אדם, שהיה ירמיהו מתנבא עלי ואומר לי: "לבבל אתה הולך, ובבבל תמות, ובבל עיניך לא יראו", ולא הייתי שומע לדבריו, ועכשיו הרי אני בבבל ועיני לא רואות אותה!

צערו של ירמיהו

כשיצא ירמיהו מענתות לחזור לירושלים, נשא עיניו וראה עשן בית המקדש עולה. אמר בלבו: אולי חזרו עם ישראל בתשובה, וחוזרים הם להקריב קרבנות? עמד לו על החומה וראה את בית המקדש עשוי לו גלים גלים של אבנים, הכל חרב. התחיל צווח ואמר (ירמיה כו ז): "פְּתִיתֵנִי ה' וְאָפֶת! - הצלחת "לפתות" אותי ללכת לענתות, שלא אראה בחורבן הנורא הזה. מיד הלך וברר באיזה כיוון הלכו הגולים, והתחיל ללכת באותה דרך. ראה את השביל מלא דם, ועל הארץ מושלכות פרסות רגלי יונקים ועוללים שהיו הולכים בשבי. היה ירמיהו גוחן ומתכופף לארץ ומנשקם. כשהגיע אל אחיו הגולים, חיבקם ונישקם, והיה בוכה לנגדם: אחיי בני עמי, אוי מה היה לכם, על כי לא שמעתם לקול נבואת השם?!

ראה קבוצה של בחורים שראשם נתון בקולרים [טבעות ברזל] - ונתן ראשו עמהם. בא נבוזרדן והוציאו משם. ראה קבוצה של זקנים קשורים בשלשלאות - נתן צוארו עמהם,

ושוב בא נבזרדן והוציאו משם. שמר נבזרדן על ירמיהו שלא יאונה לו כל רע, כי כך נצטווה מפי נבוכדנצר. כמו כן ציוה נבוכדנצר לנבזרדן ואמר לו: דע לך, כי אם עם ישראל יבכו ויחזרו בתשובה, יענה להם אלוהיהם וינחם על הרעה, ואז נחזור בבושת פנים. לכן אני מצוה עליך שיהיו עיניך פקוחות עליהם, ולא תתן להם לבכות ולא להתפלל! ואם תראה אחד מהם מתעכב, תחתוך אותו לחתיכות, כדי שיראו כולם ויפחדו. כך ילכו ללא הפוגה ולא יעצרו מלכת עד שיעברו את גבולות ארץ ישראל ויגיעו לנהר פרת, רק אז תתן להם לנוח, כי מכאן ואילך כבר החזיר הקב"ה פניו מהם, ולא יחזיר אותם לארצם.

על נהרות בבל

כך הלכו הגולים ללא הפוגה וללא מנוחה, אפילו בלי אפשרות לבכות. רק כאשר הגיעה שיירת הגולים אל נהר פרת, ניתנה להם אפשרות לעשות הפוגה ואף לבכות, כמו שנאמר (תהלים קלז, א): "עַל נְהָרוֹת בָּבֶל שֵׁם יִשְׁבְּנוּ גַם בְּכִינוּ". פנה נבזרדן ואמר לירמיהו: האם רוצה אתה לבוא עימי לבבל? חשב ירמיהו בלבו: אם אני הולך לבבל, אין מנחם לגלות הנשארת בארץ ישראל, לכן מוטב שאחזור לארץ ישראל. נשאו הגולים את עיניהם וראו את ירמיהו עוזב אותם ופונה לדרך. געו כולם בבכיה בקול רם ואמרו: אבינו ירמיהו מניחנו ועוזב אותנו. ענה ירמיהו ואמר להם: אני מעיד שמים וארץ, אילו הייתם בוכים בכיה אחת בעודכם בציון, לא הייתם גולים!

איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר?!

פנה נבוכדנצר ואמר ללויים שהיו בין הגולים: מה אתם יושבים ובוכים? הכינו את עצמכם, ועד שאנו אוכלים ושותים אני מבקש שתעמדו ותקישו לפני ולפני עבודת אלילים בכינורות שלכם, כדרך שהייתם מקישים לפני אלוהיכם בבית המקדש! התחילו מסתכלים אלו באלו, ואמרו אחד לשני: לא די לנו שהחרבנו את בית המקדש, אלא עכשיו אנו עומדים להקיש לפני הננס הזה ולפני עבודת אלילים?!

מיד החליטו כל הלויים החלטה נחושה, שהם לא ינגנו לפני הרשע הזה! מה עשו? נתנו בהונות ידיהם לתוך פיהם וקיצצו אותם! כשתבע מהם נבוכדנצר שינגנו לו, הראו לו את ידיהם מקוטעות אצבעות ואמרו לו: "איך נשיר את שיר ה'?! - כשהיינו קשורים בשלשלאות בדרך נתקטעו אצבעותינו! ידע נבוכדנצר שהם מהתלים בו, כעס מאוד והפיל מישראל תלי תלים של הרוגים. ואף על פי כן היתה להם שמחה על כך שלא אמרו שירה לפני עבודת אלילים, שנאמר: "וְתוֹלְלֵינוּ [מלשון תלי תלים] שְׁמָחָה". באותה שעה נשבע הקב"ה לישראל ואמר להם: אתם שלטתם בעצמכם וקטעתם אצבעות ימינכם, אף אני אשיב אתכם לחזות בשוב השם לציון, ולראות בבנין בית המקדש השני.

"עַל נְהָרוֹת בָּבֶל, שֵׁם יִשְׁבְּנוּ גַם בְּכִינוּ, בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן: עַל עֲרֻבֵים [עצי ערבה] בְּתוֹכָהּ תִּלְיֵנוּ פְּגֻרוֹתֵינוּ, כִּי שֵׁם שְׁאֵלוֹנוּ שׁוֹבֵינוּ דְּבָרֵי שִׁיר וְתוֹלְלֵינוּ שְׁמָחָה, שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן. אֵיךְ נִשְׁיר אֶת שִׁיר ה' עַל אֲדָמַת נֹכְרִי? אִם אֲשַׁכְּחֶךָ יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי, תִּדְבַּק לְשׁוֹנֵי לֶחְפֵי אִם לֹא אֲזַכְּרֶכֶּי..." (תהלים פרק קלז)

צער אמיתי ושמחה מזויפת

כשהגיעו ישראל לבבל, יצאו לקראתם הגולים ה"ותיקים" שהוגלו כבר אחת עשרה שנה קודם לכן יחד עם יהויכין. שאלו הם את הגולים החדשים בשלום יקיריהם, זה שואל מה שלום אבי, וזה שואל מה שלום בני. ענו ואמרו להם: פלוני מת ברעב, ופלוני מת בחרב האויב. הצטערו הגולים צער רב, אולם יחד עם זאת נאלצו בעל כורחם לקבל את פני המלך ולשבחו על נצחונו הגדול. והיו לבושים מלבושים לבנים מבחוץ להראות את "שמחתם", אולם מבפנים לבשו מלבושים שחורים של אבל וצער, על צער אחיהם.

עמו אנוכי בצרה

כיון שהיו ישראל נתונים במצב כה קשה בגלות, היו סבורים שהקב"ה נטש אותם לגמרי והסיר השגחתו מהם. אותה שעה קרא הקב"ה לכל צבאות השמים ולכל המלאכים ואמר: מה אעשה לבניי החביבים שהם בגלות ואנו כאן! הבה נרד ונלך לגלות עמהם! ירד הקב"ה לבבל [כביכול] והשרה נבואתו על יחזקאל, וראה יחזקאל את הקב"ה ופמלייתו באים לבבל. אמר זאת לעם ישראל, ולא האמינו לו. עד שנגלה הקב"ה אל ישראל עצמם, והיו ישראל שמחים שמחה גדולה. מרוב שמחתם לא היו מרגישים שהם בגלות, כיון שהקב"ה עמהם. וכל אחד ואחד היה אוהב את הקב"ה באהבה עזה כל כך, עד שהיו מוסרים נפשם על קידוש שמו יתברך.

ירמיהו בחזרתו לירושלים

כשחזר ירמיהו לירושלים, היה רואה בדרך אצבעות ידים ורגלים מקוטעות ומושלכות בהרים, והיה מלקטן ומנשקן ומחבקן. היה ירמיהו הולך ובוכה ומקונן: "חבל עליך יקרת המדינות!". את האברים המקוטעים צרר בתוך בגדיו, ובכה עליהם ואמר: בני, לא כך הזהרתי אתכם ואמרתי לכם (ירמיהו יב, טז): "תִּנְנוּ לֵה' אֱלֹהֵיכֶם כְּבוֹד, בְּטָרֶם יִחְשָׁד, וּבְטָרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל הָרֵי נֶשֶׁף"?! על אותה שעה נאמר (ירמיהו ט ט): "עַל הַהָרִים אֶשָּׂא בְּכִי וְנָהִי, וְעַל גְּאוֹת מְדְבָר קִינָה".

אמר ירמיהו: כשהייתי עולה לירושלים נשאתי עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר לבושה שחורים, ושערה סתור ומבקשת מי ינחמנה. ואני צועק מי ינחמני. קרבתי אליה ודברתי עמה, אמרתי לה: אם אשה את - דברי עמי, ואם רוח את - הסתלקי מעלי. ענתה ואמרה: אינך מכיר אותי. שבעה בנים היו לי, יצא אביהם למדינת הים, ועד שאני בוכה עליו, הרי באו ואמרו לי: נפל הבית על שבעה בניך ונהרגו כולם. איני יודעת על מי אבכה ועל מי אסתור שערי. עניתי ואמרתי לה: אין את טובה יותר מעמד ציון, והיא נתונה לחיות השדה. ענתה ואמרה לי: אני אמד ציון, אני היא אם השבעה. אמר לה ירמיהו: דומה מכתך למכתו של איוב: מאיוב ניטלו בניו ובנותיו, וממד ניטלו בניך ובנותיך. מאיוב ניטלו כספו וזהבו, וממד ניטלו כספך וזהבך. **כשם שחזר הקב"ה וניחם את איוב, כך יחזור וינחמד.**

צער השכינה

באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר: אוי לי, מה עשיתי?! השריתי שכינתי למטה בשביל ישראל, ועכשיו שחטאו חזרתי למקומי הראשון. אמר הקב"ה למלאכי השרת: בואו ונלך אני ואתם ונראה את ביתי, מה עשו אויבים בו. מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיהו לפניו. כשראה הקב"ה את בית המקדש, אמר: בודאי זהו ביתי וזהו מנוחתי, שבאו אויבים ועשו בו כרצונם. באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר: אוי לי על ביתי! **בני היכן אתם!! כוהני היכן אתם!! אוהבי היכן אתם!!** מה אעשה לכם! התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה!

אמר הקב"ה לירמיהו: אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחיד, ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו. ואין לך כאב לא עלי ולא על בניי! לך וקרא לאברהם וליצחק וליעקב ומשה מקבריהם, שהם יודעים לבכות! אמר ירמיהו: רבוננו של עולם, איני יודע היכן משה קבור. אמר לו הקב"ה: לך עמוד על שפת הירדן והרם קולך וקרא: בן עמרם, בן עמרם, עמוד וראה צאנך שבלעום אויבים!

אבות העולם מתאבלים

מיד הלך ירמיהו תחילה למערת המכפלה ואמר לאבות העולם: עמדו, שהגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקב"ה. אמרו לו: מה היום מיומיים שאנו מתבקשים לפני הקב"ה? אמר ירמיהו: איני יודע, כי חשש לומר להם את הסיבה האמיתית, שלא יאמרו לו: בימיך היתה זאת לבנינו. אולי לא הוכחת אותם די טוב, או לא התפללת עליהם כראוי.

המשיך ירמיהו בשליחותו והלך לקרוא למשה. עמד על שפת הירדן וקרא: בן עמרם, בן עמרם, עמוד! הגיע זמן שאתה מתבקש לפני הקב"ה. אמר לו: מה היום מיומיים שאני מתבקש לפני הקב"ה? אמר לו ירמיהו: איני יודע.

מיד הלך משה אצל מלאכי השרת, שהיה מכיר אותם משעת מתן תורה. אמר להם: משרתי העליונים! האם אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה? אמרו לו: בן עמרם, אין אתה יודע שביית המקדש חרב וישראל גלו? מיד קרע משה את בגדי הכבוד שהלבישו הקב"ה, והניח ידיו על ראשו והיה זועק ובוכה והולך, עד שהגיע אצל אבות העולם. אמרו לו אבות העולם: משה רועה ישראל, מה יום מיומיים? אמר להם: אבות אבותי, אין אתם יודעים שביית המקדש חרב וישראל גלו לבין אומות העולם?! מיד אף הם קרעו בגדיהם והניחו ידיהם על ראשיהם, והיו צועקים ובוכים והולכים עד שהגיעו לשער בית המקדש. כיון שראה אותם הקב"ה, מיד "וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וּלְמִסְפָּד וּלְקִרְחָה וּלְחִגְרֵי שָׁק" (ישעיה כב).

אברהם אבינו מבקש רחמים

בא אברהם לפני הקב"ה כשאפר על ראשו ובגדיו קרועים, סופד וצועק. אמר הקב"ה:

"מה לידידי בביתוי" אמר אברהם לפני הקב"ה: רבונו של עולם, מפני מה הגלית את בני, ומסרת אותם בידי האומות והרגום במיתות משונות, והחרבת את בית המקדש, מקום שבו העליתי את יצחק בני עולה לפניך? אמר הקב"ה לאברהם: בניך חטאו ועברו על כל התורה ועל עשרים ושתים אותיות שבה! אמר אברהם: רבונו של עולם, מי מעיד בהם בישראל שעברו את תורתך? אמר לו: תבוא תורה ותעיד בהם.

מיד באה התורה להעיד בהם, שעברו על מצוותיה. אמר לה אברהם: בתי, את באה להעיד בהן בישראל שעברו על מצוותיך, ואין לך בושת פנים מפני? זכרי את היום שבו העביר אותך הקב"ה על כל אומה ולשון ולא רצו לקבלך, עד שבאו בני להר סיני וקבלו אותך וכבדוך, ועכשיו את באה להעיד בהם ביום צרתם?! כיון ששמעה התורה כך עמדה בצד אחד ולא העידה בהם.

אמר הקב"ה לאברהם: יבואו עשרים ושתים אותיות והם יעידו בישראל! מיד באו כ"ב האותיות. התייצבה האות אל"ף להעיד בישראל שעברו על התורה. אמר לה אברהם: אל"ף, את ראש לכל האותיות ובאת להעיד בישראל ביום צרתם?! זכרי יום שנגלה הקב"ה על הר סיני ופתח בדך "אנכי ה' אלהיך", ולא קבלוך אומה ולשון אלא בני, ואת באת להעיד בבני?! מיד עמדה אל"ף לצד אחד ולא העידה בהן.

התייצבה האות בי"ת להעיד בישראל. אמר לה אברהם: בתי, את באה להעיד על בני, שהם זריזים בחמשה חומשי תורה הפותחים באות ב' - "בראשית ברא אלהים"! מיד עמדה בי"ת לצד אחד ולא העידה. כיון שראו כל האותיות שהשתיקן אברהם, נתביישו ועמדו בעצמן ולא העידו בישראל.

האבות מזכירים זכויותיהם

מיד פתח אברהם לפני הקב"ה ואמר: רבונו של עולם, בגיל מאה שנה נתת לי בן, וכשעמד על דעתו והיה בחור בן שלשים ושבע שנים, אמרת לי "העלהו עולה לפני!" ונעשיתי עליו כאכזרי ולא ריחמתי עליו, אלא אני בעצמי כפיתי אותו! ולא תזכור לי זאת, ולא תרחם על בני!?

פתח יצחק ואמר: רבונו של עולם, כשאמר לי אבא: "אלהים יראך לו השעה לעלה בני!" - לא עכבתי על דבריך, ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבחה, ופשטתי את צוארי תחת הסכין, ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני!?

פתח יעקב ואמר: רבונו של עולם, עשרים שנה עמדתי בבית לבן, וכשיצאתי מביתו פגע בי עשו הרשע ובקש להרוג את בני, ומסרתי עצמי למיתה עליהם, ועכשיו נמסרו ביד אויביהם כצאן לטבחה לאחר שגידלתים כאפרוחים של תרנגולים וסבלתי עליהם צער גידול בנים, כי רוב ימי הייתי בצער גדול בעבורם, ועתה לא תזכור לי זאת לרחם על בני!?

הפצרותיו של משה רבנו

פתח משה ואמר: רבוננו של עולם, לא רועה נאמן הייתי על ישראל ארבעים שנה, ורצתי לפניכם כסוס במדבר. ועכשיו שגלו שלחת לי לספור ולבכות עליהם!!

אמר משה לירמיהו: לך לפני, שאלך ואביא את עם ישראל, ואראה מי הם האויבים שמניחים ידם עליהם. מיד הלכו משה וירמיהו עד שהגיעו לנהרות בבל. ראו ישראל את משה ואמרו זה לזה: בא בן עמרם מקברו לפדותנו מיד צרינו! יצאה בת קול ואמרה: גזירה היא מלפני! מיד אמר להם משה: בני, להחזיר אתכם אי אפשר שכבר נגזרה גזירה, אלא הקב"ה יחזיר אתכם במהרה! והניח אותם. באותה שעה הרימו קולם בבכי גדולה עד שעלתה בכייתם למרום.

הלך משה אל אבות העולם, שאלו אותו: מה עשו האויבים בבנינו? אמר להם: מהם הרגו, ומהם כפתו ידיהם לאחוריהם, ומהם אסורים בכבלי ברזל, ומהם נפשטים ערומים, ומהם מתו בדרך ונבלתם לעוף השמים ולבהמת הארץ, ומהם מושלכים לחמה רעבים וצמאים. מיד פתחו כולם ובכו וקוננו בקינות.

אמר משה לפני הקב"ה: האויבים האכזרים הללו לא חומלים על בניך, וממיתים אותם במיתות אכזריות. נותנים בן בחיק אמו ואומרים לאביו קום ושחטהו. אמו בוכה ודמעוניה נושרות עליו, ואביו נוטל את ראשו. אוי רבוננו של עולם, הרי כתבת בתורתך "וְשׂוֹר אוֹ שֶׁה - אֶתְּוּ אֶתְּוּ בְּנֵי לֵא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד" - ואילו בבני ישראל כבר הרגו האויבים כמה וכמה פעמים בנים ואמותיהם ביום אחד, ואתה שותק!?

רחל מבכה על בניה

באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה: רבוננו של עולם, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי, יעץ אבי החליפני ולהביא תחתי את אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד כי נודעה לי העצה. והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי החליפני. ולאחר מכן התחרטתי על כך, וכבשתי את רצוני, ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה. ובערב החתונה כאשר החליפו אותי באחותי, מסרתי לאחותי את כל הסימנים שמסרתי לבעלי, כדי שיעקב יהיה סבור שהיא רחל. וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי בה ולא הוצאתיה לחרפה. ומה אני, שאני בשר ודם עפר ואפר, לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתי אותה לבושה ולחרפה, אתה מלך חי וקיים רחמן ונאמן, מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש, והגלית את בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים בהם כרצונם!! מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר: בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומם. וזה שנאמר (ירמיה לא, יד-טו):

"כֹּה אָמַר ה', קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים, רַחֵל מְבַכָּה עַל בְּנֵיהָ, מֵאַנְהָ לְהַנָּחֵם עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנּוּ. כֹּה אָמַר ה' מִנְעִי קוֹלֶךָ מִבְּכִי וְעֵינֶיךָ מִדְּמָעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלֶתְךָ נְאֻם ה' וְשָׂבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב. וְיֵשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֶךָ נְאֻם ה' וְשָׂבוּ בָנִים לְגִבּוֹלֵם."

גדליה בן אחיקם

בשעה שהגלה נבוכדנצר את ישראל, החליט להשאיר בירושלים מעט אנשים. היה לו בכך אינטרס כלכלי, כי היהודים היו מתמחים בעשיית ה'תכלת' - זהו צבע מרהיב עין ביופיו שהפיקו אותו מדם החילזון. וכן היו מתמחים בנטיעת והפקת שמן אפרסמון, שהיה בו ריח טוב מאוד. אולם מכיון שחשש ממרד נוסף, הותיר נבוכדנצר דווקא אנשים דלים ופשוטים, שלא יהיו מסוגלים להתארגן למרד. עליהם הפקיד את גדליה בן אחיקם, שלא היה מזרע המלוכה. כך היתה תקוה לשארית הפליטה להתבסס ולהשתקם מחדש, ואכן אט אט התלכדו יהודי ארץ ישראל סביב גדליה, והחלו לבנות את חייהם מחדש. גם הפליטים היהודים שברחו בזמן המלחמה אל הארצות הסמוכות - עמון, מואב, אדום והסביבה - שמעו על התקומה בישראל, והחליטו לעזוב את ארצות הנכר ולהצטרף לאחיהם.

השמועות אודות תקומת ישראל בארצם, הגיעו לאוזני בעליס מלך עמון, שהיה אויב של נבוכדנצר. הוא החליט לחסל את אחיזתו של נבוכדנצר בארץ ישראל מיד בהתהוותה, על ידי שיהרוג את גדליה המנהיג שהפקיד נבוכדנצר. אולם איך וכיצד יעשה זאת? בדק ומצא כי השליח הטוב ביותר לביצוע זממו הוא ישמעאל בן נתניה. ישמעאל היה יהודי רשע, אשר קנאה בערה בו כלפי גדליה שהומלך על ידי נבוכדנצר. הוא היה סבור שהמלכות מיועדת לו, כיון שהיה מזרע המלוכה. עליו סמך בעליס, כי הוא יעשה "עבודה טובה" ויביא לחיסולו המהיר של גדליה.

מידע חשאי זה הגיע לאוזניו של יוחנן בן קרח, משרי הצבא של ישראל. הלך מיד יוחנן אל גדליה בסתר ואמר לו: דע לך כי בעליס מלך עמון שלח את ישמעאל להורגך! אולם גדליה מפאת צדקותו לא האמין ולא רצה לקבל את דבריו. המשיך יוחנן להתחנן אליו: אנא ממך, אל תתן לדבר כזה להתרחש. אם יהרגוך חלילה, תאבד שארית יהודה את תקוותה האחרונה, וכל העם יופצו לכל עבר. אם חושש אתה להרוג בעצמך את ישמעאל, תן לי רשות שאני אהרוג אותו בסתר בלי שאף אחד ידע שאתה שלחת אותי! אך גדליה לא הסכים בשום אופן לדברי יוחנן. "שקר אתה דובר אודות ישמעאל", הוא אמר. [היתה כאן הקפדה על גדליה, שכן היה עליו לחשוש לדבריו של יוחנן ולברר יותר את הדברים].

אבדה שארית ישראל

בראש השנה שנת שלושת אלפים של"ט [3,339 לבריאת העולם], 52 יום לאחר חורבן בית המקדש, הגיע ישמעאל בן נתניה עם עשרה מחבר מרעיו, וביקשו מגדליה לדבר עמו בענייני המלכות. הם ישבו יחדיו וסעדו, כשלפתע קמו ישמעאל ואנשיו, הכו והרגו את גדליה ואת אנשי צבאו, ואף את החיילים הבלויים שהותיר נבוכדנצר בארץ. למחרת שחט ישמעאל עוד כשבעים איש. את העם הנשארים רצה ישמעאל הרשע להגלות אל ארץ עמון. אולם בדרכם לעמון הגיע אליהם יוחנן בן קרח עם אנשי צבאו, וכשישמעאל ראה אותם הוא נס על נפשו עם שמונה מאנשיו.

שארית הפליטה אשר נאספה סביב יוחנן בן קרת, מיהרו להימלט מן הארץ, כי פחדו מפני זעמו של נבוכדנצר, אשר ירצה לנקום בהם כשישמע שהיהודים הרגו את חייליו. הם ברחו לארץ מצרים, אולם גם שם רדפה אותם חרב נבוכדנצר. כך אבדה כליל שארית הפליטה, ונהייתה ארץ ישראל שוממה מבניה. נתקיימה התוכחה הכתובה בתורה (ויקרא כה, לג): "וְאֶתְכֶם אֶזְרָה בְּגוֹיִם, וְהִרִיקְתִּי אֶחְרִיכֶם חָרְב, וְהִיְתָה אֶרְצְכֶם שְׂמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָה". [זכר לפורענות זו, אנו מתענים ביום ג' בתשרי, המכונה "צום גדליה"].

הארץ שוממה מבניה

כיון שגלו עם ישראל לבבל, גלו עמהם העופות והדגים. ועד חמישים ושתים שנה לא נראה עוף פורח בארץ ישראל כולה שנאמר (ירמיה טו): "מְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד בְּהֵמָה נִדְדוּ הָלְכוּ". ושבע מאות מיני דגים ושמונה מאות מיני עופות הלכו עמהם לבבל, ושבע שנים נתקיים בארץ (דברים כט, כב): "גְּפָרִית וּמֶלַח שֶׁרְפָה כָּל אֶרְצָה, לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יַעֲלֶה בָּהּ כָּל עֵשֶׂב" - שהיו הגויים זורעים בה, והזרעים נשרפים.

פרק שני – חורבן בית המקדש השני

בניית בית המקדש

חמישים ושתים שנה היתה ארץ ישראל שוממה מבניה, עד שהגיע היום בו זכר הקב"ה את הבטחתו, ונתן בלב כורש מלך פרס [אשר הוא היה השולט בכיפה באותה תקופה] להכריז לכל היהודים לעלות לירושלים. 18 שנה לאחר מכן [במלאת 70 שנה לחורבן בית המקדש הראשון], בפקודתו של דרויש מלך פרס [בנה של אסתר המלכה], נבנה בית המקדש השני. גדולה היתה השמחה בעת הקמת בית המקדש, ביום חנוכת הבית בג' באדר עמדו הלויים בדוכנם ושוררו בהתלהבות "מזמור שיר חנוכת הבית", וכל העם ענו לזמרתם. על פי עצת הנביאים חגגו בני ישראל את "שבעת ימי המילואים" כפי שערך משה רבנו בעת הקמת המשכן. ומאז עמדו הכהנים בעבודתם והלויים לא פסקו משירתם ונגינתם.

אולם השמחה היתה מהולה בעצב, שכן מעלתו של בית המקדש השני לא היתה כמעלתו של בית המקדש הראשון. חמישה דברים חסרו בו: **האחד** - לא שרתה רוח הקודש. **השני** - לא נמצא ארון הקודש. יאשיהו המלך ציוה, לפני שחרב הבית הראשון, להטמין ולגנוז אותו במקום סתר מיוחד, "במטמוניות עמוקות ועקלקלות" שבנה שלמה המלך מראש לשם כך (עיין רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ד). במקום ארון הקודש הניחו אבן גדולה אשר היתה מקודשת עוד מימי דוד ושמואל. אבן זו אשר עליה הונח הארון בימי שלמה המלך נקראה "אבן השתיה". **השלישי** - ה"אורים ותומים" לא היו משיבים את דבר השם כפי שהיה בזמן בית המקדש הראשון. **הרביעי** - אש הקודש שנמצאה לא שרפה את הקורבן אם לא הניחו על המזבח עצים להסקה. בזמן בית המקדש

הראשון לא נזקקו הכהנים לעצים כדי להעלות את הקורבן באש. **החמישי** – היה חסר "שמן המשחה". זהו שמן שהוכן על ידי משה רבנו, ובו נמשח המשכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים, ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים. ואותו שמן יהיה קיים אף לעתיד לבוא.

התאחדות והתחזקות

אולם יחד עם זאת, איחד בית המקדש את עם ישראל: סביב כהן אחד ומזבח אחד התלכדו והתחזקו ישראל בתורה ובמצוות. עזרא הסופר שעלה מבבל לימד את העם תורה ותיקן תקנות טובות. כמו כן הוא כינס מאה ועשרים חכמי סנהדרין, אשר נבחרו על ידו בקפידה. היו אלה תלמידי חכמים גדולים, שנתמנו להיות שופטים ודיינים. בראשם עמדו נביאים כחגי, זכריה ומלאכי. עזרא הושיב אותם ב"לשכת הגזית" – לשכה אשר נבנתה בצד הדרומי של בית המקדש, כשחציה בנוי בתוך הקודש של בית המקדש, וחציה בולט אל מחוץ לבית המקדש. שם ישבו הסנהדרין והוענקה להם הזכות לשפוט את העם על פי דין תורה, ולהעניש את העוברים על גדרי התורה. עזרא העניק למעמדם הרוחני הרם גם תוקף ממלכתי על פי פקודתו של המלך דריוש. וכך עלו ופרחו בירושלים חיי תורה ועבודת השם.

שנאת חינוך

420 שנה עמד בית המקדש השני על תילו. שרתה בו השכינה לא בגלל עצם קדושתו כל כך, אלא מעלתו היתה בגלל ישראל עצמם שהיו מתאחדים סביבו. כל עוד שהחזיקו ישראל באחדות זו, היה כח קיום לבית המקדש. אולם במשך הזמן התחילו ישראל להתפלג ולהסתכסך, מלחמות אחים קשות פרצו ביניהם. כאשר בא הפירוד והיתה שנאת חינוך, בטל כח קיומו של בית המקדש, והוא נחרב.

אחד הסכסוכים הקשים בתקופה זו היה הסכסוך בין הורקנוס לאריסטובלוס. הללו היו שני אחים יהודים, וכשמת אביהם המלך התחילו ביניהם מריבות ומלחמות על ירושת כסא המלוכה. קרבות גדולים, המלווים בהרג רב, התנהלו אז. לבסוף החליט אריסטובלוס לגייס את צבאות רומי לעזרתו. בא שליט רומי אל ירושלים בחיל כבד, וערך מצור על העיר ירושלים, כשאריסטובלוס עימו מבחוץ, ואילו הורקנוס נלחם מנגד מבפנים. בסופו של דבר נפלה העיר בידי הרומאים, ונערך בה טבח קשה מאוד. זה היה תחילת שלטון הרומיים ביהודה, ומאז סבלו היהודים קשות מן הרומאים. הרומאים הציבו בארץ ישראל נציבים רשעים, שהיו שולטים באכזריות. הוא שאמרו חז"ל: "מאה ושמונים שנה קודם שנחרב הבית, פשטה מלכות הרשעה על ישראל".

גם בזמן ששלטה רומי על ישראל, המשיכו סכסוכים פנימיים בין יושביה, ושנאת חינוך שררה בירושלים. העם היו מפולגים למפלגות "ימין" ו"שמאל". השמאל – מפלגת "דידי רומא", פניהם לשלום ולכניעה לרומי, ביניהם שמעון בר גיורא ויוסף בן מתתיהו. ולעומתו הימין – מפלגת ה"בריונים", החליטו למרוד ברומאים, לגרשם מן הארץ,

ולהילחם בהם עד טיפת דמם האחרונה. מראשי הבריונים: יוחנן מגוש חלב, אלעזר בן שמעון, אבא סיקרא ועוד. סכסוכים רבים היו בין שתי המפלגות, אשר על פי רוב לא נשמעו לדעת תורה, ועשו צעדים מוטעים על דעת עצמם.

ארבעים שנה לפני החורבן

בארבעים השנה האחרונות שקודם החורבן, הלך המצב והחמיר יותר ויותר. מקרי הרצח היו כה רבים, עד שחכמי הסנהדרין החליטו להימנע מלדון בדיני נפשות. מה עשו? עקרו ממושבים אשר ב"לשכת הגזית" ועברו למקומות אחרים. וההלכה היא כי סנהדרין שאינה יושבת בלשכת הגזית, אינה יכולה לדון בדיני נפשות.

שלח הקב"ה איתותים לעם ישראל, כדי שיבינו את חומרת מעשיהם ויטיבו דרכם:

הסימן האחד – בכל שנה ביום הכפורים היו לוקחים שני עיזים השווים בגודלם בגילם ובקומתם, והיו עושים גורל איזה מהם יוקרב כקורבן להשם, ואיזה ישתלח לעזאזל ככפרה על עם ישראל. כשהיו ישראל עושים רצון השם היה השעיר שבצד ימין עולה להשם, אולם 40 שנה קודם החורבן לא היה גורל עולה בימין אלא בשמאל.

הסימן השני – בכל שנה ביום הכיפורים, היה הכהן קושר "לשון של זהורית" – צמר צבוע בצבע אדום – על קרניו של האיל המשתלח לעזאזל, וכן על פתח האולם שלפני ההיכל. בשעה שהתקבלה תשובתם של ישראל לפני השם ונמחלו עוונותיהם, היו שתי לשונות הזהורית מלבינות כשלג, לסימן: "אם יהיו חטאיכם כשנים – כשלג ילבינו". ועיני הכל רואות, ולב כל העם שמח. ואילו ארבעים שנה קודם החורבן לא היה לשון של זהורית מלבין אלא מאדים.

הסימן השלישי – כשהיו ישראל עושים רצון השם, היה הנר המערבי של המנורה דולק במשך עשרים וארבע שעות – מערב עד ערב – למרות שהכהן הגדול שם בו כמות של שמן המספיקה רק עד הבוקר, כמו ליתר הנרות. מנר זה היה הכהן הגדול מדליק את יתר הנרות ביום שלמחרת. אולם ארבעים שנה קודם החורבן כבה הנר המערבי יחד עם כל הנרות בבוקר.

הסימן הרביעי – היו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן. חכמי ישראל ראו בכך סימן רע, שהרי בדור כזה אין סיבה לנס שהדלתות יפתחו מאליהן. גער רבי יוחנן בן זכאי בדלתות ההיכל ואמר: היכל היכל! מפני מה אתה מבעית את עצמך? יודע אני שסופך להיחרב, שהרי כבר התנבא הנביא זכריה בן עדו ואמר (זכריה י"א, א): "פִּתַּח לְבָנוֹן [זהו בית המקדש, שמלבין את עוונותיהם של ישראל] דְּלִתִּיךָ, וְתֹאכַל אֶשׁ בְּאַרְצֶיךָ".

חכמי ישראל, אשר קראו נכון את המפה, הבינו וצפו כי החורבן הולך וקרב. היה בירושלים צדיק אחד בשם רבי צדוק. במשך ארבעים שנה היה רבי צדוק שרוי בתעניות,

שלא תיחרב ירושלים. גופו נחלש והכחיש מאוד מן התעניות הרבות, עד שכל אוכל שהיה אוכל היה נראה כלפי חוץ. כשהוצרך לאכול כדי להחיות את נפשו, הביאו לו תאנה יבשה והיה מוצץ את המיץ וזורק את התאנה.

על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים

שנאת החינם הלכה והתגברה יותר ויותר, עד שהביאה לחורבן הנורא, כפי שמספרים חז"ל:

מעשה באדם אחד שהיה לו אהוב בשם "קמצא", ושונא בשם "בר קמצא". ערך האיש סעודה, ואמר למשרתו שילך ויקרא לקמצא. הלך המשרת והביא לו בטעות את בר קמצא שונאו. באמצע הסעודה עבר בעל הבית בין המוזמנים, והנה להפתעתו רואה הוא את בר קמצא שונאו. כעס בעל הבית ואמר: "הרי שונא אתה לי, מה אתה עושה כאן? עמוד מיד וצא!" התבייש בר קמצא לצאת מן הסעודה בנוכחות כולם, וביקש מבעל הבית: "הואיל וכבר באתי - הנח לי להישאר, ואשלם לך תשלום מלא עבור המנה שלי". אולם בעל הסעודה לא הסכים. התחנן בר קמצא ואמר: "מוכן אני לשלם לך חצי מהוצאות הסעודה כולה!". אך גם לכך לא הסכים בעל הבית. "אשלם לך את כל הוצאות הסעודה", הוסיף להתחנן בר קמצא. אולם בעל הבית לא הסכים גם לזאת. הוא תפס בידו את בר קמצא, העמידו והוציאו מחוץ לביתו. נעלב בר קמצא עד עמקי נשמתו, ואמר: הואיל וישבו בסעודה זו החכמים, ולא מחו בבעל הבית שגרם לי כאלו בושות, סימן שנוח להם בדבר, לכן אלך ואלשין עליהם לפני המלך.

הלך בר קמצא אל נירון קיסר רומא ואמר לו: "מרדו בך היהודים! והא לך הוכחה לכך: שֶׁלַח להם קרבן ותראה אם יקריבו אותו". שלח הקיסר בידו של בר קמצא איל משובח, שיביא אותו כקרבן לבית המקדש. בדרך הטיל בר קמצא מום בשפתיים של האיל - היה זה מום שבעיני אומות העולם אינו נחשב כמום, אולם לגבי הקרבה על גבי המזבח נחשב כמום, ונפסל מלהיות לקורבן. כשהביא בר קמצא את האיל לבית המקדש, רצו חכמים להקריבו מפני שלום המלכות. אמר להם רבי זכריה בן אבקולס: אם נקריב קורבן זה, מעכשיו יטעו ויאמרו שיש היתר לבהמה בעלת מום להיות מוקרבת על גבי המזבח. אמרו חכמים: אם כן נהרוג את בר קמצא, שלא ילך לספר לקיסר על כך שלא הקרבנו את הקרבן שהביא. אמר להם רבי זכריה: אם נהרוג את בר קמצא, יטעו אנשים ויאמרו, שאדם המטיל מום בבהמה שהוקדשה לקרבן - דינו להריגה. אכן קבלו החכמים את דבריו, ודחו את הקרבן של הקיסר. הלך בר קמצא וסיפר לקיסר שחכמי ישראל לא הסכימו להקריב את הקרבן ששלח. הבין הקיסר כי ישראל מרדו בו, קצף מאוד, והחליט לעלות למלחמה על ירושלים.

נירון קיסר בורח

מיד עלה נירון קיסר למלחמה על ירושלים. כשהגיע לירושלים זרק חץ לצד מזרח - וחזר החץ ונפל בירושלים. זרק חץ לצד מערב - חזר החץ ונפל בירושלים, וכך לארבע

רוחות העולם. הבין מכך נירון קיסר, כי השם יתן את ירושלים בידו. אך עדיין היה מהסס אם לעלות להילחם או לא. ראה נירון ילד קטן, אמר לו: אמור לי איזה פסוק מתורתכם! אמר לו הילד את הפסוק מספר יחזקאל (פרק כה יד): "וְנָתַתִּי אֶת נְקֻמַּתִּי בְּיָדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל". אמר נירון קיסר: הקדוש ברוך הוא מבקש להחריב את ביתו, ורוצה שאני אהיה שליחו הרע, ואחר כך יתנקם בי! מיד שלח שליח אחר, והוא ברח והתגייר, ומצאצאיו יצא רבי מאיר בעל הנס.

9

ממלאים את המחסנים

נשלח המצביא אספסינוס על ידי קיסר רומי. הוא לוהה ב-500,000 חיילים מזויינים, ובדרכו הצטרפו אליו חיילים נוספים מאלכסנדריה, בראשותו של בנו טיטוס. הרומאים התחילו את מסע הכיבושים בארץ דרך הגליל. הם כבשו את ציפורי, יודפת וערים נוספות, ובתרועות ניצחון וגאווה, פנו לעלות לירושלים.

השמועות על בואם של הרומאים הגיעו לירושלים, ותכונה רבה ניכרה בעיר לקדם את פני הרעה. היו בעיר שלושה עשירים צדיקים, תלמידיו של רבי יוחנן בן זכאי: האחד - **נקדימון בן גוריון** [הוא כונה כך משום שנעשה לו נס ו"נקדה חמה בעבורו" - השמש עזרה מלכת, כדי שיספיק להחזיר ביום המיועד את בורות המים שהיה חייב]. השני - **בן כלבא שבוע** [שנקרא כך על שם נדיבותו, שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב, יוצא כשהוא שבע]. והשלישי - **בן ציצית הכסת** [שנקרא כך על שם עשירותו הגדולה, שהיתה ציצתו [בגדו] נגרת על גבי כסתות ושטיחים ולא על הארץ. ויש אומרים שהיה כסאו מוטל בין גדולי רומי מחמת שהיה מקורב למלכות]. אותם עשירים מילאו את מחסניהם, כדי לספק מזון לתושבי ירושלים בעת המלחמה. אחד אמר: אני אפרנס את כל בני העיר בחיטים ושעורים, ואחד אמר אני אפרנס את כל בני העיר ביין ובמלח ובשמן, ואחד אמר - אני אפרנס את כל בני העיר בעצים. פתחו אוצרותיהם ונמצאה בידם כמוות המספקת לפרנס את כל תושבי ירושלים למשך עשרים ואחת שנה.

ביצור החומות

כמו כן התכוננו לקראת בואו של אספסינוס, על ידי שביצרו היטב את חומות העיר. בירושלים היתה קיימת מערכת הגנה מיוחדת במינה: כל חומה היתה בנויה משתי חומות הרחוקות זו מזו מרחק של ארבעה עד עשרה מטרים. החומות היו מחוברות זו לזו בחומות קטנות שניבנו לרוחב, ובעת מלחמה מילאו את החדרים שנוצרו ביניהן בחול ובאבנים. מן החומה בלטו מגדלים, שבהם ישבו אנשים שתפקידם לצפות מן המקום המוגן למרחקים וגם לירות דרך החלונות הקטנים. בחומה נקבעו שערים, כל שער היה ממש מבצר, הוא הוגן על ידי דלתות ומנעולים ותאי משמר פנימיים. ראשי החומות נבנו בצורה משוננת, עם בליטות חדות, והמגינים הסתתרו מאחוריהם. במשך שנים רבות בנו מערכת זו של הגנה, מימיו של רחבעם בנו של שלמה המלך, ואחר כך שכללו את המערכת עוד ועוד מלכים אחרים. כעת דאגו תושבי ירושלים להכין ולבצר את מערכת ההגנה הזו לקראת בוא הצבא הרומאי.

מהרסיך ומחריביך – ממך יצאו

עלה אספסיינוס קיסר על ירושלים, ונעמד חסר אונים מול חומותיה הבעורות. הוא החליט להקיף אותה במצור, עד שיושבי ירושלים יכנעו לפניו. כך היתה העיר נתונה במצור, אין יוצא ואין בא. אמרו חכמי התורה אשר בירושלים: נצא ונעשה שלום עם הרומאים, וכך ניצל. אך בירושלים היו "בריונים", אשר בשום אופן לא הסכימו להיכנע. "נצא להילחם ברומאים!" הם הכריזו. אולם חכמי התורה ובראשם רבן יוחנן בן זכאי, לא הסכימו לכך, מפני שהבינו כי אין זו העת הכשרה למלחמה, והיהודים ודאי יפסידו בקרב. מה עשו הבריונים? העמידו משמר כבד על יד חומות העיר, כדי לא לאפשר לאף אחד לצאת לעשות שלום עם הרומאים. כאשר התארך הזמן, החליטו הבריונים לעשות צעד נוסף: הם שרפו את כל האוצרות של החיטים והשעורים, כדי להמריץ בכך את תושבי ירושלים לצאת ולהילחם. היה זה מעשה מר ונמהר, שכן מאותו יום התחיל רעב נורא ואיום בירושלים.

נוראות הרעב

הרעב הלך וגבר, עד שהגיע למצב קשה מנשוא, והתקיים בהם הפסוק (איכה ה, ד): "דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל חֶפֶז בְּצִמָּא, עוֹלְלִים שְׁאֵלוּ לָחֶם פֶּרֶשׁ אֵין לָהֶם".

יוסף בן מתתיהו [כותב הספר "יוסיפון"], תאר את הרעב שפגש בירושלים בשעה שנכנס אליה: "הגגות היו מלאים נשים ועוללים גוועים... נערים ובחורים נפוחי רעב תעו כצללים בשווקים ונפלו מתעלפים לארץ, ואיש לא ספד למתים, כי הרעב דיכא את כל רגשות האדם..."

היתה בירושלים אשה עשירה מאוד, בשם מרתא בת בייתוס. שלחה שליח לשוק ואמרה לו: לך והבא לי סולת - קמח מנופה ונקי, כפי שהיתה רגילה לאכול תמיד. עד שהלך נמכרה כל הסולת ואזלה. בא ואמר לה: סולת אין, אולם יש פת נקיה מקמח רגיל. אמרה לו: לך הבא לי פת נקיה. עד שהלך נמכרה אף הפת הנקיה. אמר לה: פת נקיה אין, אך יש פת קיבר מקמח גס יותר. אמרה לו: לך הבא לי פת קיבר. עד שהלך אזלה אף פת הקיבר. אמר לה: פת קיבר אין, אולם קמח שעורים יש. אמרה לו: לך והבא קמח שעורים. עד שהלך נמכר כל קמח השעורים. החליטה מרתא ללכת בעצמה לשוק לחפש לה אוכל. חיפשה וחיפשה, ולא מצאה מאומה. לבסוף מצאה תאנה אחת של רבי צדוק שהיה מוצץ וזורק בשעה ששבר את תעניתו, כפי שמסופר לעיל. מחוסר ברירה התחילה למוצץ אותה, אולם מרוב סלידה - מתה. אך לפני שמתה הוציאה את כל כספה וזהבה וזרקה אותם לשוק. אמרה: אלו - למה לי? וזהו שנאמר (יחזקאל ז יט): "כִּסְפֶּךָ בְּחוּצוֹת יִשְׁלִיכֶךָ".

עוד מספרים חז"ל, מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיו תלמידיו מהלכים אחריו. וראה אשה אחת מלקטת שעורים מתחת רגלי הבהמות. כשראתה אותו, פנתה ואמרה לו: רבי, פרנסני! שאל אותה רבי יוחנן: בתי, בת מי את? אמרה לו: בתו של נקדימון בן גוריון אני! וכי אתה לא זוכר שחתמת על כתובתי?! אמר להם

רבי יוחנן לתלמידיו: אני חתמתי על כתובתה של זו, והייתי קורא בה אלף אלפים [מליון] דינרי זהב! והנה הגיעה היא לשפל נורא שכזה.

רבי יוחנן יוצא מירושלים

הרעב הלך והתגבר, והחליטו היהודים לשחד את החיילים הרומאים שיתנו להם מעט מזון. היו היהודים משלשלים להם קופה של דינרי זהב, ותמורתה היו החיילים הרומאים מעלים להם קופה של חיטה. אולם במשך הזמן היו הרומאים מביאים להם שעורים במקום חיטה. לבסוף כאשר שלשלו היהודים קופה של זהב, העלו להם הרומאים בתמורה קופה של תבן. יצא רבי יוחנן לשוק, וראה את אנשי ירושלים שמבשלים תבן ושותים את מימיו. אמר: בני אדם שאוכלים מאכלים כאלו יוכלו ללכת להלחם באספסיינוס! לא יתכן שהמצב ימשיך כך! עלי ללכת ולצאת מן העיר, כדי לומר לצבא רומי שאנחנו נכנעים.

אולם כאמור היו הבריונים שומרים את החומות ולא נותנים לאף אחד לצאת ולהכנע. הלך רבי יוחנן וקרא בסתר לבן אחותו, אבא סיקרא בן בטיח, שהיה ראש בריוני ירושלים. כשבא אליו, אמר לו: עד מתי אתם עושים כך וממיתים את יושבי ירושלים ברעב? אמר לו: מה אעשה? אם אומר לבריונים דבר, מיד יהרגוני. אמר לו רבי יוחנן: חייב אתה לטקס עצה כיצד לאפשר לי לצאת מכאן, כדי שבכך אביא לפחות הצלה מועטת לישראל. אמר לו אבא סיקרא: עשינו בינינו הסכם שלא יצא מירושלים שום אדם, אלא אם כן הוא מת, שיש לקוברו מחוץ לעיר. אמר לו רבי יוחנן: אם כן הוציאני כאילו אני מת! הסכים אבא סיקרא ואמר לרבי יוחנן: כדי שלא יגלו את התרמית, עשה את עצמך חולה ויבואו כולם לבקר אותך. לאחר מכן יפרסמו שרבי יוחנן מת, ותדאג שישימו ליד גופך נבלה של בהמה שהסריחה, כדי שיחשבו שזה ריח גופתך המתה. ואז יכנסו רק תלמידך וישאו את ארוגך, וכך תצא מן העיר.

שמע רבי יוחנן לעצתו, ועשה את עצמו כחולה. כעבור מספר ימים התפשטה השמועה כי רבי יוחנן נפטר לבית עולמו. תלמידיו, רבי אליעזר ורבי יהושע, שידעו את הסוד, נשאו את מיטתו והוליכו אותו עד שהגיעו אל שערי ירושלים בעת שקיעת החמה. אמרו להם השוערים: מי זה? אמרו להם: מת הוא. וכי אין אתם יודעים שאין משאירים את המת בלילה בירושלים בלי קבורה? בקשו הבריונים לדקור בגופו של המת, כדי לוודא שאכן מת הוא ואין כאן תרמית. היסה אותם אבא סיקרא ואמר להם: עכשיו יאמרו שהבריונים העיזו לדקור את גופת רבם. בקשו לדחוף אותו כדי להרגיש אם הוא חי. אמר להם אבא סיקרא: עכשיו יאמרו כי הבריונים דחפו את רבם. שמעו הבריונים בקולו, ופתחו את השער כדי שיצאו.

רבי יוחנן מתייצב לפני אספסיינוס

הוליכו התלמידים את ארונו של רבי יוחנן עד שהגיעו אצל אספסיינוס. פתחו את הארון ועמד רבי יוחנן לפניו, אמר לו: שלום עליך המלך! שלום עליך המלך! אמר אספסיינוס לרבי יוחנן: חייב אתה שתי מיתות: אחת, שאתה קורא לי מלך, בעוד שאני

איני אלא קיסר, והרי אתה כאילו מורד במלך רומי. ועוד - אם אני מלך, למה לא באת אלי עד עכשיו? השיב לו רבי יוחנן: מה שאמרת שאינך מלך, דע לך שטועה אתה ובאמת אתה מלך. שאם לא היית מלך, לא היתה ירושלים נמסרת בידך, כי נאמר (ישעיה י לד) "וְהִלְבְּנוּ [בית המקדש] בְּאֵדִיר יְפוֹל", ואין אדיר אלא מלך. ומה ששאלת, מדוע לא באתי עד עכשיו, זאת משום שהבריונים שבינינו לא הניחו לי לבוא.

אמר לו אספסיינוס: אם יש חבית של דבש ונחש כרוך עליה, לא שוברים את החבית כדי להרוג את הנחש? כוונתו היתה לעיר ירושלים, שיושביה מוכנים להכנע, אולם הבריונים שבה מפריעים לכך, וכדי להכניע את הבריונים, יש להחריב את ירושלים כולה [החבית - ירושלים, הנחש - הבריונים]. שתק רבי יוחנן ולא ענה. קרא עליו רב יוסף את הפסוק: "משיב חכמים אחור, ודעתם יסכל", שהקב"ה סילק מרבי יוחנן תשובה פשוטה שהיה יכול לענות לאספסיינוס: אם נחש כרוך על החבית נוטלים צבת ומסלקים את הנחש והורגים אותו, ומניחים את החבית שלימה. דהיינו שעליהם לנסות לתפוס את הבריונים בלבד ולהורגם, ואת ירושלים להשאיר שלימה ולא לפגוע ביושביה. אולם הקב"ה, שכבר גזר על ירושלים להיחרב, לא נתן בלב רבי יוחנן שיענה כך.

בתוך כך בא שליח מרומי ואמר לאספסיינוס: עמוד, כי מת המלך, והחליטו גדולי רומי להמליך אותך במקומו! בדיוק באותו רגע היה אספסיינוס נועל את מנעליו. הוא נעל כבר את הנעל הראשונה, אולם כשבא להכניס את הנעל השניה לא הצליח, הרגל לא נכנסה בתוך הנעל. רצה לחלוץ את הראשונה, אך גם זאת לא הצליח, הרגל נשארה תקועה בתוך הנעל. שאל אספסיינוס את רבי יוחנן, מה זאת? אמר לו: "שְׁמוּעָה טוֹבָה תִּדְשָׁן עַצְמְךָ", השמועה הטובה ששמעת שנהיית מלך הרחיבה את רגליך, ולכן אינך יכול להוציא את הרגל מהנעל, ואינך יכול גם להכניס את הרגל לנעל. "מה אעשה עכשיו?" שאל אספסיינוס. השיב לו רבי יוחנן: יביאו לפניך אדם שאתה שונא אותו, ואז - "רוח נְכֹאֵה תִּיָּבֵשׂ גְּרָם", הרגליים שלך יתכווצו חזרה, ותוכל להכניס את הנעל. עשה אספסיינוס כדבריו ונכנסה רגלו השניה לנעל.

הצלת התורה

אמר אספסיינוס לרבי יוחנן: עכשיו צריך אני ללכת מכאן לרומי לרגל היותי מלך, לנהל את ענייני המלכות. אותיר כאן את שרי הצבא שלי שהם ילחמו בירושלים, אולם מאחר שנהנית מאוד מחכמתך, יכול אתה לבקש ממני עכשיו בקשה ואתן לך. ידע רבי יוחנן, שאם יבקש ממנו שלא להלחם כלל בירושלים, אין סיכוי שבקשתו תתמלא. לכן השכיל לבקש שלוש בקשות שעל ידן יציל לפחות את עולם התורה ואת המשך קיומו של עם ישראל. וביקש: תן לי את יבנה וחכמיה - שתישאר העיר יבנה, המלאה בחכמים, ולא יהרגו אותם. שנית - תותיר את השלשלת של רבן גמליאל. ושלישית - תן לי רופאים שירפאו את רבי צדוק.

נענה אספסיינוס לבקשותיו של רבי יוחנן. שלח רבי יוחנן את תלמידיו רבי אליעזר ורבי יהושע שיביאו את רבי צדוק, כדי שידאגו לרפואתו. הלכו ומצאו אותו בפתח

השער. כשבא, עמד רבי יוחנן לפניו ביראת כבוד. אמר לו אספסיינוס: לפני זקן כושל זה אתה עומד? אמר לו: דע לך, כי אילו היה בעיר עוד אדם אחד כמוהו - לא היית יכול לכבוש את העיר, אפילו אם היית בא עם צבא כפול ממה שיש לך עכשיו! אמר לו: מדוע הוא כחוש כל כך? אמר לו: מחמת צומות ותעניות. שלח אספסיינוס והביא רופאים, והיו מאכילים אותו מעט מעט, ומשקים אותו מעט מעט, עד שחזר לאיתנו. אמר לו אלעזר בנו של רבי צדוק: אבא, תן להם שכרם בעולם הזה, שלא תהא להם זכות בעולם הבא על שריפאו אותך. עשה אביו כדבריו, ושילם לרופאים את שכרם.

10

הבקעת חומות ירושלים

הלך אספסיינוס לדרכו, ומינה את טיטוס בנו הרשע לנהל את המלחמה בירושלים. באסרו חג פסח שנת ג' תתכ"ח החלה המלחמה. טיטוס החליט לפעול בכל כוחו לפרוץ את חומות ירושלים. הוא התחיל להפעיל את "אילי הברזל", היו אלה קורות עץ שבראשן מתכת, המנחות את החומה. היו לו תותחים שהפילו בכח רב סלעים במשקל שלושים וחמש ק"ג למרחק של שלוש מאות מטר. טיטוס אף השתמש ב"מקדח חומות" - כלי ממתכת שסובבו אותו במהירות כדי לפרוץ בחומה. אבל ידע טיטוס וידעו החיילים שכל כלי הנשק והתכסיסים לא יועילו להם בדרך הטבע להבקיע את החומה המבוצרת. אך גרמו העוונות, וביום ז' באייר הצליח טיטוס להבקיע את החומה החיצונית [המכונה: "החומה השלישית"] של ירושלים. כאשר פרץ את החומה, קרא: "האלוקים נלחם לנו, כי רק יד האלוקים החזקה גרשה את היהודים מן המצודות האלו. כי מה תעשינה ידי אדם ומכונותיו למגדלים אשר כאלה?!"

בימים הבאים שקדו טיטוס וצבאו על ניגוח "החומה השניה", ואכן כעבור מספר ימים אף חומה זו הובקעה. רק חומה אחת נותרה כמגן על הר הבית. חומה זו היתה חזקה יותר מקודמותיה, ועליה נבנה "מבצר אנטוניה" - זהו מבצר חזק במיוחד, השוכן בצפון מערב הר הבית, ומגן על בית המקדש ועל העיר כולה.

בתחילת חודש תמוז התחילו הרומאים להשתלט על מבצר זה, והיהודים מנגד נלחמו בהם בחירוף נפש. נשכחו הפילוגים בעם, וכאיש אחד נלחמו כולם בחירוף נפש להגן על העיר. התנהלו קרבות קשים ביותר, אולם הגזירה כבר נגזרה משמים, וביום יז' בתמוז נהרס מבצר אנטוניה, וכך נוצרה פרצת דרך אל הר הבית.

מאבקים אחרונים

הר הבית כבר פרוץ, אולם בית המקדש עצמו עדין מבוצר. שם התבצרו הכהנים, ובמסירות נפש המשיכו את עבודת בית המקדש. מלחמה נוראה בת שלושה שבועות התנהלה על הר הבית. מיום יז' בתמוז עד ט' באב לחמו היהודים בחירוף נפש שהרומאים לא יציגו את רגליהם הטמאות בהיכל השם. ביום כז' בתמוז שרפו היהודים את האולמות שחיברו בין מבצר אנטוניה לבין בית המקדש, כדי למנוע מן הרומאים את הגישה לבית המקדש. בשריפה זו נהרגו חיילים רומאיים רבים שניסו לעבור דרך האולמות.

אך גם זה לא עזר, בב' באב התקרבו הרומאים מאוד לבית המקדש והחלו לנגח את חומת המקדש באילי הברזל. אבל החומות היו כה חזקות, עד שהאבנים לא זעו ממקומן. גם שערי החומה נשארו על מכונם. הרומאים ניסו למוטט את אחד מאבני החומה, הם עקרו את אבני היסוד של השער, אך השער נותר יציב. הרומאים הקימו סולמות מול החומות, והחלו לטפס כדי לקפוץ אל המקדש. אבל היהודים המתינו להם ודחפו את הסולמות אחורנית, כך שהחיילים נפלו מגובה גדול מאוד.

אז הציתו הרומאים אש באולמות שעל יד העזרה. ראו היהודים את האש האוחזת בהיכל, ופחד ואימה נפלו עליהם. ביום ט' באב, בשעות הבוקר, נערך הקרב האחרון על בית המקדש. היהודים לא הרפו מן ההגנה. הם הגנו בגופם, תשושים עייפים ומורעבים, על קודש הקודשים, ההיכל, העזרה והלשכות.

בית אלוקינו היה לשריפת אש

אולם אין חכמה ואין עצה ואין גבורה נגד השם. חייל רומאי ניגש אל הלשכות שבצפון הבית, הצליח להתרומם אל החלון והשליך לפיד אש בוער אל הלשכה. האש התחילה להאחז במקדש. היהודים הלוחמים לא חסו על חייהם, הם פרצו אל האש וניסו לכבותה, אך נגזרה הגזרה. ביום ט' באב וביום י' באב עלו הלהבות השמימה עם זעקתם של בני ציון אשר ליבם לא עמד במחזה הנורא של חורבן בית אלוקינו. רבים רבים הפילו עצמם לתוך הלהבות הבווערות, כי לא יכלו לשאת את השבר. אז פרצו הרומאים לבית המקדש, הרגו את כל מי שנקרה בדרכם, טימאו את בית השם והוסיפו לשלוח אש בכל פינותיו.

ירושלים חרבה עד היסוד. רבבות רבבות נטבחו באכזריות איומה, ורבבות אחרים נתפסו בידי חיילי רומי. בין חורבות העיר ובמנהרות שמתחת לאדמה ניסו הפליטים להסתתר, אך יד הרומאים השיגה את כולם. גם מנהיגי המרד נפלו בידי הרומאים. יוחנן מגוש חלב, שבור ורצוף מן הרעב ומן המלחמה המתישה, יצא מן המערה ונפל בידי האויב. שמעון בר גיורא ניסה להימלט דרך מחילה אל מחוץ לעיר, אך נתפס אף הוא. נכבלו שניהם יחד עם עוד שבויים נוספים והועמסו על שלוש אוניות גדולות בדרך לרומי.

גאוותו של טיטוס

טיטוס הרשע נכנס בגאווה לבית המקדש, עמד ואמר: "אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חֶסֶיוּ בּוֹ?" מיד הלך ועשה תועבות נוראות בביזיון נורא בתוך בית המקדש. התגאה על השם ואמר: אינו דומה מי שעושה מלחמה עם המלך במדבר ומנצח אותה, למי שעושה מלחמה בארמון המלך ומנצח. והנה אני מנצח את השם בתוך ביתו! נטל טיטוס את הפרוכת בביזיון, קרע אותה, ונעשה נס ויצא ממנה דם, כדי שיחשוב שכאילו הרג את "עצמו". עשה אותה כמין שק והניח בה את כלי המקדש, כדי להציגם ולהשתבח בהם בעירו.

מלווה בחייליו ועטור ניצחון הפליג טיטוס בספינה יחד עם כלי בית המקדש כדי

להשתבח בעירו. עמד עליו גל גדול להטביע את כל הספינה. אמר: כנראה שאלוהיהם של אלו - אין גבורתו אלא במים. דור המבול - הטביע אותם במים. את פרעה - הטביע במים. את חיילי סיסרא - הטביע במים. אף אני - כשהייתי בתוך ביתו וברשותו לא היה יכול להילחם בי, ועכשיו בא לכאן ועמד עלי להטביעני במים. אם באמת גיבור הוא - יעלה ליבשה ויעשה בי מלחמה! יצאה בת קול ואמרה: רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע! בריה קטנה יש לי בעולמי ו"יתוש" שמה, עלה ליבשה ועשה עמה מלחמה!

תהלוכת הניצחון

כשהגיע טיטוס לרומי, ערך תהלוכת ניצחון גדולה. שבע מאות בחורים יהודים גבוהים וחזקים נבחרו לפאר את תהלוכת הניצחון. השבויים נכבלו בשלשלאות של ברזל, כדי להציגם לפני ההמון החוגג. כך הלכו מאות בחורי ישראל כבולים, כפופים, מדוכאים ומושפלים, ובראש התהלוכה שני מנהיגי המרד: יוחנן מגוש חלב ושמעון בר גיורא. השבויים נאלצו לשאת עימם את הכלים הקדושים והיקרים ביותר לעם ישראל - כלי המקדש, ולהציגם לעין כל. כאשר הגיעה התהלוכה בקול המון חוגג אל היכל העבודה זרה שלהם, הודיעו לעם כי שמעון בר גיורא הומת, ויוחנן מגוש חלב נידון למאסר עולם.

כזכר לניצחון הגדול הקימו לכבודו של טיטוס שער גדול הנקרא בשם "שער טיטוס". בתבליטים שעל השער אפשר לראות עד היום את תהלוכת הניצחון - שבויי יהודה הצועדים מושפלים ומובילים עימם את כלי המקדש - מנורת הזהב, החצוצרות ועוד כלים. הרומאים אף טבעו מטבע מיוחדת לכבוד ניצחונם: בצד אחד נחקקה דמותו של הקיסר, ובצד השני אשה שידיה כפותות והיא יושבת ממררת בבכי מתחת לעץ תומר. מאחוריה חייל רומאי חמוש, ומתחת לתמונה נכתב: "יהודה נפלה".

טיטוס לא הסתפק בכל זה, הוא נהג עם השבויים שלקח עמו באכזריות רבה. בבנין ה"קולוסיאום" הענק אשר ברומא, כינס המון רב מאוד, כחמישים אלף איש, שנכנסו לאולם המרכזי דרך שמונים פתחים. כולם חיכו במתח לתרועת החצוצרה, שתסמן את תחילת המשחק האכזר. ואכן עם הישמע תרועת החצוצרה, מול עיני ההמון האכזרי צמא הדם, הושלכו אל הזירה שבויי מלחמה רבים. חיות טרף מורעבות התנפלו על השבויים ששמשו כ"גלדיטורים" [לוחמים]. למעשה היו הם טרף לשיניהם. כך שוסעו השבויים האומללים על ידי חיות טרף, כמחזה שעשועים נורא.

אל נקמות ה'!

אולם הקב"ה לא שכח "לסגור חשבון" עם טיטוס הגאה. הראה הקב"ה לטיטוס כי כל ניצחונותיו הם אך ורק מאת השם וברצונו - כי בו בחר השם להיות ה"מקל" שבו הוא מכה ומוכיח את עם ישראל. אולם כשרוצה השם במפלתו של אותו רשע - אפילו בריה קטנה, כמו יתוש, יכולה להשפיל אותו ולמרר את חייו:

ואכן באחד הימים בא יתוש ונכנס מתוך חוטמו, אל ראשו פנימה. ולא עזב אותו במשך שבע שנים! בכל אותן השנים היה היתוש מנקר במוחו של טיטוס ומטריף את דעתו, ולא היתה לו מנוחה לא ביום ולא בלילה, כאבי ראש עזים תקפו את טיטוס במשך כל חייו. פעם אחת עבר טיטוס על יד פתח חנותו של נפח, שמע היתוש את קול דפיקות הפטיש - ושתק. אמר טיטוס: אם כן יש תקנה. הביאו לו נפח בכל יום והכה לפניו. על ה"תענוג" הזה היה עליו לשלם טבין ותקילין - ארבעה זוזים ליום לנפח גוי. אבל לנפח יהודי לא היה משלם, כי אמר: די לו בזה שרואה את שונאו במצב ביש כזה, זה כבר תשלום גדול. במשך שלושים יום עשה כן, אולם מכאן ואילך התרגל היתוש לשמע הקולות והמשיך בזמזומו ובניקוריו... עד יום מותו של טיטוס.

אמר רבי פנחס בן ערובה, אני הייתי בין גדולי רומי, וכשמת טיטוס פצעו את מוחו, ומצאו בו כציפור דרוור שמשקלה שני סלעים! אמר אביי: מקובלים אנו, פיו של היתוש היה של נחושת וציפורניו היו של ברזל.

בשעת מיתתו צויה טיטוס, שישרפו את גופו ויפזרו את האפר בשבעה ימים ונהרות, כדי שלא ימצא אותו אלוהי היהודים ויעמידהו בדין. אכן עשו כדבריו. לימים, כאשר בן אחותו - אונקלוס בר קלונימוס - רצה להתגייר, הלך והעלה את טיטוס באוב [כעין סיאנס]. שאל אותו: מי חשוב בעולם הבא? אמר לו: ישראל. שאל אותו: האם כדאי להידבק בהם? אמר לו: מצוותיהם מרובות ואי אפשר לעמוד בהן. מציע אני לך שתלך ותתגרה בהם בעולם הזה, ועל ידי כך תהיה ראש וחשוב, שנאמר (איכה א): "הֲיִו צָרִיךָ לְרֹאשׁ" - כל המַיַצֵר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֹאשׁ. שאל אותו אונקלוס: באיזה עונש דנים אותך בשמים? אמר לו: במה שגזרתי על עצמי. בכל יום ויום צוברים את אפרי ומחיים אותי שוב, ואחר כך שורפים אותי ומפזרים את אפרי על שבעה ימים. כן יאבדו כל אויביך השם.

גם עליך תעבור כוס

גם רומי כולה נענשה. עוד בימים ששלט טיטוס, באו עליה פורענויות שונות: רעידות אדמה, שריפות, מגיפות. במחוז 'קאמפניה' אשר בדרום איטליה, חבל ארץ משובח, שגרו בו הרומאים העשירים, התחוללה רעידת אדמה. בתים רבים התמוטטו בעיר פומפי השוכנת באזור זה. זו היתה רק מקדמה. שבע עשרה שנה אחר כך הופיע ענן שחור על פסגת ההר הניצב ליד פומפי - הר הוּזוּב. לפתע נשמעה התפוצצות אדירה, שזעזעה את כל הסביבה. בראש ההר נפתח סדק ענק, שממנו התפרץ עמוד אש ועשן. מפסגת ההר החל לגלוש חומר לוהט, ואחריו מטר אבנים אפורות, גזים לוהטים מרעילים, וכל זה מלווה ברעידות אדמה חזקות, שמוטטו את הבניינים בזה אחר זה. שלושה ימים רצופים הושלכו טונות של חומר לוהט וכיסו אזורים שלימים. הערים פומפי והרקולניוס הושמדו לגמרי, בתוך שעות אחדות נקברו מאות אלפים...

במשך הזמן ירדה אימפריית רומי מעל מפת ההיסטוריה, היא נחרבה בידי שבטים פראיים ולא נשאר לה שריד, כדברי הנביא ירמיה (איכה ד כא): "גַם עֲלֶיךָ תֵּעָבֵר כּוֹס".

עקיבא ניחמתנו!

פעם אחת לאחר החורבן, היו רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושוע ורבי עקיבא מהלכים בדרך. נכנסו לעיר רומי, ושמעו את קולות ההמון - קולות של חגיגות ותרועות שמחה. הקול היה כל כך חזק עד שנשמע למרחק של מאה ועשרים מיל [כ-120 ק"מ]. התחילו החכמים לבכות, ולעומתם - רבי עקיבא שחק [חייד]. אמרו לו: עקיבא, אנו בוכים ואתה משחק! אמר להם: למה אתם בוכים? אמרו לו: הגוים שעובדים עבודה זרה ומשתחווים לפסיליהם - יושבים בטוחים ושאננים, ואילו בית אלהינו היה לשרפת אש ומדור לחיית השדה, ולא נבכה?! אמר להם: דווקא לכך אני משחק! אם כזו שלוה נתן השם למכעיסיו - קל וחומר איזו שמחה ושלוח מצפה לעם ישראל לעתיד לבוא.

שוב פעם אחת עלו החכמים לירושלים. הגיעו להר הצופים [שממנו ניתן היה לראות את הר הבית] וקרעו את בגדיהם למראה החורבן. הגיעו להר הבית וראו שועל אחד יוצא מבית קדשי הקדשים. שוב התחילו החכמים לבכות, ולעומתם - רבי עקיבא משחק. אמרו לו: עקיבא, תמיד אתה מפליא אותנו, שוב אנו בוכים ואתה משחק! אמר להם: אתם למה בוכים? אמרו לו: מקום כה קדוש שכתוב בו [במדבר א: "הַהָר הַקָּרֵב יוֹמֵת" - שועל יוצא מתוכו? ועליו התקיים הפסוק: "על הר ציון ששם שועלים הלכו בו". והיאך לא נבכה?! אמר להם: דווקא לכן אני משחק! אם התקיימה נבואת הפורענות שירושלים תהיה כה שוממה עד ששועלים ילכו בה, לבטח תתקיים גם נבואת הנחמה שניבא הנביא זכריה [זכריה ח, ד-ה]: "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת, עוֹד יֵשְׁבוּ זִקְנִים וְזִקְנוֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם, וְאִישׁ מְשַׁעֲנֵתוֹ בְּיָדוֹ מֵרֵב יָמִים, וְרַחֲבוֹת הָעִיר יִמְלְאוּ יְלָדִים וְיִלְדוֹת מְשַׁחֲקִים בְּרַחֲבוֹתֶיהָ". אמרו חכמים לרבי עקיבא: עקיבא ניחמתנו! ויהי רצון שנזכה להתנחם ברגלי מבשר, בביאת המשיח במהרה!

חורבן ביתר

11

לא בחיל ולא בכח

לאחר חורבן בית המקדש השני, עדיין היתה קיימת סמוך לירושלים עיר גדולה וחזקה, שלא הצליחו הרומאים לכבושה, היתה זו העיר "ביתר". המנהיג של ביתר היה גיבור עצום בשם "בר כוכבא" [הנקרא גם "בר כוזיבא"]. כשרצה להילחם באויב, היה שם אבנים בין שיניו וזורק אותן, וכך הורג בבת אחת כמה נפשות. בתחילה טעו בו חכמי הדור וחשבו אותו למלך המשיח. בר כוכבא גייס לצידו צבא חזק ביותר - לא כל חייל זכה להיכנס לצבאו, אלא רק מי שעבר מבחן קפדני ביותר. מה היה המבחן? כל חייל שרצה להצטרף אל מחנה בר כוכבא - היה עליו לקטוע לעצמו את בוהן ידו, כדי להוכיח את גבורתו ואומץ ליבו. כך אסף בר כוכבא מאתיים אלף חיילים מקוטעי אצבע. אמרו לו חכמים: עד מתי אתה עושה את ישראל בעלי מומים? אמר להם, והיאך אבדוק אותם לדעת את מידת גבורתם? אמרו לו: תעשה להם מבחן אחר: ירכבו על סוס, ותוך כדי רכיבה יהיה עליהם לעקור ארז מהלבנון. מי שלא יצליח לעשות זאת, לא יכנס לצבא שלך. אכן עשה בר כוכבא כדבריהם, ואסף עוד מאתיים אלף

חיילים, שהצליחו לעקור ארז מהלבנון תוך כדי רכיבה.

כך נותרה ביתר העיר היחידה שלא נכבשה בידי הרומאים במשך חמישים ושנים שנה לאחר החורבן. מה היה סוד קיומה והישרדותה? במבט שטחי נראה כי צבאו האדיר של בר כוכבא הוא שהגן עליה, אולם המהלך בו התגלגלו הדברים מלמד אותנו "כי לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוחי אמר ה'...".

מצור על ביתר

בזמנם נהגו שכאשר נולד תינוק, שתלו לו עץ ארז, וכשנולדה תינוקת שתלו לה עץ שיטה. בשעת הנישואין - היו קוצצים את האילנות הללו, ומהם היו עושים חופה. פעם אחת עברה בת הקיסר ונשברה יתד במרכבתה. מיד קצצו עבדיה ארז, כדי לעשות ממנו יתד חדשה. חרה ליהודים על כך שקצצו את הארז היקר לליבם, ובאו עליהם והכום. הלכו הרומאים ואמרו לאדרייאנוס קיסר: מרדו בך היהודים! חרה אפן של הקיסר, והוא החליט לחדש את המלחמה על העיר ביתר ולכבושה בכל מחיר, מיד שלח את צבאו שיצורו על העיר.

שמונים אלף מפקדי צבא היו צרים על ביתר. מלחמות רבות ניטשו בין צבאות אדרייאנוס לצבאות בר כוכבא. פעם אחת כשיצאו למלחמה, פגש ביהודים זקן אחד, אמר להם: השם יהיה בעזרכם! הכשיל אותם פיהם, ומרוב שהיו בטוחים בגבורתם אמרו: "הלוא אתה אלוהים זנחנתנו, ולא תצא אלוהים בצבאותינו" - הקב"ה לא יעזור לנו, אלא רק גבורתנו תעמוד לנו.

היה בעיר ביתר צדיק גדול, דודו של בר כוכבא - רבי אלעזר המודעי. היה רבי אלעזר עסוק בשקו ובתעניתו, ובכל יום ויום היה מתפלל ואומר: רבנו של עולם, אל תשב בדין היום! ואכן בזכותו לא נפלה העיר בידי האויב, שצר אותה במשך שלוש וחצי שנים. לבסוף התייאש אדרייאנוס מלכבוש את ביתר והיה בדעתו לחזור. בא גוי אחד מתושבי האזור [-"כותי"] ואמר לו: כל זמן שתרגולת זו מתפלשת באפר [היינו רבי אלעזר המודעי שעוסק בתפילה ובתעניות], אין אתה יכול לכבוש את העיר. אלא המתן לי, ואני אדאג לך שתכבוש את העיר עוד היום!

אנשי אמונה אבדו

מיד נכנס הכותי לביתר, ומצא את רבי אלעזר עומד ומתפלל. ניגש הכותי אל רבי אלעזר ועשה עצמו כאילו הוא לוחש באוזנו דבר סוד. אולם רבי אלעזר כמובן לא הרגיש בכך. הלכו ואמרו לבר כוכבא: דודך רבי אלעזר מבקש למסור את העיר לידי אדרייאנוס, ראינו בעינינו שיש לו דברי סתר עם איש כותי! שלח בר כוכבא שיביאו לפניו את אותו כותי. אמר לו: מה אמרת לרבי אלעזר, ומה אמר לך? התחכם הכותי ואמר: אם לא אומר לך - תהרוג אותי, אולם אם אומר לך - הקיסר שלי יהרוג אותי. אם כן מוטב לי להיות נאמן לקיסר ולשמור את סודות המלכות. הבין בר כוכבא מתשובתו, שאכן יש דברי סתר בין קיסר רומי לבין רבי אלעזר.

שלח מיד שיביאו לפניו את רבי אלעזר. אמר לו: מה לחש לך הכותי הזה באוזניך? אמר לו: איני יודע מה לחש באוזני, כי הייתי עומד בתפילה ולא שמעתי כלום. ומה אמרת לו? הוסיף בר כוכבא לשאול. לא כלום, השיב רבי אלעזר. התמלא בר כוכבא כעס גדול, בעט ברבי אלעזר ברגלו והרגו. באותו רגע יצאה בת קול מן השמים ואמרה (זכריה יא, יז): "הוי רעי האליל עזבי הצאן, תרב על זרועו ועל עין ימינו" - אתה שברת זרועם של ישראל וסימית את עין ימינם [גדול הדור], לפיכך: "זרעו יבוש תיבש ועין ימינו פהה תקהה". מיד גרמו העוונות, ונלכדה ביתר ונהרג בר כוכבא.

ביום תשעה באב נכנסו שמונים אלף מפקדי הצבא עם חיילותיהם לעיר ביתר, והיו הורגים בה אנשים נשים וטף, עד שהתמלאה העיר כולה בדם. יצא הדם מן הפתחים ומן הסבכות ומן הצינורות, והיו הסוסים שוקעים בדם, והיה הדם מגלגל וסוחף אבנים כבדות.

את ראשו של בר כוכבא הביאו לפני אדרייאנוס. אמר: מי הרגו? אמר לו כותי אחד: אני הרגתי. אמר לו: לך והבא את גופתו אלי. הלך והביאו ומצא נחש כרוך על צוארו. בחן אדרייאנוס את גופו החסון של בר כוכבא, ואמר: אילולי אלוקים הרגו לזה, מי היה יכול להורגו?!

הטוב והמטיב

אדרייאנוס, שלא האמין שהעיר ביתר תיפול בידו אי פעם, היה שיכור גאוה וניצחון. הוא החליט לא לאפשר לקבור את הרוגי ביתר, אלא כרם גדול היה לו, שמונה עשרה ק"מ על שמונה עשרה ק"מ. הביאו את ההרוגים לשם והשכיבום בפשוט ידים ורגלים זה על גבי זה, וגדרו בהם את כרמו מכל צדדיו - סה"כ היקף של שבעים ושנים ק"מ. וזאת כדי שיתענג תמיד למראה הגיבורים ההרוגים. כך היו הרוגי ביתר מוטלים בביזיון במשך שבע שנים, אולם נעשה נס שגופותיהם לא הסריחו. עד שעמד מלך אחר ונתן רשות לקבור את ההרוגים. נאספו כל ישראל שהיו שם, טיפלו במתים והביאום לקבורה. אותו היום שהובאו הרוגי ביתר לקבורה - יום ט"ו באב היה, באותה שעה תיקנו חכמים בברכת המזון את ברכת "הטוב והמטיב". הטוב - שהגופות לא הסריחו, והמטיב - שניתנו לקבורה.

❦ "ציון שדה תחרש" ❦

פורענות קשה נוספת שארעה בתשעה באב היא חרישת ירושלים לאחר החורבן. היה זה בשנת ג' תתצ"ט [13 למניינם], ששים וחמש שנה לאחר החורבן. הקיסר הרשע אדרייאנוס חרש את ירושלים כולה והחריב אותה עד היסוד. על חורבותיה נבנתה במשך הזמן "עיר חדשה". היא כונתה "אליה קפיטולניה", על שם אליל רומי. היתה זו עיר נוצרית לכל דבר. על אדמתה נבנו כנסיות, ואת רחובותיה מילאו בליל של עמים וגויים. על היהודים נאסר להיכנס לירושלים. רק פעם אחת בשנה - ביום החורבן - הותר ליהודים להיכנס, תמורת מס של דינר לנפש.

”באו גויים בנחלתך...”

מאז עברה ירושלים תלאות וכיבושים רבים. בשנת ד' שפ"ח נכבשה ירושלים בסערה על ידי החליף [המושל] עומר, יורשו של מוחמד. הוא הפך אותה לעיר מוסלמית, בנה עליה מסגדים, ואת שמה החליף מ"אליה קפיטולינה" ל"אל קודס".

שנים נוספות חלפו ושוב עברה ירושלים מיד ליד. הפעם כבשו אותה הנוצרים נוסעי הצלב, ששפכו בדרכם דם יהודי כמים. המסגדים שבנה עומר על הר הבית הפכו לכנסיות נוצריות. קרבות בלתי פוסקים בין הצליינים והמצרים, העבירו את הבעלות על ירושלים לידי הסולטן המצרי צאלח א-דין.

רומאים, ביזנטים, ערבים, צליינים ומצרים, כולם רבו על ירושלים. קסם מיוחד אפף את העיר הקטנה והעניה, אבל כולם ידעו את הסוד הגדול, ידעו וניסו להדחיק את הידיעה הזו, כי ירושלים היתה הווה ותהיה של העם היהודי.

☞ הכותל – שריד בית מקדשנו ☞**נשבע לו הקב"ה שאינו חרב לעולם**

נאמר בשיר השירים (ב, טו): **”הנה זה עומד אחר פתלנו, משגיח מן החלונות, מציץ מן החרקים”**. ואומרים חז"ל במדרש: הנה זה עומד אחר כותלנו – אחר כותל המערבי של בית המקדש, **שנשבע לו הקב"ה שאינו חרב לעולם!** ולמה? ששכינה במערב.

במשך אלפיים שנות הגלות, עברו על ירושלים מלחמות רבות, היא נחרבה ונבנתה שוב ושוב, ורק קיר אחד נותר לו איתן ויציב – הכותל המערבי, שריד בית מקדשנו.

מספרים רבותינו: כשכבש אספסינוס את העיר, חילק חומותיה לארבעה דוכסים: דוכס של ערביים, דוכס של אפריקה, דוכס של אלכסנדריה, ודוכס של פלסטיני. וציוה עליהם שכל אחד יחריב את חלקו. עלה השער המערבי לפגור דוכס של ערביים, אך גזרו מן השמים שלא יחרב לעולם. למה? ששכינה במערב. הללו החריבו את שלהם והוא לא החריב את שלו. שלח אספסינוס והביאו. אמר לו: למה לא החרבת את שלך? אמר לו: חייך, לשבחה של מלכות עשיתי. שאילו החרבתי אותו לא היו יודעים מה החרבת. עכשיו יראו הבריות ויאמרו: ראו כוחו של אספסינוס מה החריבו! אמר לו יפה עשית, אולם כיון שעברת על מצותי – עלה לראש הגג והפל את עצמך. אם תחיה תחיה, ואם תמות תמות. עלה והפיל עצמו ומת.

עוצו עצה ותופר

טיטוס הרשע, לאחר שהחריב את ירושלים, ניסה בכל כוחו להרוס את הכותל המערבי. הוא הפעיל את "אילי הברזל" החזקים ביותר, שינגחו את הקיר, אולם כל נסיונות הביקוע בקיר ה"פשוט" ההוא, שממערב להר הבית, עלו בתוהו. אילי הברזל האימתניים, שהפילו חומות אדירות, לא הצליחו להבקיע קיר זה. הקיר העומד לו איתן כמו הכריז

ואמר: הראית, טיטוס הגאה? לא אתה החרבת את מקדש היהודים. אלוהיהם נתן לך את הכת להחריבו, בית הרוס הרסת. הנה אפילו כותל פשוט אינך יכול לסתור....

כשראו הרומאים שאין באפשרותם להחריב את הכותל, ניסו תחבולה אחרת. הם ציוו את תושבי ירושלים לרוקן את אשפתם שלוש פעמים בשבוע ליד הקיר הקדוש הזה. אלה שמתגוררים במרחק יום הליכה מהמקום, הצטוו לעשות זאת אחת לשבוע, והגרים במרחק של יומיים הליכה - אחת לשבועיים. בדרך זו היה הכותל מכוסה אשפה במשך שנים רבות. אולם בהגיע הזמן, שם הקב"ה קץ לביזיון הזה.

הרבה שלוחים לו למקום. השליח ששלח השם כדי לטהר את המקום הקדוש הזה היה הסולטן סלים. הוא קבע את ביתו מול הר הבית, בבית שחלונותיו משתקפים אל מקום המקדש. אהב הסולטן להתבונן מן החלונות הללו, שנוף בעל הוד קדומים נשקף מהם. והנה בהלה וכעס נורא אחזוהו יום אחד, כשראה מחלון ביתו אשה זקנה הנושאת בידיה מספר שקים מעלי צחנה, ומשליכה אותם בפינה המערבית להר הבית. לתדהמתו הבחין כי המקום כולו מלא אשפה. מבירורים שערך וחקר, נודע לו על המסורת העתיקה של צאצאי הרומאים, לזרוק את אשפתם דווקא במקום הזה. הוא החליט לפעול מיידית לפינוי הרי האשפה שהצטברו שם. מה עשה? ניגש אל הר הזבל, ופיזר לתוכו מטבעות זהב רבים. עד מהרה נהרו אנשי העיר אל המקום, כדי לפנות את האשפה ולזכות באוצר. תילי אשפה פונו, ולעין כל נחשף הכותל המערבי.

לעולם אין השכינה זזה מהכותל המערבי

אמר רבי אלעזר בן פדת: אף בזמן שחרב בית המקדש, אין השכינה זזה ממקומה, שנאמר (מלכים א ט ו): "וְהָיָה יַעֲיָנִי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים". אמר רב אחא: לעולם אין השכינה זזה מכותל מערבי של בית המקדש, שנאמר: "הנה זה עומד אחר כותלנו".

הסבר על ענין קיומו של הכותל המערבי כתוב בספר אמונה והשגחה: "מקום מקדשנו - כשנתבונן בו נכיר ענין נצחיותו... אף כששלטו כמה ידים ורצו לעוקרו, לא עלתה בידם. וזהו סימן מובהק שלא זזה שכינה משם... והוא כמו עצם "לוז" שנשאר באדם לאחר מותו, שהוא יהיה יסוד לבנין האדם בתחיית המתים. והוא רמז לכלל ישראל, שלא יכלה ממנו שארית הפליטה!"

ואכן הכותל, אשר גם בחורבנו יכול כל יהודי להרגיש ולחוש כי "זה בית אלוקים, וזה שער השמים", מחזק בנו את התקוה ואת האמונה שבמהרה נזכה להתגלות השכינה בהר השם ובבנין בית המקדש, כמו שניבא ישעיהו הנביא מפי השם (ישעיה ב, ב ו): "וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יְהִיָה הַר בְּיַת ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשְׂא מִגְבְּעוֹת, וְנִהְרֹוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם: וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלָה אֵל הַר ה' אֵל בְּיַת אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָה בְּאַרְחֻתָיו, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְיִדְבַר ה' מִירוּשָׁלַם".

פרק שלישי – עשרה הרוגי מלכות

12

אבדה גדולה

אמרו רבותינו במדרש: כאשר ברא הקב"ה את האילנות, היו מתגאים בקומתם ומגביהים את עצמם למעלה למעלה. אולם כאשר ברא השם את הברזל, ירדה גאוותם, השפילו את עצמם ואמרו: אוי לנו, שברא הקב"ה דבר שיכרות אותנו.

כך, לאחר חורבן בית המקדש השני, היתה לעם ישראל נחמה גדולה, בכך שעולם התורה היה פורח ומשגשג: תנאים קדושים וצדיקים עמדו להם לעם ישראל, עד שהיו אנשים שאמרו: מה כבר הפסדנו בזה שנחרב הבית?! הרי יש בינינו תלמידי חכמים שמדריכים את העולם בתורת השם ובמצוותיו! [היה זה, כפי שראינו לעיל, בזכותו של רבי יוחנן, שהשכיל לבקש מן הקיסר הרומי שיתן לו את "יבנה וחכמיה" ובכך הציל את עולם התורה], ואולם אז נגזרה גזירה מאת השם יתברך על עשרה צדיקים קדושי עליון, שייהרגו על ידי המלכות, ובוזה הרגישו כולם היטב היטב את צער ומרירות הגלות והחורבן, שעל ידם איבדנו אבדה גדולה ועצומה עד מאוד. לכן, כאשר מקוננים אנו על חורבן בית המקדש, מזכירים אנו אף גזירה קשה זו, אשר מהווה חלק בלתי נפרד מצער הגלות והחורבן.

גזירת הקיסר

קיסר רומי, שמע רבות אודות החכמה הגדולה של תורת ישראל, והחל להתעניין בה. הוא החליט ללמוד את התורה החל מספר בראשית, וכך למד פרשה אחר פרשה, וכאשר הגיע לפרשת משפטים, למד את הפסוק: "וְגֹזַב אִישׁ וּמְכָרוֹ... מוֹת יוּמָת". מיד שלח וקרא לעשרה חכמי ישראל, ובאו לפניו והושיב אותם על בימות של זהב. אמר להם: רוצה אני לשאול אתכם שאלה, לרדת לעומק הדין של תורתכם. אולם מבקש אני מכם כי תענו לי אך ורק את האמת ללא סילוף ושינוי. אמרו לו: מה שאלתך? אמר להם: אדם מישראל שגנב איש מאחיו בני ישראל ומכר אותו - מה דינו? אמרו לו: התורה אמרה "מות יומת". אמר להם: אם כן חייבים אתם מיתה! אמרו לו: מדוע? אמר להם: על מכירת יוסף, שמכרוהו אחיו. אם היו האחים בחיים הייתי דן אותם, אבל עכשיו שאינם בחיים אתם תישאו בעוון אבותיכם! אמרו לו: תן לנו שהות של שלושה ימים. אם נמצא זכות על עצמנו - מוטב, ואם לא - תעשה כפי שחפצת. הסכים לכך הקיסר, ופנו לצאת מארמונו.

רבי ישמעאל עולה לשמים

היה ביניהם רבי ישמעאל כהן גדול. מיד פנו אליו כולם בתחינה ובבקשה שיעלה לרקיע על ידי הזכרת השם המפורש, ויחקור בשמים האם נגזרה הגזירה מאת השם יתברך. נענה רבי ישמעאל לבקשתם, טיהר את עצמו, התעטף בטלית ובתפילין, והזכיר את השם המפורש. מיד נשאה אותו הרוח והביאה אותו עד הרקיע השישי. פגש אותו גבריאל המלאך, אמר לו: האם אתה הוא ישמעאל שהקב"ה משתבח בך בכל יום,

ואומר שיש לו עבד בארץ שדומה לקלסתר פניו? [כי היה רבי ישמעאל אחד משבעה היפים בעולם, ופניו כפני מלאך אלוקים] ענה לו רבי ישמעאל: אכן, אני הוא. שאל גבריאלי: מדוע עלית לכאן? אמר לו: מפני שמלכות הרשעה גזרה עלינו לאבד מאתנו עשרה חכמי ישראל, ועליתי לדעת אם הגזירה היא מאת השם. שאל אותו גבריאלי: ואם יודע לך שנגזרה גזירה, אך היא אינה חתומה - האם תוכל לבטלה? אמר לו: כן. ענה גבריאלי ואמר: אשריכם, בני אברהם יצחק ויעקב, שגילה הקב"ה לכם מה שלא גילה אפילו למלאכי השרת!

אמר גבריאלי: ישמעאל בני, חי נפשך, שכך שמעתי מאחורי הפרגוד, שעשרה מחכמי ישראל נמסרו להריגה ביד מלכות הרשעה. שאל רבי ישמעאל לסיבת הדבר. ענה לו גבריאלי: על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו. דע לך, שמידת הדין מקטרגת בכל יום לפני כסא הכבוד, ואומרת להקב"ה: האם כתבת בתורתך אות אחת לבטלה? הרי השבטים מכרו את יוסף, ולא פרעת עדיין מהם או מזרעם! לכן נגזרה הגזירה על עשרה מחכמי ישראל למוסרם להריגה בידי מלכות הרשעה. שאל רבי ישמעאל: ועד עכשיו לא מצא הקב"ה במי לפרוע את החוב?! אמר לו גבריאלי: חי נפשך ישמעאל בני, שמיום שמכרו השבטים את יוסף, לא מצא הקב"ה בדור אחד עשרה צדיקים וחסידים כמו השבטים, אלא רק בדור שלכם, לכן הקב"ה פורע מכם. אולם דע לך שהקב"ה ישיב לרומי כגמולם, ומלכות זו תרד עד שאול תחתית.

נחה דעתו של רבי ישמעאל. הוא החל להלך ברקיע אנה ואנה, והנה ראה מזבח סמוך לכסא הכבוד. אמר לגבריאלי: מה מקריבים אתם על המזבח? וכי יש פרים וכבשים ואש בשמים? אמר לו גבריאלי: נפשות של צדיקים אנו מקריבים עליו, שמיתתם של הצדיקים מכפרת, כמו הקרבנות שמכפרים. שאל אותו: מי מקריב אותם לפני השם? אמר לו: מיכאל השר הגדול.

גזירה גזרתני

ירד רבי ישמעאל והודיע לחבריו שכבר נגזרה הגזירה ונחתמה. היו הצדיקים מצטערים מצד אחד על שנגזרה עליהם גזירה קשה כזאת. ומצד שני שמחו על כך שמחשיב אותם הקב"ה כצדיקים כה גדולים השקולים כנגד השבטים הקדושים.

ישבו החכמים בזוגות: רבי ישמעאל כהן גדול עם רבן שמעון בן גמליאל, רבי עקיבא עם רבי חנינא בן תרדיון, רבי אלעזר בן שמוע עם רבי ישבב הסופר, רבי חנינא בן חכינאי עם רבי יהודה בן בבא, רבי חוצפית המתורגמן עם רבי יהודה בן דמא.

הריגת רבן שמעון בן גמליאל

נכנס הקיסר, וכל גדולי רומי אחריו. אמר להם: מי ייהרג תחילה? ענה רבן שמעון בן גמליאל: אני נשיא בן נשיא, מזרעו של דוד מלך ישראל ע"ה, אני איהרג תחילה! ענה רבי ישמעאל כהן גדול ואמר: אני כהן גדול בן כהן גדול, מזרעו של אהרון הכהן, אני

איהרג תחילה, ולא אראה במיתת חבריי. אמר הקיסר: אם כן נפיל גורלות. אכן עשו כך, ונפל הגורל על רבן שמעון בן גמליאל.

ציוה הקיסר לחתוך את ראשו תחילה, וחתכוהו. נטל אותו רבי ישמעאל בין ברכיו וצווח עליו במר נפש: הלשון שהיתה מבארת את התורה בשבעים לשון - איך עתה לוחכת את העפר?! והיה בוכה ומצטער. אמר לו הקיסר: עד שאתה בוכה על חברך, תבכה על עצמך, שגם אתה מובל להריגה! אמר לו רבי ישמעאל: איני בוכה על עצמי, כי חברי רבן שמעון גדול ממני בתורה ובחכמה, ולכן ראוי יותר לבכות עליו. ובוכה אני על כך שהוא הקדים אותי בכמה רגעים להגיע לישיבה של מעלה.

הריגת רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול

עוד הוא מתאונן ובוכה ומקונן, נשקפה בתו של הקיסר בעד החלון וראתה את יופיו של רבי ישמעאל. נכמרו רחמיה עליו, ושלחה לאביה שיואיל לתת לה משאלה ובקשה אחת. אמר לה הקיסר: כל אשר תאמרי בתי אעשה, רק אל תבקשי ממני להותיר בחיים את רבי ישמעאל וחבריו. אמרה לו: אם כן אבקשך שתצווה להפשיט את עור פניו, כדי שאוכל ליהנות מיופיו תמיד. מיד ציוה להפשיט את עור פניו. כאשר הגיעו למקום התפילין צעק צעקה גדולה ומרה, ונזדעזעו שמים וארץ. צעק פעם שניה ונזדעזע כסא הכבוד. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: צדיק כזה, שהראית לו כל גנזי העולם, יהרג במיתה משונה על ידי הרשע?! זו תורה וזו שכרה?! אמר להם: הניחו לו, ותעמוד זכותו לדורות שלאחריו. אמר הקיסר לרבי ישמעאל: עד עכשיו לא בכית ולא צעקת, ועכשיו אתה צועק?! אמר לו: לא על נשמתי אני צועק, אלא על מצות תפילין שלוקחים ממני. אמר לו הקיסר: עדיין בוטח אתה באלוהיך?! אמר לו (נאיב יג טו): "הן יקְטַלְנִי - לוֹ אֶיֶחַל", על אף שהשם קוטל אותי ומוסר אותי להריגה, אני ממשיך לייחל אליו. ומיד יצאה נשמתו של רבי ישמעאל.

הריגת רבי עקיבא

אחריו הוציאו את רבי עקיבא. היה רבי עקיבא יושב ועוסק בתורה. כשבאו להוציאו להריגה, הגיע מכתב אל הקיסר שמלך ערביא משתלט על ארצו, ועל הקיסר ללכת. ציוה הקיסר לשים בינתיים את רבי עקיבא בבית האסורים. כשחזר הקיסר, הוציאו את רבי עקיבא להורג ביסורים קשים - היו מסרקים את בשרו במסרקות של ברזל. אותה שעה היתה שעת קריאת שמע, ורבי עקיבא היה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: עד כאן?! גם במצב קשה כזה אתה מסוגל לקבל עליך עול מלכות שמים?! אמר להם: בניי, כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, שכתוב: "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך" - דהיינו שיש לאהוב את השם אפילו כשהוא נוטל את נפשך. והייתי אומר, מתי יבוא לידי פסוק זה ואקיים אותו, עכשיו שבא לידי - לא אקיימנו?! אמר רבי עקיבא את הפסוק: "שמע ישראל, ה' אלוקינו, ה' אחד!" הוא האריך במילה "אחד", ויצאה נשמתו באחד. יצאה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא, שגופך טהור ויצאה נשמתך בטהרה, ומזומן אתה לחיי העולם הבא.

כשנפטר בא אליהו הנביא זכור לטוב, ונטלו על כתפו ונשא אותו למרחק חמש פרסאות [כעשרים ק"מ]. פגש אותו רבי יהושע הגרסי. שאל רבי יהושע את אליהו: וכי אינך כהן, והלוא אסור לכהן להיטמא למת? אמר לו: גוף של צדיק אינו מטמא. הלכו שניהם יחדיו עד שהגיעו למערה אחת יפה מאוד. כשנכנסו לשם, ראו מיטה מוצעת ונר דלוק, שולחן וכסא. נטלו את רבי עקיבא והשכיבו אותו על אותה מיטה, והיו מלאכי השרת בוכים עליו שלושה ימים ושלושה לילות, ושיבחו והודו למי שאמר והיה העולם ואמרו: **"אשריכם צדיקים, אשריכם חסידים, אשריכם עמלי תורה, מה גנוז ומה צפון לכם, כמו שנאמר: 'מה רב טובך אשר צפנת ליראיך'".** ביום למחרת נטל אותו אליהו הנביא והושיבו בישיבה של מעלה לדרוש שם בכתרי אותיות. והיו כל הנשמות של הצדיקים והחסידים מתקבצות לשמוע מדרשותיו.

הריגת רבי חנינא בן תרדיון

אחריו הוציאו את רבי חנינא בן תרדיון. אמרו עליו שהיה נעים בפני הקב"ה ובפני בני אדם. ומעולם לא עלתה קללת חברו על שפתיו. כשציוה הקיסר שלא ללמוד תורה, מה עשה רבי חנינא? עמד והקהיל קהילות ברבים, וישב לו בשווקיה של רומי והיה לומד ועוסק ודורש בתורה.

ציוה הקיסר לכרוך את גופו בספר תורה ולשורפו. נטל אותו הקוסטינר [המוציא להורג], כרכו בספר תורה, נטל ספוגים של צמר ושרה אותם במים ושם אותם סביב גופו, ואחר כל זה הצית את האש, כדי שימות במיתה איטית וקשה. היתה בתו עומדת ואומרת: אוי לי אבא שראיתך בכך! השיב לה: טוב לי בתי שראית אותי בכך! היו תלמידיו עומדים לידו, שאלו אותו: מה אתה רואה? אמר להם: אני רואה גוילים [יריעות קלף] נשרפים, ואותיות פורחות באויר [יש בזה רמז לצדיקים, שגופם נשרף, אולם נשמתם עולה לגנוי מרומים]. התחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו, מפני מה אתה בוכה? אמר להם: אם אני לבדי נשרף, לא היה לי הדבר קשה, אולם עכשיו אני נשרף וספר תורה עמי. אמרו לו תלמידיו: פתח את פיך ותכנס לתוכו האש וכך תיפטר בקלות. אמר להם: מוטב שמי שנפח בי את נשמתו הוא יטלנה ממני, ולא אמית את עצמי.

המוציא להורג, שהתרשם עמוקות ממחזה נורא זה, אמר לו: רבי, אם אני מסלק את הספוגים של הצמר מעל גופך, כדי שתצא נשמתך מהרה, אתה מביאני לחיי העולם הבא? אמר לו: כן. ביקש שישבע לו, ונשבע לו. הגדיל הקוסטינר את השלהבת, נטל את הספוגים, ומיד יצאה נשמתו. אז השליך הקוסטינר אף הוא את עצמו לתוך האש ונשרף. יצאה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון והקוסטינר מזומנים לחיי העולם הבא! על זה בכה רבי יהודה הנשיא ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, כגון זה הקוסטינר. ויש אדם שעובד את השם כל ימיו ומפסיד את שכרו בשעה אחת, כגון יוחנן כהן גדול, ששימש שמונים שנה בכהונה גדולה, ולבסוף התפקר ונעשה צדוקי.

הריגת רבי יהודה בן בבא

רבי יהודה בן בבא - מרוב שקדנותו העצומה בתורה, מהיותו בן 18 ועד פטירתו בגיל

80 לא טעם טעם שינה, אלא כשינת סוס [שינה חטופה וקלה מאוד]. במשך 26 שנים היה שרוי בתעניות, ולא טעם טעם חטא מימיו, ולא אמר על טמא טהור ועל טהור טמא, והיה קורא לתלמידיו 'רבי', והיה מלמד את תלמידיו יומם ולילה.

אף מיתתו היתה מתוך מסירות נפש להנחלת התורה לעם ישראל.

אחת הגזירות הקשות של הרומאים בתקופתו היתה להפסיק את "שלשלת הסמיכה" בעם ישראל.

מהי הסמיכה? הסמיכה היא העברת הסמכות העליונה של לימוד התורה בעם ישראל, מדור לדור. משה רבנו סמך את יהושע, יהושע סמך את הזקנים, הזקנים סמכו את הנביאים וכן הלאה. כך שבכל דור ישנם את גדולי הדור ה"סמוכים", שרק להם יש את הסמכות העליונה לקבוע ולהחליט בנושאים חשובים ומשמעותיים של דיני תורה. ורק מי שקיבל סמיכה מרבו, יכול לסמוך את תלמידיו הלאה.

הרומאים ראו בעין רעה מאוד את הסמיכה, שכן היא נותנת כח הנהגה חזק בידי חכמי ישראל. ואשר על כן, גזרו: "כל הסומך - ייהרג. וכל הנסמך - ייהרג. ועיר שסומכים בה - תיחרב. ותחומים שסומכים בהם - ייעקרו!"

שלשלת הסמיכה היתה נתונה אפוא בסכנה של ממש, שכן רבים מגדולי הדור הסמוכים נהרגו, ועדיין לא הוסמכו תלמידים חדשים. [אם מפסיקה השלשלת, אין אפשרות לחדש אותה שוב. וכפי שבעוונותינו קרה כמה דורות לאחר מכן, שאכן פסקה הסמיכה מעם ישראל. והרבה מהסמכויות של חכמי ישראל פסקו, כגון שאי אפשר לדון בדיני נפשות ודיני קנסות, אין סמכות שיכולה לקדש חודשים ולעבר שנים ועוד. עד אשר יבוא המשיח וימנה סנהדרין ויחדש את הסמיכה.]

או אז קם רבי יהודה בן בבא, שהיה "סמוך", וזקן מופלג היה, ועשה מעשה של מסירות נפש כדי לסמוך תלמידים ובכך להמשיך את השלשלת.

מה עשה? לקח חמישה תלמידים, מתלמידי רבי עקיבא, וכדי שלא לסכן שום עיר ושום מחוז, הלך עימם למקום שומם שאינו משתייך לשום עיר ולשום מחוז, ושם סמך אותם.

כדברי הגמרא (ע"ז ח ע"ב): "הלך וישב לו בין שני הרים גדולים, ובין שתי עיירות גדולות, ובין שני תחומי שבת - בין אושה לשפרעם, וסמך שם חמישה זקנים", ואלו הם: רבי מאיר בעל הנס, רבי יהודה בר אילעאי, רבי שמעון בר יוחאי, רבי יוסי בר חלפתא, רבי אלעזר בן שמוע.

והנה, מיד לאחר מעמד הסמיכה, הגיעו אליהם עיניהם הבולשות של הרומאים. אמר רבי יהודה בן בבא לתלמידיו: "בניי, רוצו!" אמרו לו: "רבי, מה תהא עליך?!" אמר להם: "איני יכול לברוח, הריני מוטל לפנים כאבן שאין לה הופכין".

הגיעו אליו קלגסי הרומיים והרגוהו באכזריות. לא זזו משם עד שנעצו בו שלוש מאות לונביאות [חניתות] של ברזל ועשו את גופו מנוקב ככברה.

מעשה גדול זה של מסירות נפש, היה הצלה לעולם התורה. אותם חמישה חכמים שהוסמכו, היו מעתה מנהיגי העם ומוריו המוסמכים.

קברו של רבי יהודה בן בבא נמצא עד היום במקום הריגתו בסמוך לשפרעם. השם יקום דמו.

13 הריגת רבי יהודה בן דמא

כשרצה הקיסר להוציא את רבי יהודה בן דמא להורג, אותו היום ערב שבועות היה. אמר רבי יהודה לקיסר: בחייך, המתן לי מעט עד שאקיים מצות 'עצרת' ואקדש קידוש של חג השבועות, כדי לתת שבח להקב"ה שנתן לנו את התורה. אמר לו הקיסר: עדין בוטח אתה בתורה ובאלוקים? אמר לו: כן. אמר לו הקיסר: מה שכרה של תורתך? אמר לו: עליה אמר דוד המלך עליו השלום: "מָה רַב טוֹבָךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לַיְרֵאִי". אמר לו הקיסר: אין שוטים בעולם כמוכם, שסבורים ומאמינים שיש עולם נוסף אחר המוות. אמר לו רבי יהודה: אין שוטים בעולם כמוכם, שכופרים באלוקים חיים. אוי לך ואוי לבושתך ואוי לחרפתך כשתראה אותנו עם השם באור החיים, ואתה תשב בשאל תחתית במדרגה תחתונה. מיד חרה אפו של הקיסר, וציווה לקשור את שערות ראשו של רבי יהודה בזנב הסוס ולמושכו בכל רחובות רומי, ואחר כך חתכו את בשרו אברים אברים.

בא אליהו הנביא ז"ל ולקח את האברים וקברם במערה אחת הסמוכה לנהר היורד לפני רומי. שמעו הרומיים קול נהי ובכי מתוך אותה המערה במשך שלושים יום. באו ואמרו זאת לקיסר. אמר להם: אפילו יחרב העולם ויהפך לתוהו ובוהו, לא אשקוט עד שאמלא את רצוני באותם עשרה זקנים כאשר נשבעתי. היה שם זקן אחד מחכמי רומי ואמר לקיסר: אדוני הקיסר, דע כי שגית הרבה מאוד ששלחת יד בעם השם בלי חמלה, ודע כי מרה תהיה לך לבסוף. כששמע הקיסר כך חרה אפו על אותו זקן וציווה לחונקו.

הריגת רבי חוצפית המתורגמן

רבי חוצפית המתורגמן היה בן מאה ושלושים שנה כשהוציאוהו להורג. הוא היה יפה תואר ויפה מראה, בעל הדרת פנים, דומה למלאך השם צבאות. באו וסיפרו למלך על יופיו ועל הדרת שיבתו, אמרו לו: בחייך אדוני, תרחם על הזקן הזה. שאל הקיסר את רבי חוצפית: בן כמה אתה? אמר לו: בן מאה ושלושים פחות יום אחד. ובקשתי שטוחה לפניך שתמתין לי עד שימלא יומי. אמר לו הקיסר: מה זה משנה לך אם תמות היום או מחר? אמר לו: ברצוני להספיק לקיים עוד שתי מצוות - לקרוא קריאת שמע שחרית וערבית, ולהמליך עלי את השם הגדול והנורא והמיוחד. אמר לו הקיסר: עזי פנים ועזי נפש, עד מתי אתם בוטחים באלוהיכם?! שהרי אבותי החריבו את ביתו, ואת נבלת

עבדיו נתנו סביבות ירושלים ואין קובר! כששמע רבי חוצפית דברי נאצה כאלו, בכה בכי גדול ואחז בבגדיו וקרעם על גידוף השם יתברך. אמר לקיסר: מה תעשה ליום אחרון, כשיפקוד השם על רומי ועל אליליכם? אמר המלך לשריו: עד מתי אתווכח עם זקן זה? מיד ציוה להורגו, וסקלוהו ותלוהו. אז באו שריו וחכמיו והתחננו בפני המלך שיסכים לקוברו, כי חמלו על שיבתו. נאות המלך לקוברו, באו תלמידיו וקברוהו והספידוהו הספד גדול וכבד מאוד.

הריגת רבי חנינא בן חכינאי

רבי חנינא, מגודל פרישותו וצידקותו - כל ימיו היה יושב בתעניות - מגיל 12 עד 95. אותו היום שהוציאוהו להורג ערב שבת היה. התחיל בקידוש היום "ויכולו השמים והארץ..." עד "ויקדש אותו". ולא הניחוהו לגמור את הקידוש והרגוהו. יצאה בת קול ואמרה: אשריך רבי חנינא בן חכינאי, שהיית קדוש ויצאה נשמתך בקדושה בתיבת "ויקדש".

הריגת רבי ישבב הסופר

רבי ישבב הסופר היה בן תשעים שנה באותו יום שבו הוציאוהו להורג. כשבא להיהרג אמר לתלמידיו: הלאי שהייתי כפרה על הדור, אולם אני רואה שאין רחוב ורחוב שברומי שאין בו חלל חרב, שעתידה אומה הרשעה לשפוך דם נקי מישראל. אמרו לו: רבנו, מה תהא עלינו? אמר להם: החזיקו איש ברעהו ואהבו שלום ומשפט, אולי יש תקוה. אמר לו הקיסר: זקן, בן כמה שנים אתה? אמר לו: היום בן תשעים שנה אנוכי, ועוד כשהייתי במעי אמי היתה גזירה מאת הקב"ה למסור אותי ואת חברי בידך, כדי לתבוע את דַמְנו מידך. אמר הקיסר: וכי יש עולם הבא?! אמר לו: כן, ואתה אוי לך ואוי לבושתך כשיפרע דם חסידיו מידך! אמר הקיסר: מהרו להרוג גם את זה, ואראה את כוחו וגבורתו של אלוהי זה, מה יעשה לי בעולם הבא. ומיד ציוה לשורפו.

הריגת רבי אלעזר בן שמוע

רבי אלעזר בן שמוע היה בן מאה וחמש באותו יום שבו הוציאוהו להורג. חסיד וקדוש היה, מקטנותו ועד סוף ימיו לא שמע אדם שהוציא דברי תיפלות מפיו, ולא התקוטט עם חבריו, לא בדיבור ולא במעשה. עניו ושפל רוח, וישב בתענית שמונים שנה. אותו יום שנהרג, ערב שבת היה, ורצו להורגו לפני כניסת השבת. אמר להם: בבקשה מכם, הניחו לי עד שאקיים את מצות השבת. אמרו לו: אם כה בוטח אתה באלוהיך, והוא מלך גדול בשמים, למה אינו מציל אתכם מן המלכות? אמר להם: כדי שיתבע דמנו מידכם! הלכו ואמרו זאת למלך. אמר המלך לרבי אלעזר: איזה עם עזי פנים אתם, אפילו בפתחה של מיתה עדיין בעזותכם אתם עומדים! אמור נא לי, מדוע אלוהיכם אינו מציל אתכם מן המלכות? אמר לו: כבר אמרתי לעבדיך ששאלוני - כדי להיפרע מכם! אמר לו: אם כן שיפרע עכשיו! אמר לו: כאשר החריבו את ביתו ושרפו את היכלו - האריך אפו ולא הענישם מיד, עכשיו לא כל שכן?! ציוה המלך והוציאוהו להורג. באו תלמידיו לפניו ואמרו לו: רבנו, מה אתה רואה? אמר להם: רואה אני את

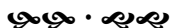
נשמות הצדיקים, שנשמת כל צדיק וצדיק מטהרת את עצמה במי השילוח כדי להיכנס היום בטהרה בישיבה של מעלה לשמוע את דרשותיו של רבי עקיבא, שידרוש להם מעניינו של יום. וכל מלאך ומלאך מביא קתדרות של זהב לכל צדיק וצדיק לשבת בטהרה. באומרו זאת יצאה נשמתו. יצאה בת קול ואמרה: אשריד רבי אלעזר בן שמוע, שהיית טהור ויצאה נשמתך ב"טהרה".

עין לא ראתה

כך עלתה בקדושה ובטהרה נשמתם של עשרה קדושי עליון אל אביהם שבשמים.

בתורה נאמר, כי כאשר פנו אחיו של יוסף לעלות ממצרים לארץ ישראל, פונה אליהם יוסף ואומר (בראשית מד יז): "וְאַתֶּם עָלוּ לְשֵׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם".

מסביר רבנו בחיי: "ואתם עלו לשלום אל אביכם" - היה יכול לומר: "לכו לשלום לדרככם", אבל הפרשה הזו רומזת על עשרה הרוגי מלכות, אשר עלו לשלום אל אביהם שבשמים. וכן דרשו חז"ל: **עשרה הרוגי מלכות, אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם.** זכותם תגן עלינו, אמן.

פרק רביעי – ארבע התעניות

ימי חשבון הנפש והתעוררות

ארבעה צומות תיקנו הנביאים על חורבן בית המקדש וגלות ישראל מארצם. הצומות הללו נקבעו בתאריכים מרכזיים, שבהם התרכזו עיקר הפורענויות שארעו לעם ישראל. ואלו הם: יז' בתמוז, ט' באב, ג' בתשרי - צום גדליה, ועשרה בטבת.

תעניות אלו, שנקבעו כזכר לחורבן - עיקרם הוא לא הצער והאבל על העבר, כי דיה לצרה בשעתה, אלא עיקרם להתבונן במאורעות העבר ולעורר את הלבבות לתשובה, שכך אמרו חכמים: "כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו, כאילו חרב בימיו". יש בכוחו של כל דור ודור לעורר רחמי שמים לגאול את ישראל ולקבץ נדחי עם ישראל לארצנו. ועל ידי מה? על ידי תשובה שלימה ותיקון עוונות ראשונים. כל זמן שהישועה לא באה, סימן הוא שעדיין לא שבנו מחטאינו ואנו נמקים בעוונותינו ובעוונות אבותינו, וכאילו אנחנו חס ושלום גרמנו את החורבן.

התעניות מזכירות לנו את עוונות אבותינו, שאותם אנו ממשיכים, ואם נתעורר בהם לתשובה, יהפכו דוקא אותם ימים, מאבל לשמחה. כפי שנאמר בנביא (זכריה ח, יט): "כה אָמַר ה' צְבָאוֹת, צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי, יִהְיֶה לְבַיִת יְהוָה לְשִׂשׁוֹן וְלִשְׂמֹחָה וְלִמְעֵדִים טוֹבִים, וְהָאֲמֶת וְהַשְּׁלוֹם אָהֲבוּ".

☞ צום גדליה ☞

צום זה תיקנו חכמים לזכר הריגת גדליה בן אחיקם, לאחר חורבן הבית הראשון, כפי שסופר לעיל בפרק הראשון. הריגת גדליה היתה ביום ראש השנה, אולם מפני שאין מתענים בחג נדחה הצום למוצאי ראש השנה - יום ג' בתשרי. על צום זה אמרו רבותינו: "שקולה מיתת הצדיקים כשריפת בית אלוהינו", שכשם שקבעו צום על חורבן בית המקדש, כך קבעו צום על מות גדליה.

☞ צום עשרה בטבת ☞

יום עשרה בטבת הוא היום שבו נתן נבוכדנצר את ירושלים במצור, ובכך החלה הפורענות, כפי שנאמר (מלכים ב, כה, א-ג): "בַּחֲדָשׁ הַעֲשִׂירִי בַעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ בָּא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְכָל חֵילוֹ עַל יְרוּשָׁלַיִם, וַיַּחַן עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק [מגדל] סָבִיב: וַתְּבֹא הָעִיר בְּמִצּוֹר... וַיַּחֲזֵק הָרֶעֶב בְּעִיר וְלֹא הָיָה לָחֶם לָעַם הָאָרֶץ".

שנה וחצי היתה העיר מוקפת במצור. במשך הזמן אזל מלאי המזון מן העיר, ורעב נורא פקד את יושבי ירושלים, עד שביום ט' בתמוז הובקעה העיר, ונכנסו חיילי נבוכדנצר לירושלים, כפי שסופר בהרחבה בפרק הראשון.

☞ צום שבעה עשר בתמוז ☞

חמש פורענויות

אמרו רבותינו: חמשה דברים רעים אירעו בשבעה עשר בתמוז: א. נשתברו הלוחות הראשונות, בעקבות חטא העגל. ב. בוטל קורבן התמיד בבית המקדש הראשון. ג. הובקעה העיר בחורבן הבית השני. ד. שרף אפוסטמוס הרשע את התורה. ה. הועמד צלם בהיכל.

פורענות ראשונה – חטא העגל

הפורענות הראשונה שארעה ביום י"ז בתמוז, התרחשה בתקופה שבה היו אבותינו במדבר לאחר יציאתם ממצרים. עם ישראל חטאו בחטא העגל, ובעקבות כך השתברו הלוחות שהוריד להם משה מן השמים [כמסופר בתורה שמות פרק לב].

אמרו חז"ל: אילו לא חטאו עם ישראל בחטא העגל, ולא נשתברו לוחות הראשונים, לא היתה אומה שולטת בישראל לעולם, ולא היה למלאך המוות שליטה על ישראל, ולא היו יסורים פוגעים באחד בישראל. ומיום שנשתברו הלוחות יוצאת בכל יום ויום בת קול מהר סיני, ומכרזת ואומרת: "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה!"

פורענות שניה – בוטל התמיד

בימי חורבן הבית הראשון, לאחר שנבקעה העיר בט' בתמוז, המשיכו הכהנים להתבצר בבית המקדש, והקריבו את קרבן התמיד מידי יום ביומו במשך שמונה ימים. אולם

ביום יז' בתמוז כבר לא השיגו כבשים ובוטל קורבן התמיד [כפי שסופר בהרחבה בפרק ראשון]. היתה בכך פורענות גדולה לעם ישראל, שכן קורבנות התמיד היו מכפרים על העם, וכאשר בוטלה כפרה זו, נותרו ישראל מחוסרי הגנה רוחנית.

מעשה דומה אירע בתקופת הבית השני, שבכל יום היו ישראל משלשלים בידי הרומאים שתי קופות של זהב, והיו הרומאים מעלים להם שני כבשים, וכך המשיכו להקריב את קרבן התמיד. יום אחד אמר זקן אחד רשע לרומאים, כי כל זמן שישראל ממשיכים להקריב תמידים לא יוכלו לנצחם. ואכן למחרת החליטו הרומאים להתל בישראל, ובעת ששלשלו להם את שתי קופות הזהב, העלו הרומאים חזיר. טרם הגיע למחצית החומה, נעץ החזיר את ציפורניו בחומה, וקפץ למרחק ארבעים פרסה, ונדזעזעה הארץ.

פורענות שלישית – הובקעה העיר

בחורבן הבית הראשון הובקעה העיר בט' בתמוז, וקבעו אותו חכמים ליום של צום. אולם כאשר, בזמן בית המקדש השני, הובקעה העיר ביום י"ז בתמוז, החליטו חכמים ובראשם רבן יוחנן בן זכאי, להעביר את הצום מיום ט' לחודש ליום י"ז לחודש, כיון שחורבן בית שני חמור יותר, שהרי בית המקדש הראשון נבנה מחדש כעבור שבעים שנה, ואילו בית המקדש השני לא נבנה שוב עד ימינו אנו.

חומות רבות הקיפו את ירושלים והובקעו על ידי הרומאים, אולם ביום זה הצליחו הרומאים לפרוץ את "מבצר אנטוניה", הנמצא בצפון מערב הר הבית, ומהווה הגנה מרכזית על בית המקדש ועל העיר כולה. ברגע שנבקע מבצר זה, נוצרה דרך אל הר הבית, נכנסו החיילים הרומאים והתחילו להתקיף את בית המקדש עצמו, עד ששרפוהו ביום ט' באב, כפי שסופר בהרחבה בפרק שני.

פורענות רביעית – שרף אפוסטמוס את התורה

מאורע זה הוזכר במשנה במסכת תענית. ובתלמוד ירושלמי אמרו: "היכן שרפה? רבי אחא אומר במעברות של לוד, ורבנן אומרים במעברות של טרלוסא".

האחרונים משערים כי מעשה זה מתייחס למאורע שקרה בתקופתו של הנציב הרומאי קומנוס, שהוצב על ארץ ישראל מטעם הרומאים בתקופת הבית השני. וכך מספר ההיסטוריון "יוספוס פלביוס" על אותו מעשה: פעם אחת הלך אפוסטמוס, אחד מעבדי קיסר רומי, על יד בית חורון [בדרך המעבר מלוד לירושלים - "מעברות לוד"], לפתע התנפלו עליו שודדים, בזו אותו וכל אשר לו, וברחו. הנציב הרומאי קומנוס שלח את אנשי צבאו למקום השוד, וציווה עליהם לאסור כמה וכמה מתושבי הכפרים הסמוכים בחשד ששיתפו פעולה עם השודדים. במהלך פעולה זו, אחד מחייליו של קומנוס שנכנס לאחד הכפרים, עשה מעשה נורא: לקח משם ספר תורה, ובבזיון גדול קרע אותו והשליכו לתוך האש!

היהודים הגיבו בזעזוע: "מכל הכיוונים חרדו היהודים, כאילו היתה כל ארצם לנגדם

למאכולת אש". מיד שלחו הם שליחים אל הנציב קומנוס, לתבוע את עלבון התורה מידי אותו חייל מחוצץ. ואכן כדי להשקיט את הרוחות, גזר קומנוס להעלות את החייל על הגרדום.

פורענות חמישית – הועמד צלם בהיכל

אחד ממלכי יהודה היה מנשה המלך, אשר הרשיע מאוד ומילא את ארץ ישראל בעבודה זרה. כל כוונתו היתה להכעיס את השם, וביום י"ז בתמוז עשה מנשה צלם של עבודה זרה, והעמיד אותו דווקא בתוך ההיכל של בית המקדש. היה מנשה עומד ומשתחוה לו כשאחוריו כלפי היכל השם ופניו כלפי הפסל. בגלל חטאיו המרובים של מנשה נגזרה גזירת החורבן, כפי שנאמר (ירמיה טו. ד): "וַיִּנְתְּתִים לְזַעֲוָה לְכָל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ בְּגִלְל מְנַשָּׁה בֶן יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל אֲשֶׁר עָשָׂה בִירוּשָׁלַם". [אומנם עיין לעיל, פרק ראשון, שמנשה בסופו של דבר חזר בתשובה שלימה].

❖ תשעה באב ❖

14

חמש פורענויות

תשעה באב - הוא היום הקשה ביותר לעם ישראל מכל ימות השנה. הרבה צער, כאב ואבל ספג עם ישראל במשך הדורות, דווקא ביום זה. אמרו חכמים (משנה תענית פרק ד): חמשה דברים אירעו את אבותינו בתשעה באב, ואלו הם: א. נגזר על אבותינו כשהיו במדבר שלא יכנסו לארץ ישראל, בעקבות חטא המרגלים. ב. חרב בית המקדש הראשון. ג. חרב בית המקדש השני. ד. נלכדה ביתר. ה. נחרשה ירושלים לאחר החורבן, ככתוב: "ציון שדה תחרש".

גלגל הקב"ה את הפורענויות הקשות ביותר של עם ישראל שיתרחשו דווקא ביום זה, כפי שאמרו חכמים (תענית כט ב): "מגלגלים זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב".

[נפרט כאן את הפורענות הראשונה. יתר הפורענויות סופרו בהרחבה בפרק הראשון והשני].

חטא המרגלים

בשנה השניה לשהותם של עם ישראל במדבר, כאשר עמדו להכנס לארץ ישראל, ביקשו מנשה לשלוח מרגלים לתור את הארץ. משה נענה לבקשתם ושלח מרגלים. הלכו המרגלים לרגל את הארץ, ובשובם טענו כי ארץ ישראל הינה "ארץ אוכלת יושביה", ארץ משונה מאוד, ואין הם רוצים להיכנס אליה. כל ישראל נסחפו אחריהם, ובכו שאין הם רוצים להיכנס לארץ. כפי שכתוב בתורה (במדבר פרק יד פסוקים א-ד):

"וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלַיְלָה הַהוּא [ליל תשעה באב]. וַיִּלְנוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל הָעֵדָה: לוֹ מָתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוּ בַמִּדְבָּר הַזֶּה לוֹ מָתְנוּ, וְלָמָּה ה' מְבִיא אֹתָנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת לְנַפֵּל

בחרב, נשינו וטפנו יהיו לבז, הלוא טוב לנו שוב מצרימה. ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה".

בכך שהתלוננו על ארץ ישראל, ולא בטחו בהשם שמביאם אל ארץ טובה, איבדו הם את זכותם להיכנס אליה. ולכן (במדבר יד, כח-ל): "אמר אלהים חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם: במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבו עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם עלי: אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכון אתכם בה, כי אם פלב בן יפנה ויהושע בן נון" - כל אותו דור שהתלונן על הארץ, לא יזכה להיכנס אליה.

מאותו תשעה באב הראשון שבו יצאה הגזירה, היה להם יום זה בכל שנה ושנה יום אבל ומספד, שבו היו מתים כחמישה עשר אלף מחוטאי חטא המרגלים. כיצד מתו? מספר המדרש: כל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ומכריז: "הכל יצאו לחפור קברים, ויהיו ישנים בהם!". וכך היו כל הגברים חופרים לעצמם קברים וישנים בהם. בבוקר תשעה באב הכריז הכרוז: "ייבדלו החיים מן המתים!", וכל אלה שנתרו בחיים קמו מקבריהם. והשאר היו מכסים עליהם ושם היתה קבורתם. כך עשו ארבעים שנה. והתקיים מה שאמר השם: "במספר הימים אשר תרתם את הארץ, ארבעים יום, יום לשנה יום לשנה, תשאו את עונתיכם ארבעים שנה".

בכיה לדורות

אמר רבי יוחנן: "ורבכו העם בלילה ההוא" - תשעה באב היה. אמר להם הקב"ה:

"אתם בכיתם בכיה של חינוס, ואני קובע לכם בכיה לדורות!" (תענית דף כט עמוד א)

כלומר כיון שעם ישראל בכו לחינוס, פקפקו באהבתו של השם יתברך, ולא בטחו בו שבוודאי הוא מביא אותם אל ארץ טובה, לפיכך נהפך יום זה ליום של בכי אמיתי. גלגל הקב"ה ליום זה את חורבנם של שני בתי המקדש, וכן פורענויות קשות נוספות.

אולם עונשי השם אינם "נקמה" חלילה, כי אם "תיקון". דווקא על ידי האבל הגדול ביום זה, על חורבנם של בתי המקדש ועל גלות עם ישראל מארצו, נעשה יום תשעה ליום של כיסופים וערגה לארץ ישראל, ובכך אנו מתקנים את העוון של הבכיה והתלונה על ארץ ישראל. מתוך אותם כיסופים וגעגועים, יהפך לנו יום תשעה באב לעתיד לבוא ליום של שמחה וששון, במהרה בימינו אמן.

פּרָק חַמִּישִׁי – נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי

"עם ישראל חי!" - זהו פלא היסטורי, אשר אין שום היסטוריון או חוקר שיוכל להסבירו. עם קטן, מדוכא ומושפל, נתון למרמס, כבשה קטנה בין שבעים זאבים, עבר גלויות כה קשות ומרות, ובכל זאת - עודנו חי וקיים! הכיצד?

דומה עם ישראל לאשה היושבת על המשבר ללדת, צירי הלידה קשים ומרים, כשל כח הסבל, והצירים הולכים וגוברים. אולם דבר אחד מעודד אותה ונותן לה כח: לכאבים הללו יש תכלית, והם מובילים אל הסוף הטוב והמשמח - הלידה.

בכל שנות הגלות הקשות, חיזקה את עם ישראל האמונה והידיעה שכל הרדיפות, הצרות והיסורים נועדו אך ורק - לטובתנו. יש להם תכלית, והם מובילים אותנו לקראת הסוף הטוב.

ומהו אותו סוף טוב? מהי ה"לידה" שאליה מצפים ומייחלים עם ישראל מתוך צירי הגלות? זוהי ביאת המשיח. או אז - כשיבוא המשיח - נבין ונראה במוחש כי כל הסבל, כל הצרות, כל הרדיפות והצער הקשה - הכל היה "משתלם", שהרי הכל עבר כמו חלום, ואילו הטובה הגדולה שזכינו בה הינה טובה נצחית וקיימת לעד, ואין ערוך לגודלה. כמו שאמר דוד המלך ע"ה בספר התהלים (פרק קכ"ו): **"...בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הֵינּוּ כַחֲלָמִים: אֲזַי יִמְלֵא שְׂחָק פִּינוּ וְלִשׁוֹנֵנוּ רִנָּה, אֲזַי יֵאמְרוּ בְּגוֹיִם – הַגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי!"**

עם ביאת המשיח יגיעו "ימות משיח", אלו ימים שבהם יוסר הרע ויאבד מן העולם, ורק הטוב ימלא את העולם. האדם יזכה לחוש קרבת אלוקים נפלאה, שזהו התענוג האמיתי הגדול ביותר שיכול להיות. יחד עם השפע הרוחני העצום שירד לעולם, יבוא גם שפע גשמי, כמו שכתב הרמב"ם (הל' מלכים יב ה'): **"ובאותו הזמן לא יהיה לא רעב ולא מלחמה, לא קנאה ולא תחרות. שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים יהיו מצויים כעפר. ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את השם בלבד"**.

בפרק שלפנינו מובאים ומלוקטים מעט ממדרשי חז"ל על ביאת המשיח. יתכן שחלק מן הדברים ייראו בעינינו כתמוהים ולא מובנים, אך זאת - "מעומק המושג ומקוצר המשיג", מקוצר הבנתנו במושגים עמוקים שרחוקים מאתנו, אולם כאשר בעזרת השם נזכה בקרוב שתחזינה עינינו בשוב השם לציון, או אז נבין היטב כל מילה מדברי הנביאים וממדרשי חז"ל. וכפי שכותב הרמב"ם (שם ב'): **"וכל אלו הדברים וכיוצא בהן - לא ידע אדם איך יהיו, עד שיהיו"**.

מִיֵּהוּ הַמְּשִׁיחַ?

אומר הנביא ישעיה (פרק י"א) **"וְיִצְאָ חֵטֶר מִגִּזְעַי יֵשִׁי, וְנִצַּר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה: וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה' – רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה, רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה, רוּחַ דַּעַת וְיִרְאָת ה': וְהִרְיֹחוּ בִּירְאָת ה', וְלֹא לַמְרָאָה עֵינָיו**

יִשְׁפּוּט, וְלֹא לְמַשְׁמַע אֲזַנּוֹ יוֹכִיחַ: וְשִׁפְט בְּצַדֵּק דְלִים, וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֵנּוֹי אֶרֶץ, וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשִׁבְט פִּי, וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית רִשְׁעִי: וְהִיא צַדֵּק אֲזוֹר מִתְנִי, וְהָאֲמוּנָה אֲזוֹר חֲלָצִיו."

וכך כותב הרמב"ם (שם יא ד): אם יעמוד מלך מבית דוד, הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי התורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף את כל ישראל לילך בה, וילחם מלחמות השם - הרי זה בחזקת שהוא משיח. אם עשה והצליח וניצח את כל האומות שסביביו, ובנה מקדש במקומו, וקבץ נדחי ישראל - הרי זה משיח בודאי.

אומר המדרש כי עוד מששת ימי בראשית, צפה הקב"ה בדורו של משיח ובמעשיו, וגנז את אורו של משיח תחת כסא הכבוד. אמר השטן לפני הקב"ה: רבונו של עולם, האור שגנזת תחת כסא הכבוד שלך - למי? אמר לו: למלך המשיח, שעתיד להחזירך ולהכלימך בבושת פנים. אמר השטן: רבונו של עולם, הראהו לי! אמר לו הקב"ה: בוא וראה אותה. כיון שראה השטן את אורו של המשיח, נזדעזע ונפל על פניו. אמר: בודאי זהו משיח שעתיד להפיל אותי ואת כל שְׂרֵי עובדי אלילים גבהים! באותה שעה התרגשו והזדעזעו עובדי האלילים, אמרו לפניו: רבונו של עולם, מי הוא זה שאנו נופלים בידו, מהו שמו ומה טיבו? אמר להם הקב"ה: אפרים, משיח צדקי - שמו, שהוא יגביה קומת אנשי דורו ומאיר עיני ישראל ומושיע עמו, ואין כל אומה ולשון יכולים לעמוד בפניו, וכל אויביו וצריו נבהלים ובורחים מלפניו.

אמרו רבותינו, בשעה שמלך המשיח נגלה, בא ועומד על הגג של בית המקדש והוא משמיע להם לישראל ואומר להם: עניים הגיע זמן גאולתכם! ואם אין אתם מאמינים - ראו באורי שזרח עליכם, שנאמר (ישעיה פרק ס פסוק א): **"קוּמִי אוּרִי כִּי בָא אוֹרְךָ וְכָבוֹד ה' עִלְיָךְ זָרַח"**. (פסיקתא רבתי פרשה לו סימן ב)

קיבוץ גלויות

כאשר יבוא המשיח, יקבץ השם את כל היהודים הנמצאים בארצות ובגלויות השונות, ויביאם אל ארץ ישראל, כפי שנאמר בתורה (דברים ל ג): **"וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוֹתֶךָ וְרַחֲמֶךָ, וְשָׁב וּקְבַצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה"**.

אמר רבי יהודה בר סימון: עתידים העולם להביא דורונות למלך המשיח, וכיון שהם באים אצל מלך המשיח, הוא אומר להם: יש ביניכם יהודים שהבאתם לי מהגולה? הביאו אותם אלי! ואז יביאו המלכים את ישראל כדורון למלך המשיח. אמר רבי ברכיה, כי כל אחד ואחד מעם ישראל - יביאו אותו הגויים בדרך של כבוד, באופן הראוי לו ביותר, ובצורה הנוחה לו ביותר לפי גילו ומצבו. והזקנים המופלגים - עושים להם הגויים כמין ערסלים, ומציעים בהם כרים של משי, וטוענים אותם על כתפיהם, וסומכים אותם בידיהם.

דרכם של כל אותם יהודים שמתקבצים לארץ ישראל תהיה ניסית ומיוחדת, ללא כל צער וטרחה כפי שמתאר הנביא (ישעיה מט י-יב): **"לֹא יִרְעֻבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא יִכָּסוּ שָׁרְב וְשִׁמְש,**

כִּי מְרַחֵם יְנַהֵג, וְעַל מְבוּעֵי מַיִם יְנַהֵלֵם: וְשָׁמַתִּי כָּל הָרִי לְדָרֶךְ [ההרים יתיישרו] **וּמְסַלְתִּי יִרְמוֹן** [הבקעות יוגבהו]: **הִנֵּה אֱלֹה מְרַחֵק יָבֹאוּ, וְהִנֵּה אֱלֹה מְצַפּוֹן וּמַיִם, וְאֱלֹה מְאַרְץ סִינַיִם**."

תחיית המתים

אחד הניסים היותר גדולים ומפליאים שיתרחשו עם ביאת המשיח, יהיה נס "תחיית המתים". הקב"ה יחיה את המתים שוכני עפר, שמימות אדם הראשון ועד אז. הפלא הגדול הוא שהקב"ה לא יברא את גופות המתים מחדש, אלא יקים את אותו גוף עצמו, שנהפך כבר לעפר! אותו גוף שכבר נרקב כליל וכלה כל בשרו - ישוב ויקבל חיות מחודשת.

והנה יש גופות של מתים אשר קברם נחרש, והרוח נשאה את עפרם לכל עבר, או שהושלכו הרבה מתים יחד לתוך בור או לירכתי מערה, ודמים בדמים נגעו ביום הרג רב וכובד מלחמה. וכמה וכמה היו מאכל לעוף השמים ולחיות הארץ ולדגי הים, וכן כל כיוצא בהם מקרים ממקרים שונים שבאו לשוכני עפר וליורדי שחת. ומעתה - מי הוא זה שיוכל לאסוף ולשקול ולמדוד את כל חלקיקי העפר הללו, ולקבץ חלקי העפר של כל גוף וגוף בפני עצמו?

רק המושל בגבורתו בכל העולם - לו זרוע עם גבורה, לברור ולאסוף ולקבץ את כל חלקי העפר, של גוף זה לבד, ושל גוף זה לבד, גם אם יהיו מפוזרים בארבע קצוות הארץ או בין שיני אריות. ולא עוד אלא שמחזיר הקב"ה את אותו עפר של כל אבר לאותו אבר עצמו, והיינו חלקי העפר הבאים מן העין יחזיר אותם לעין, חלקי עפר האוזניים - לאוזניים, והידים - לידים, והרגליים - לרגליים, כל חלקיק למקומו המדויק בגוף!!!

ומעתה, בוא וראה, מיהו אשר יוכל למנות את כל מיליירדי חלקיקי העפר הללו, ומיהו שיוכל לסדר ולהעריך כל החלקיקים במצבם ובמקומם הראשון! ואם יתבונן האדם בזה, מיד הוא נרתע לאחוריו, ויראה ורעד יבוא בו מאימת מלך איום ונורא, גבור וחזק, אמיץ ועוז, אשר לו הכח והיכולת והגבורה הנפלאה, עוז ותעצומות כאלה, יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד אמן.

גלגול מחילות

אולם אין הקב"ה מחיה את המתים, אלא בארץ ישראל! שנאמר: (ישעיה מב ה): "כֹּה אָמַר ה'... נָתַן נְשָׁמָה לְעַם עֲלִיָּה וְרוּחַ לְהִלְכִים בָּהּ [בארץ ישראל]". אם כן הצדיקים שנקברו בחוץ לארץ, כגון משה ואהרון ושאר כל הצדיקים שבארבע פינות העולם - היאך חיים ובאים לעולם הבא?

אלא שבשעת תחיית המתים הקדוש ברוך הוא יורד משמי השמים העליונים, ויושב על כסאו בירושלים, וקורא הקב"ה למלאכי השרת ואומר להם: בני, לא בראתי אתכם

אלא בשביל שעה זו, כדי שתעשו לי קורת רוח! משיבים לו מלאכי השרת ואומרים לפניו: רבון העולמים, הננו נעמוד לפניך בכל דבר שאתה רוצה! משיב הקב"ה ואומר להם: לכו שטטו בארבע רוחות העולם, והגביהו את ארבע כנפות הארץ, ועשו מחילות מחילות בקרקע הארץ לכל צדיק וצדיק שבחוצה לארץ, עד ארץ ישראל, והביאו לי כל צדיק וצדיק, ויבואו לארץ ישראל ואני מחיה אותם!

מיד הולכים כל מלאך ומלאך, וכל שרף ושרף, וכל שר ושר, וכל גדוד וגדוד, ומשוטטים בארבע רוחות העולם, ומגביהים את ארבע כנפות הארץ, וינערו את הרשעים מן הארץ, ואחר זה עושים מחילות מחילות בקרקע הארץ בשביל כל צדיק וצדיק שבחוצה לארץ, ומביאים אותם בתוך מחילות לארץ ישראל אצל הקב"ה לירושלים, והקב"ה עומד בעצמו ומחיה אותם ומעמיד אותם על רגליהם.

וכיצד מחיה השם את המתים? נוטל הקב"ה שופר גדול בידו ותוקע בו, וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו. בתקיעה ראשונה העולם כולו רועש, בתקיעה שניה העפר מתפרד, בתקיעה שלישית עצמותיהם של הצדיקים מתקבצים, בתקיעה רביעית אבריהם מתחממים, בתקיעה חמישית עורותיהם מתרממים, בתקיעה ששית רוחות ונשמות נכנסות לגופיהם, בתקיעה שביעית חיים ועומדים על רגליהם בלבושיהם! והצדיקים יקומו בכמה לבושים שריחם הולך מסוף העולם ועד סופו כריח גן עדן!

15

בניית בית המקדש

עם ביאת המשיח, יבנה לנו הקב"ה את בית המקדש השלישי, אשר יעמוד על מכוננו ולא יחרב לעולם. בית המקדש יהיה המקור להשראת השכינה בעם ישראל, ולהשפעת השפע הרוחני לעולם כולו, כפי שאומר הנביא ישעיה: **"וְהָיָה בְאַחֲרֵי הַיָּמִים, נִכּוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשָּׂא מִגְבְּעוֹת, וְנִהְרֹוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם: וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה' אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וְיִרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָּה בְּאַרְחֵיהֶוּ, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַיִם"** (ישעיה ב ב ג).

אמר רבי יוחנן: משל לאדם המהלך בדרך בלילה. בא אחד והדליק לו את הנר, וכבה. ובא אחר והדליק לו את הנר, ושוב כבה. אמר: מכאן ואילך איני ממתין אלא לאורו של בקר! כך אמרו ישראל לפני הקב"ה: עשינו לך מנורה בימי משה [במשכן] - וכבתה, בימי שלמה [בבית המקדש] - וכבתה, מכאן ואילך אין אנו ממתנים אלא לאורך! (ילקוט שמעוני ישעיה פרק ס סימן תצט)

הנביא יחזקאל התנבא על נס נפלא שיתרחש בשערי בית המקדש: **"כֹּה אָמַר ה'... שְׁעַר הַחֲצַר הַפְּנִימִית הַפְּנִיָה קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיט יִפְתַּח וּבַיּוֹם הַחֲדָשׁ יִפְתַּח"** (יחזקאל מו א) - רבי אליעזר אומר: השערים שטבעו בארץ [לאחר חורבן בית המקדש] עתידים לעלות ולהתחדש כל אחד ואחד במקומו, ושער החצר הפנימית הפונה לצד מזרח - בששת ימי השבוע יהיה סגור, וביום השבת שעריו נפתחים מאליהם, ויודעים

כל העם שבא יום השבת! וכן בראש חודש יהיו ישראל עומדים ורואים את הדלתות נפתחות מאליהן, ויודעים שבאותה שעה עלתה הלבנה, ומחדשים את החודש בעולמות העליונים.

גבולות העולם ישתנו

נאמר בתורה (דברים יב כ): **"כִּי יִרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ"** - כיצד יתכן שהקב"ה ירחיב את ארץ ישראל? אמר רבי יצחק: דומה ארץ ישראל למגילה, שכאשר היא מגולגלת אין אדם יודע כמה אורכה וכמה רוחבה, ורק כשהיא נפתחת - יודעים את מידותיה. כך ארץ ישראל - כל רובה הרים וגבעות, וישר אותה הקב"ה שנאמר (ישעיה מ ד): **"כָּל יָמֵי יְנֵשָׁא, וְכָל הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ, וְהָיָה הָעֵקֶב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה"** - אותה שעה ידעו כולם את מידותיה האמיתיות.

אמר רבי יוחנן: עתידה ירושלים להיות מתרחבת בכל צדדיה עד שתהא מגעת לשערי דמשק, וגלויות באות אליה, לקיים מה שנאמר (ישעיה נד ג): **"כִּי יָמִין וּשְׂמָאל תִּפְרָצִי"**.

עוד נאמר: **"בַּעַת הַהִיא יִקְרָאוּ לִירוּשָׁלַיִם כְּסָא ה', וְנִקְווּ אֵלֶיהָ כָּל הַגּוֹיִם..."** (ירמיה ג יז) - כל הגויים יתאספו בירושלים כדי לזכות לשאוב ממנה קדושה והשראת שכינה. שאל רבי אלעזר בן עזריה את רבי אלעזר המודעי: וכי יכולה ירושלים להיות מכילה את כל הגויים בקרבה? השיב לו: עתיד הקב"ה לומר לה לירושלים: **"האריכי, הרחיבי, קבלי אוכלוסיך, הרחיבי מקום אהלך!"**

אמר רבי יוחנן: עתיד הקב"ה להגביה את ירושלים שלושה פרסאות [כ-12 ק"מ] למעלה. ושמא יש צער לעלות? לא ולא! שנאמר (ישעיה ס ח): **"מִי אֵלֶּה כַּעֲב תַעֲוִיפֶנָּה וְכִיּוֹנִים אֶל אַרְבַּתֵּיהֶם"** - מלמד שהקב"ה עושה לצדיקים כנפיים כיונה ויכולו לעלות לאן שירצו.

פעמי רגלים

אמרו ישראל לפני הקב"ה: **"צִמְמָא נַפְשֵׁי לְאַלְהִים לְאֵל חַי! מְתֵי אָבּוּא וְאַרְאָה פְּנֵי אֱלֹהִים? רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֵימְתֵי אֶתְּהָ מַחְזִיר לָנוּ אֶת הַכְּבוֹד שֶׁהִיא לָנוּ, שֶׁהֵינּוּ עוֹלָם לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ בְּשְׁלוֹשַׁת הַרְגָלִים וְרוּאִים אֶת הַשְּׂכִינָה? אֵמַר לְהֵם הַקַּב"ה: בְּנִי! בְּעֵבֶר הֵייתָ עוֹלָם שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה, כְּשִׁיגִיעַ הַקֶּץ אַתָּם עֲתִידִים לְהִיוֹת עוֹלָם בְּכָל חוֹדֶשׁ וְחוֹדֶשׁ, וּבְכָל שָׁבַת וּשְׁבַת! שְׁנֵאמַר (ישעיה סו כג): 'וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֻדְשׁוֹ וּמִדֵּי שָׁבַת בְּשַׁבְּתוֹ יָבּוּא כָּל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנָי, אָמַר ה'."**

והיאך אפשר שיבוא כל אחד לירושלים בכל חודש ובכל שבת? והלוא אמר רבי לוי, עתידה ירושלים להתרחב ולהיות כארץ ישראל, וארץ ישראל - ככל העולם כולו, ואם כן כיצד יבואו עם ישראל ממרחקים כה גדולים אל בית המקדש בראש חודש ובשבת? אלא אומר המדרש שהעננים באים וטוענים אותם ומביאים אותם לירושלים, והם מתפללים שם בבקר. וכשחל ראש חודש בשבת מביאים אותם העננים פעמיים, בבוקר בהשכמה לתפילת שחרית, ופעם שניה במנחה.

שפע רוחני

בימות המשיח הרמה הרוחנית של העולם כולו תעלה לאין שיעור, כפי שהתנבאו הנביאים: **"הֲנֵה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' ... וְהִשְׁלַחְתִּי רֶעֶב בְּאֶרֶץ, לֹא רֶעֶב לֶלֶחֶם, וְלֹא צָמָא לְמַיִם, כִּי אִם לְשִׁמְעַתְּ דְבָרֵי ה'"** (עמוס ח יא). **"כִּי אִזּוּ אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שְׂפָה בְרוּרָה, לְקַרְא כְּלֵם בְּשֵׁם ה' לְעַבְדוֹ שְׂכֵם אֶחָד"** (צפניה ג ט). **"לֹא יָרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קְדָשִׁי, כִּי מְלֶאכֶה הָאֶרֶץ דָּעָה אֶת ה' כְּמִיָּם לַיָּם מְכַסִּים"** (ישעיה יא טו).

אמר הקב"ה: בעולם הזה על שהיו רואים את כבודי היו כלים ואובדים, שנאמר (שמות לג כ): **"כִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי"**. אבל לעתיד לבוא כשאחזיר שכינתי לציון, אני נגלה בכבודי על כל ישראל והם רואים אותי וחיים לעולם! שנאמר (ישעיה נב ח): **"כִּי עֵינַי בְּעִינַי יִרְאוּ בְשׁוּב ה' צִיּוֹן"** (תנחומא פרשת במדבר סימן יז).

אמר רבי שמעון בשם רבי סימון החסיד: בעולם הזה אדם הולך ללקוט תאנים - האם התאנה אומרת משהו! אבל לעתיד לבוא אדם הולך ללקוט תאנה בשבת והיא צורחת **"שבת היא!"** (מדרש שוחר טוב מזמור מג)

אמר הקב"ה: בעולם הזה ישראל לומדים תורה מבשר ודם, לפיכך שוכחים אותה, שכשם שבשר ודם עובר, כך לימודו עובר. אבל לעתיד לבוא אין ישראל למדים תורה אלא מפיו של הקב"ה, וכשם שהקב"ה חי וקיים לעולם, כך מה שלמדים ממנו אינם שוכחים לעולם (ילקוט ישעיה תעט).

שפע גשמי

אל השפע הרוחני העצום, יתלווה גם שפע גשמי גדול, אשר נועד לספק לישראל את התנאים הטובים ביותר ללימוד התורה ולעבודת השם בהשקט ובשלוה, ללא כל טרדה וטורח. וכך אמרו חז"ל:

- **"עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות [מיני מאפה משובחים] וכלי מילת [בגדי משי]"**
 - מאכלים ובגדים יגדלו מוכנים על העצים, ולישראל לא נותר אלא לקטוף מהם כרצונם ולקחת.

- אפילו אילנות הסרק שבארץ ישראל יתברכו, ולא יהיה אילן שאינו מוציא פירות לפחות בכמות של משא שתי אתונות.

- לכל אחד ואחד מעם ישראל יהיו סוגים רבים של שדות - בהר, בשפלה ובעמק.

- אמר רבי בנימין: עתידים תחומי ירושלים להיות מלאים אבנים טובות ומרגליות, וכל ישראל באים ונוטלים מהם כרצונם. בעולם הזה ישראל גודרים גדרות ועושים גבולות באבנים ובצרורות, אבל לעתיד לבוא גודרים ועושים גבולות באבנים טובות ובמרגליות, שנאמר (ישעיה נד יב): **"וְכָל גְבוּלָהּ לְאַבְנֵי חֹפֶץ"** (ילקוט יחזקאל שפג).

- יהיו החיטים מתחככות זו בזו מרוב גודלן, ונושרת הסולת שלהן בארץ, ואתה בא ונוטל ממנה כדי פרנסתך. (ספרי, האזינו פיסקא שטו)

- "יָדָם יִעֲנֵב תִּשְׁתַּהּ חֶמֶר" (דברים לב יד) - שלא יהיו יגעים לא לבצור את הענבים ולא לדורכס, אלא אתה מביא בעגלה ענב אחד ומעמידו בפינה, והיין יוצא ממנו כמו מתוך חבית. (ספרי, האזינו פיסקא שיז)

- כל הספינות וכל כלי החמדה שאבדו בים הגדול - מקיאים הים אל חופי יפו.

מצב מדיני מזהיר

בימות המשיח, שלום ושלוה ישררו בעולם, כמאמר הנביא (ישעיה ב ד): "וְכִתְּתוּ חֲרֻבוֹתַם לְאֲתִים [ישברו את החרבות ויעשו מהם אתי חפירה] וְחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמְרוֹת [וימן החניתות יעשו כלי קצירה] לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב, וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה". אפילו בין בעלי החיים ישרור שלום, שנאמר (ישעיה יא ו): "וְגַר זֵאֵב עִם כְּבֶשֶׂת וְנֹמֵר עִם גְּדִי יִרְבֹּץ וְעֹגֵל וּכְפִיר וּמְרִיא יִחָדְדוּ, וְנִעַר קָטָן נִהַג בָּם...".

כבודם של ישראל יגדל לאין שיעור בעיני אומות העולם, עד שאפילו גדולי וחשובי אומות העולם, כאשר יראו קטן מישראל - יתאוו לכרוע לפניו לכבוד השם יתברך! [לשם המחשה נתאר לעצמנו שהנשיא טראמפ יתאוה וישתוקק להשתחוות לילדים קטנים החוזרים מן התלמוד תורה]. יבואו כל אומות העולם ויפלו על פניהם לפני המלך המשיח ולפני עם ישראל, ויאמרו: נהיה לך לישראל לעבדים! וכל אחד מישראל שקיים מצות ציצית, יהיו לו 2,800 עבדים!

שכר טוב לצדיקים

רבי יונה בשם רבי סימון בר זבדי אמר: כל שלוח שאדם רואה בעולם הזה, הבל הוא לפני שלוותו של עולם הבא! (מדרש קהלת ב סימן א). וכשיראו כולם מתן שכרן של מצוות לעתיד לבוא, יהיו תמהים מגודל השכר העצום! (מדרש רבה שמות ל כד)

לעתיד לבוא מביא הקב"ה את אליהו הנביא ואת המשיח, ומתקבצים כל ישראל לפניהם, ומוליכים אותם אל עמק יהושפט, ונקבצים כל הגויים שם. באותה שעה מביא הקב"ה את אלילי העבודה זרה ונותן בהם רוח ונשמה, ואומר: יעברו על גשר גהינם! ועוברים, ונופלים לגהינם. ומיד ישראל מתייראים ואומרים לפניו: ריבוננו של עולם, שמא כאשר עשית עם אלו - כך תעשה עמנו? אומר להם: מי אתם? אומרים לו: אנחנו עמך ונחלתך ישראל! אומר להם: מי מעיד על כך? מיד באים האבות הקדושים להעיד על ישראל שהם עמו ונחלתו. באותה שעה מביא הקב"ה את התורה ומניחה בחיקו, ומבהיק זיון של ישראל מסוף העולם ועד סופו. אומר גבריאל לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, יבואו עובדי האלילים ויראו בטובתן של ישראל. באותה שעה נפתח גהינם ויוצאים כל עובדי האלילים ורואים בטובתם של ישראל, ונופלים על פניהם ואומרים:

כמה נאה אדון זה, כמה נאה אומה זו שאוהב אותם ביותר - אשרי העם שככה לו! ומיד מתביישים ושבים לגהינם. וצדיקים יושבים בתוך גן עדן, ויושב הקב"ה בראשם ומביא את האור הגנוז לצדיקים, ומכפיל אותו פי 343. אומרים הצדיקים: ריבוננו של עולם, היינו מצפים לאור זה! שנאמר (תהלים מב ו): "צִמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לְאֵל חַי מְתִי אָבוּא וְאַרְאָה פְּנֵי אֱלֹהִים!".

אמר רבה אמר רבי יוחנן: עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן. ומעוררו של הלויתן עתיד לעשות סוכה לצדיקים. ואת שיירי העור פורס הקב"ה על חומות ירושלים, וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו (בבא בתרא עה ע"א).

תנא דבי אליהו: כבוד ועוז לצדיקים לעתיד לבוא, כיצד? הקב"ה יושב בבית המדרש שלו, וצדיקי עולם יושבים לפניו, ולכל אחד ואחד נותנים לו מאור פנים לפי התורה שיש בו, ומלאכי השרת עומדים סביב לישראל ובוכים בלבם ואומרים: "אשריהם ישראל, שכל הצער והעינוי והלחץ שהיה להם חלף והלך לו, ועכשיו כל אותה הטובה והגדולה יש להם". (תנא דבי אליהו רבא פרק ה)

בניי בניי, היאך המתנתם לי?!

משל למלך שנשא מטרונה [אשה חשובה], וכתב לה כתובה מרובה: כך וכך חופות אני עושה לך, כך וכך תכשיטים טובים אני נותן לך. והנה עזבה המלך והלך לו למדינת הים, והתעכב שם שנים רבות. נכנסו שכנותיה אצלה, והיו מקניטות אותה ואומרות לה: עֲזַבְךָ המלך והלך לו למדינת הים, ושוב אינו רוצה בך! והיתה בוכה ומתאנחת. וכיון שנכנסה לתוך ביתה, פותחת ומוציאה כתובתה וקוראת: 'כך וכך חופות אני עושה לך, כך וכך תכשיטים טובים אני נותן לך' - מיד היתה מתנחמת. לימים בא המלך, אמר לה: בתי, אני תמה, איך המתנת לי כל אותן השנים?! אמרה לו: אדוני המלך, אלמלא כתובה מרובה שכתבת ונתת לי, כבר איבדוני שכנותי.

כך אומות העולם מצערים את ישראל ואומרים להם: אלהיכם הסתיר פניו מכם, וסילק שכינתו מכם - עוד אינו רוצה בכם! והם בוכים ומתאנחים. וכיון שנכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, וקורים בתורה, ומוציאים שכתוב (ויקרא כו ט): "וּפְנֵי תִי אֱלֹהִים, וְהִפְרִיתִי אֶתְכֶם, וְנִתְתִי מִשְׁפְּנֵי בְּתוּכְכֶם, וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוּכְכֶם", הם מתנחמים!

למחר, כשיבוא קץ הגאולה, אומר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בני, אני תמה מכם, היאך המתנתם לי כל אותן השנים?! והם אומרים לפניו: ריבוננו של עולם, אלולי תורתך שנתת לנו, כבר איבדונו האומות!

"אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח, ואף על פי שהתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא".

✧ שער ההלכה ✧

☞ הלכות ארבע התעניות ☞

16

ארבע תעניות

ארבע תעניות תקנו חז"ל להתענות במשך השנה זכר לחורבן בית המקדש, שבימים אלו אירעו פורענויות קשות לעם ישראל, ואלו הן: שבעה עשר בתמוז, תשעה באב, צום גדליה, עשרה בטבת. וכשנזכה בעזרת השם יתברך בקרוב לבנין בית מקדשנו ותפארתנו השלישי, אזי יתבטלו כל התעניות, ויהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

טעם התענית בשבעה עשר בתמוז

חמישה דברים קשים אירעו בשבעה עשר בתמוז: א. נשברו לוחות הברית שהוריד משה רבנו בהר סיני. ב. הופסקה הקרבת קרבן התמיד שהיו מקריבים בכל יום בבית המקדש הראשון. ג. הבקיעו האויבים את חומת ירושלים בתקופת חורבן בית המקדש השני. ד. שרף אפוסטמוס הרשע את התורה. ה. הועמד צֶלָם בהיכל בית המקדש.

טעם התענית בתשעה באב

חמישה דברים קשים אירעו בתשעה באב: א. נגזר על עם ישראל שהיו במדבר, שלא יכנסו לארץ ישראל. ב. נחרב בית המקדש הראשון ג. נחרב בית המקדש השני. ד. נפלה העיר הגדולה 'ביתר' ביד הרומאים, ונהרגו בה מיליונים מעם ישראל. ה. חרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל של בית המקדש.

טעם התענית בשלשה בתשרי

ביום ג' בתשרי צמים על שנהרג גדליה בן אחיקם [שמינהו נבוכדנצר הרשע על מעט אנשים שהותירם בירושלים], ומאז לא נשארו יהודים בארץ לאחר החורבן.

טעם התענית בעשרה בטבת

בעשרה בטבת הגיע נבוכדנצר הרשע מלך בבל לירושלים, וצר עליה סביב החומה. ועיין לעיל ב"שער האגדה" את כל הסבר המאורעות בהרחבה.

מטרת התענית

כתב הרמב"ם: כל ישראל מתענים בימים אלו, מפני הצרות שאירעו בהם, כדי

לעורר הלבבות ולפתוח את דרכי התשובה, ויהיה זה זיכרון למעשינו הרעים, ומעשי אבותינו שהיו כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזיכרון דברים אלו נשוב להיטיב דרכנו, שנאמר: "וְהִתְנַדְּוּ אֶת עֲוֹנֵם וְאֶת עֲוֹן אֲבֹתָם".

בנין בית המקדש

אחת השאלות הראשונות ששואלים את האדם בבית דין של מעלה היא: "ציפית לישועה?" דהיינו שכל אדם מישראל צריך לצפות ולייחל לכך שהקדוש ברוך הוא יגאל אותנו גאולה שלימה, ונזכה לחיות בקרבה ישירה עמו על ידי בניין בית מקדשנו ותפארתנו, עם שפע רוחני וגשמי עד בלי די, כיאה לבניו אהוביו של מלך מלכי המלכים.

עם ישראל זכה וראה בבניינם של שני בתי מקדש, האחד נבנה על ידי שלמה המלך ועמד על מכונו 410 שנה. והשני נבנה בתקופת עזרא הסופר ועמד על מכונו 420 שנה. וגרמו העוונות ששני בתי המקדש הללו נחרבו. אך יש לנו הבטחה שבית המקדש השלישי שייבנה, לא יחרב עוד לעולם, ונזכה להיגאל גאולה שלימה ונצחית.

וזאת עלינו לדעת ולהפנים כי מציאותנו זו בהעדר בית המקדש וקרבה ישירה ומוחשית עם הקדוש ברוך הוא, היא מציאות זמנית, מאולצת וקשה. אנו ממשיכים ומתאבלים כל שנה מחדש על האובדן הגדול, כדי לחזק בלבנו את תחושת החסר ואת הציפייה שלעולם לא תשקוט, עד אשר ישיב אותנו הקדוש ברוך הוא אל הארמון בקרבה מחודשת, ובאהבה כפולה ומכופלת, כהבטחתו לכנסת ישראל (וישעיה נד טז): "בְּרַגְעַ קָטָן עֲזַבְתִּיךָ, וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֶקְבְּצֶךָ. בְּשִׁפְךָ קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רָגַע מִמֶּךָ, וּבְחֶסֶד עוֹלָם רַחַמְתִּיךָ, אָמַר גְּאֹלְךָ ה'". וכן הבטיח לנו הקדוש ברוך הוא (זכריה ח א): "צוֹם הָרְבִיעִי [י"ז בתמוז], וְצוֹם הַחֲמִישִׁי [תשעה באב], וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי [צום גדליה], וְצוֹם הָעֶשְׂרִי [עשרה בטבת], יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשִׂשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים, וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם אָהָבוּ".

זמן התענית

זמן התענית הוא מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים, חוץ מתשעה באב, שהתענית מתחילה מהשקיעה של הערב הקודם ועד למחרת בצאת הכוכבים.

אכילה ושתיה בלילה שקודם התענית

בלילה שקודם התענית [י"ז בתמוז \ צום גדליה \ עשרה בטבת], כל עוד שלא ישן, רשאי לאכול ולשתות, עד עמוד השחר. אבל אם ישן שינת קבע על מיטתו וקם באמצע הלילה, אינו יכול לאכול או לשתות, כיון שבשינה זו הסיח דעתו מלאכול ולשתות עוד. אולם אם קודם שישן, התנה שבכוונתו לקום לאכול

ולשתות קודם עמוד השחר, רשאי לאכול ולשתות. ואם רק התנמנם, רשאי לאכול ולשתות בלי שום תנאי.

אם לא התנה קודם שהלך לישון, ועתה התעורר בלילה ומרגיש צימאון, המיקל לשתות יש לו על מה לסמוך.

מי שהיה עייף והלך לישון בתחילת הלילה קודם שאכל, וקם באמצע הלילה, רשאי לאכול, כי בוודאי לא היתה דעתו שבשניה זו יסיח דעתו מלאכול עוד.

אם החייבים והפטורים מן התענית

אין פטור

בין אנשים ובין נשים חייבים להתענות תעניות אלו, לאחר שהגיעו לגיל מצוות [הבנים מגיל 13, והבנות מגיל 12], ולא יפרשו מן הציבור בתירוצים שונים שהם חלשים וכדומה, כי בורא העולם יודע בדיוק אם האדם יכול להתענות או לא.

אמרו חז"ל: בזמן שישראל שרויים בצער, ופירש אחד מהם, באים שני מלאכי השרת ומניחים ידיהם על ראשו, ואומרים: "פלוגי זה שפירש מן הציבור, יהי רצון שאל יראה בנחמת ציבור". ועוד אמרו: בזמן שהציבור שרוי בצער, אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלוש עליך נפשי, אלא יצער עצמו עם הציבור, שכן מצינו במשה רבנו שציער עצמו עם הציבור, שנאמר (שמות יז יב): "וַיְדַי מִשֵּׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיִּשְׂימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ", וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה? אלא כך אמר משה, הואיל וישראל שרויים בצער [במלחמת עמלק], אף אני אהיה עמהם בצער. וכל המצער עצמו עם הציבור, זוכה ורואה בנחמת ציבור, שכן נאמר (ישעיה סו יז): "שִׁמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם וַיְגִילוּ בָּהּ כָּל אֲהֻבָּיהָ, שִׂישׁוּ אֶתְּהָ מְשׁוֹשׁ כָּל הַמְּתַאֲבָלִים עָלֶיהָ".

סגולה בדוקה ומנוסה

סגולה בדוקה ומנוסה לעבור את הצום בקלות ללא צמא וללא רעב: לילה לפני הצום וכן קודם תחילת צום תשעה באב, יקח כוס מים וישתה ממנה שבע לגימות, ובכל לגימה ינסק את המזוזה, ויבקש מהשם יתברך, שלא יהיה רעב ולא צמא בצום, ובעזרת השם כך יהיה.

מעוברת, מיניקה, יולדת ומפילה

מעוברת, מיניקה, יולדת ומפילה, דינן משתנה לפי התעניות השונות: **בי"ז בתמוז**, צום גדליה, ועשרה בטבת, וכן ט' באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, דינן כדלהלן:

מעוברות – פטורות מלהתענות, ואסור להן להחמיר על עצמן, מפני שהן מחלישות את עצמן ואת העובר. ומעוברת, היינו משלושה חדשים מתחילת הריונה ומעלה. ומכל מקום, אף קודם לכן אם סובלת מהקאות ומחושים או חולשה רבה, פטורה מלהתענות.

יולדת או מפילה – פטורות מלהתענות בתוך שלושים יום ללידה. ומשלושים יום עד עשרים וארבע חודש [שנתיים] – אם היולדת מניקה, לא תתענה. אך אם אינה מניקה, תתחיל להתענות, ואם תרגיש חולשה, תאכל.

17 **תשעה באב, שחל בזמנו ואינו דחוי, חמור יותר, כדלהלן:**

מעוברות ומניקות – חייבות להתענות. ותשתדלנה לשהות בחדר עם מזון וכיוצא בזה, וינוחו במשך היום, ולא תעבודנה בבית בעבודות מכבידות.

אם יש להן חולי, או בעיה רפואית, כגון שמירת הריון, חוסר דם, לחץ דם גבוה וכדומה, פשוט שפטורות מלהתענות כדין כל חולה שאין בו סכנה.

כל מעוברת שאינה חשה בטוב, רשאית לשתות מים, כדי שלא תגרום נזק להריון, חלילה. ויש לשים לב ביותר בהריון הראשון מפני החולשה, גם שאינה מכירה את עצמה באופנים אלו. ולכן גם על הבעל לתת את דעתו לדברים אלו ולראות ולבדוק מידי פעם בפעם את הרגשת אשתו כפי הצורך, ואם היא יכולה להמשיך בתענית. וחלילה להחמיר סתם בדברים אלו.

יולדת או מפילה – פטורה מלהתענות עד שלושים יום מהלידה, אבל לאחר שלושים יום, חייבת להתענות.

חשש הפלה – מעוברת שהזהירה הרופאים שלא תתענה מחשש להפלת העובר, חייבת לאכול בתשעה באב, ואפילו לא קרה בעבר שהפילה עוברה לאחר תענית.

הגדרת שלושים יום – מה שאמרנו שהיולדת פטורה מלהתענות עד שלושים יום ללידתה, היינו שלושים יום שלמים מעת לעת, [ו"מעט לעת" היינו 24 שעות, ומתחילים למנות משעת הלידה]. על כן, אשה שילדה ביום ח' בתמוז בשעה 16:00, הרי היא פטורה מלהתענות בתשעה באב עד שעה 16:00. וכן, אשה שילדה ביום ב' באלול בשעה 16:00, אף שאינה מניקה הרי היא פטורה מלהתענות בג' תשרי – צום גדליה עד שעה 16:00. וכן, אשה שילדה ביום י"ז בסיון בשעה 16:00, אף שאינה מניקה הרי היא פטורה מלהתענות בי"ז בתמוז עד שעה 16:00.

חולה

חולה, היינו שנפל למשכב מחמת חולי, או חולה שהתרפא אך עדיין הוא חלש ויש חשש שיחזור לו החולי, הרי הוא פטור מלהתענות.

דלקת גרון

מי שיש לו דלקת בגרון, הרי הוא בכלל חולה ופטור מלהתענות. אבל אם מכיר בעצמו שדי לו באנטיביוטיקה קלה, יצום כרגיל.

חום

מי שיש לו חום למעלה מ-37 וחצי מעלות ונחלש מכך, פטור מלהתענות.

כאבי ראש

מי שמזיע הרבה עקב כאבי ראש חזקים בתענית, פטור מלהתענות.

אולקוס. דלקת פנימית

מי שיש לו אולקוס או דלקת ריאות, כליות או פרקים וכדומה, הרי זה בכלל חולה **שיש** בו סכנה, וברור שאסור לו לצום.

סכרת

מי שיש לו סכרת או לחץ דם גבוה, יתייעץ עם רופא, כי פעמים שחייב להתענות ופעמים שפטור.

אחרי ניתוח וחולי

מי שעבר ניתוח פנימי קשה, פטור מלהתענות לפחות שלושים יום לאחר הניתוח. כי הוא חלש מאוד, ויש לו צער גדול בתענית. וגם לאחר ניתוח קל או לאחר חום וחולי, אם בימים הסמוכים הוא עדיין חלוש, יש לפטרו מהתענית.

תרופות

מי שמתענה, אך עליו לבלוע כדורים נגד מיחושי ראש וכדומה, יבלעם בלי מים. ואם קשה לו לבלוע בלי מים, יבלע עם מעט מים. וטוב לרסק את הכדור עם מעט מים בתוך כף ולבלוע.

זקן מופלג

זקן מופלג שתש כוחו, ויש חשש שהתענית תזיק לו, הריהו פטור מלהתענות.

קטנים

ילדים קטנים [עד גיל 13 שנה לבנים, ועד גיל 12 לבנות], הרי הם פטורים מכל התעניות הללו. ואפילו אם ירצו להתענות, יש למחות בידם שיאכלו. כי אנחנו מצווים לחנך את בנינו ובנותינו למצוות, כדי שכאשר יגדלו, ידעו לקיימם. אבל בתעניות, הרי אנחנו מקוים ומצפים כל יום לגאולה, ואז יפסקו התעניות, אם כן למה נחנך אותם לדבר שכאשר יגדלו, לא תהיה להם תועלת מזה.

פרטים בדיני התענית

שכח וברך

אם שכח שהיום תענית וברך על מאכל או משקה שהוא, וקודם שטעם, נזכר שהוא בתענית, יטעם מעט, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה.

שכח ואכל

שכח שהוא בתענית ואכל, ימשיך להתענות עד סוף היום, ואינו חייב להשלים ולהתענות ביום אחר, כי חובת התענית היתה דוקא ליום זה שאירעו בו הצרות. טוב שיתן צדקה כמחיר של סעודה לעני, כדי לכפר על זה שאכל ביום התענית.

תפנוקים

הפטורים מלהתענות מחמת חולי וחולשה, ראוי שלא יאכלו מעדנים ומיני מתיקה כמו שוקולד, גלידה וכיוצא בזה. ומכל מקום אם החולה צריך לאכול בשר ושאר מיני מאכלים חשובים כדי שיתחזק ויתרפא, רשאי לאכול.

מסעדות, חנויות פלאפל ופיצה

בעלי מסעדות וחנויות פלאפל, פיצה וכיוצא בהם, שדרך הקונים שם לאכול מיד את המאכל, ולא להשהותו לאחר זמן, יתרחקו מאוד מלפתוח חנויות אלו ביום התענית, כדי שלא ישלילו את הרבים לאכול באיסור, מחוסר ידיעה שהיום הוא יום תענית של כלל ישראל, או מחוסר הבנה בחומרת הענין. והמציאות מוכחת שאותם הקונים במקומות אלו, אינם אנשים חולים או מאותם הפטורים מן התענית, ונמצא שבעונות הם אוכלים ביום התענית בשאט נפש, ואיך נספק להם את תאוותם ונכשילים חלילה באיסור. והרי כתב הרמב"ם (הלכות רוצח פרק יב הלכה יד, ספר המצוות לא תעשה רצט): כל המכשיל אדם שהוא עיור בדבר מסוים, או שחזק ידי עובר עבירה, שהרי הוא עיור בדבר זה שאינו רואה את דרך האמת מפני תאוות ליבו, או שיפתהו ויעזרהו להשלים עבירתו, או יכין לו סיבת העבירה, הרי זה עובר על לא תעשה של "וְלִפְנֵי עֵוֶר לֹא תִתֵּן מִכָּשֶׁל". וכתב עוד, אמר הקדוש ברוך הוא: "וְלִפְנֵי עֵוֶר לֹא תִתֵּן מִכָּשֶׁל", הכוונה בזה, שמי שעיוורה

אותו התאוה והדעות הרעות, אל תעזרהו על עיוורונו ותוסיף להתעותו. לפיכך אסור לסייע בעשיית העבירות ולא לגרום למה שיביאהו לכך אלא נעשה בהיפך.

מסטיק

אסור ללעוס מסטיק בתענית. אך אם אין בו טעם כלל, מותר ללועסו.

שטיפת הפה

הקם משנתו, מותר לשטוף את פיו במים, אך לא יתן מים בפיו יותר מרביעית [81 גרס] בבת אחת, שמא יבלע מהמים. וכן מותר לשטוף את פיו במברשת שיניים ומשחה. ולגבי שטיפת הפה ביום תשעה באב, עיין להלן בהלכות תשעה באב.

סיגרות

הרגיל לעשן, באופן שאם לא יעשן יגרם לו צער, יש להקל לו לעשן בתענית. ובתשעה באב יש להחמיר יותר, ואם זקוק מאוד יעשן בצנעה. אבל אותם החובבים סיגרות מידי פעם, אין להתיר להם כלל ועיקר.

"וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם"

על כל אדם להימנע מעישון סיגרות לגמרי, אחר שרבים מגדולי הרופאים קבעו בהחלט שהעישון מזיק ומסוכן מאוד לבריאות, ומביא לידי מחלות קשות, ומקצר את ימיו של האדם חס ושלום, ואף גורם סיכון לנמצאים בסביבתו. וכבר הזהירה התורה (דברים ד טו): "וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם". והרי כמו שאנו סומכים על חוות דעת הרופאים בענייני פיקוח נפש בחילול שבת ובאכילה ביום כיפור ובשאר דינים, כן אנחנו צריכים לשמוע להם להרחיק את עצמנו מדברים הגורמים סכנה לבריאות האדם. וכתב החפץ חיים בספרו ליקוטי אמרים: המרגיל עצמו בעישון סיגרות, עובר על "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ועתיד ליתן את הדין, כי הרופאים גזרו אומר שהעישון מחליש את כוחותיו של האדם, ולפעמים נוגע הדבר גם בנפשו. על כן, שומר נפשו ירחק מכל עישון. ואף מי שהורגל בעישון, חובה עליו לצמצם ולהפחית לאט לאט עד שיפסיק לגמרי.

מדיני התפילות בתענית

18

"עננו"

בתפילות שחרית ומנחה, אומרים "עננו" באמצע ברכת "שומע תפילה", אך בתפילת ערבית בלילה שקודם התענית אין אומרים, שכיון שבדעתו לאכול לאחר התפילה, היאך יאמר "עננו ביום צום התענית הזה". ובתשעה באב שהתענית מתחילה מהערב הקודם, אומרים "עננו" גם בתפילת ערבית של ליל התענית.

מנהג בני אשכנז בכל התעניות, שלא לומר "עננו" אלא בתפילת מנחה. ושליח ציבור אומר "עננו" גם בחזרת התפילה של שחרית ומנחה.

הפטורים מן התענית

הפטור מן התענית, כגון שהוא חולה, או בעלי שמחה בצום דחוי [אבי הבן, סנדק, מיהל], לא יאמר "עננו". שהרי הוא כדובר שקר, שהיאך יאמר "עננו ביום צום התענית הזה" ואינו צום.

שכח ואכל

שכח ואכל בתענית, אם אכל שיעור "כותבת" [36 גרס] לא יאמר "עננו ביום צום התענית הזה", אבל אם אכל פחות מזה יאמר "עננו".

חזרת השליח צבור

בתפילת החזרה בשחרית ומנחה, אומר השליח ציבור "עננו" ברכה בפני עצמה בין "ברוך אתה ה' גואל ישראל" ל"רפאנו", וחותרם: "ברוך אתה ה' העונה לעמו ישראל בעת צרה".

במה דברים אמורים? כשיש לפחות ששה מתענים, ואילו יתר המתפללים שאינם מתענים, הינם פטורים מהתענית, כגון שהם בעלי שמחה שהתירו להם לאכול בתענית דחויה, או שהם חולים ואינם יכולים להתענות. אך אם אין אפילו ששה מתענים, או שהמיעוט שאינם מתענים הם בריאים ומזלזלים בתענית, יאמר השליח ציבור "עננו" באמצע ברכת "שומע תפילה".

שליח ציבור מתענה

מי שאינו מתענה, לא יעלה שליח ציבור, כי היאך יאמר בחזרת התפילה "עננו ביום צום התענית הזה". אבל אם אין שליח ציבור אחר, יעלה שליח ציבור ויאמר "עננו" בברכת "שומע תפילה", ויחתום "ברוך אתה ה' שומע תפילה". והוא הדין לשליח ציבור בשחרית שמרגיש חולשה ואינו יודע אם יוכל להתענות כל היום, ואין שליח ציבור אחר, יעלה ויאמר "עננו" בחזרה ב"שומע תפילה".

תחנונים ידבר רש

מרבית בתחנונים אחר חזרת השליח ציבור בשחרית. ויאמרם בנחת ובהכנעה ולא במרוצה, שכן נאמר (תהלים נא יט): "לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְבָה אֱלֹהִים לֹא תִבָּזֶה". וכתב מרן החיד"א: "ויכנע מאוד באמירת הוידוי, ויתחרט על מעשיו, ויהיה בדעתו לשוב מחטאיו, ולא יאמרו בלי דעת וחרטה וכמדובר אל הדיוט, חס ושלום".

קריאת התורה

קריאת התורה בשחרית ומנחה

הגם שבכל ימות השנה אין קוראים בתורה בימי החול אלא בתפילת שחרית שבימי שני וחמישי בלבד, מכל מקום בתעניות, קוראים בתורה בפרשת "ויחל משה" גם בשחרית וגם במנחה.

רוב מנין מתענים

אין מוציאים ספר תורה בשחרית ובמנחה, אלא אם ישנם לפחות ששה שמתענים, אלא ששאר המנין חולים ואינם יכולים להתענות או שהם בעלי שמחה שהתירו להם לאכול ביום תענית דחוי. אבל אם אין ששה מתענים, או ששאר המנין שאינם מתענים הם בריאים ומזלזלים בתענית, אזי אם הוא בימי שני וחמישי, בשחרית - יוציאו ספר תורה ויקראו שלשה עולים בפרשת השבוע, אבל בשאר הימים או במנחה - לא יוציאו ספר תורה כלל.

עולה מתענה

אין להעלות לספר תורה אלא מי שמתענה דווקא. ואפילו אם קראוהו בשמו, יתנצל שאינו חש בטוב ולכן אינו מתענה ויעלה אחר במקומו, כי יש בזה חשש ברכות לבטלה. אולם אם חלה התענית ביום שני או חמישי, שבלאו הכי יש ביום זה קריאת התורה בשחרית, רשאי לעלות בשחרית בלבד. והוא הדין לכהן או לוי או אדם מכובד ועשיר שתומך בלומדי התורה, שאינם בקו הבריאות ולא יכולים להתענות, מעלים אותם לכתחילה בשחרית בשני או בחמישי.

תענית שחלה בשאר ימי השבוע או בימי שני וחמישי במנחה, אם יש רק כהן אחד ואינו מתענה, טוב שיצא הכהן מבית הכנסת ויעלה ישראל במקומו. ואם לא יצא, יאמרו "אף על פי שיש כאן כהן, יעמוד ישראל במקום כהן". והוא הדין אם יש לוי אחד שאינו מתענה, יקרא הכהן פעמיים במקום הלוי, ויאמרו "אף על פי שיש כאן לוי, יעמוד כהן במקום לוי".

מדיני תפילת מנחה בתענית

זמן מנחה בעשרה בטבת שחל ביום שישי

עשרה בטבת שחל ביום שישי, הנכון להקדים את תפילת מנחה, מפני כבודה של השבת, שאסור להתענות בה אפילו מעט. על כן יתחילו מנחה כחצי שעה קודם פלג המנחה [בערך בשעה 15:20]. ולא ישאו הכהנים כפיהם, ויאמרו שיר השירים, לכו נרננה, קבלת שבת, ודרשת הרב, ויסיימו תפילת ערבית מוקדם. וב"צאת הכוכבים" יקראו שוב קריאת שמע בבתיהם, ומיד יקדשו ויסעדו סעודת שבת.

ועל העושים כן ומקילים על הציבור, יאות להליץ מה שדרשו חז"ל: "וְשֵׁם דְרָדָךְ אֶרְאֶנּוּ בְּיַשַׁע אֱלֹהִים", אל תקרא וְשֵׁם אלא וְשֵׁם, ללמודך שכל הַשֵּׁם [מחשב] אורחותיו [דרכיו ומעשיו] בעולם הזה, זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא. ומצוה רבה לפרסם הלכה זו, כדי שחלילה לא יתענו ויצטערו הציבור בשבת.

"וְאֶהְבֶּתְ לַרְעֵךְ כְּמוֹדֶךְ"

בית הכנסת שלא עשו כנ"ל, והתפללו מנחה כבכל ערב שבת, ובני הבית מצטערים להמתין עד שאביהם יבוא מבית הכנסת ויעשה קידוש, יקדשו על היין לעצמם, כדי שחלילה לא יצטערו בשבת ולא יהיו בתענית. שכך צייתה אותנו התורה: "וְאֶהְבֶּתְ לַרְעֵךְ כְּמוֹדֶךְ", מה ששנוי עליך אל תעשה לחברך.

ברכת כהנים

אף על פי שבכל ימות השנה נושאים הכהנים את כפיהם בתפילת שחרית בלבד, מכל מקום בתעניות, נושאים הכהנים המתענים את כפיהם גם בתפילת מנחה. ולכתחילה לא ישאו כפיהם אלא בתוך חצי שעה לשקיעת החמה. ובמקום שנהגו לישא כפיהם מזמן "פלג המנחה" [בעשרה בטבת בערד: 15:50. ובי"ז בתמוז בערד: 18:30], יש להם על מה לסמוך. אך קודם זמן זה, אסור לכהנים לישא כפיהם, ויש למחות בידם שברכתם לבטלה.

אין כהנים – אם אין כהנים במנחה, והם בחצי שעה הסמוכה לשקיעת החמה, יאמר השליח ציבור "אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו'".

כהן חולה שאינו מתענה, אינו נושא את כפיו במנחה כלל. על כן, יצא מבית הכנסת בשעת נשיאת כפיים של חבריו הכהנים. כדי שלא יחשדו בו שהוא פסול לכהונה, ולכן אינו עולה.

רוב מנין – אין הכהנים נושאים את כפיהם במנחה, אלא אם ישנם לפחות ששה מתענים בציבור והכהנים מכללם, והמיעוט [ארבעה] הינם חולים שלא יכולים להתענות, או שהם בעלי שמחה שהתירו להם לאכול בתענית דחוויה, אבל אם אין ששה מתענים, או שאותם המיעוט שאינם מתענים הם בריאים, ומחמת שהתענית קלה בעיניהם מזלזלים בה ולא מתענים, לא ישאו הכהנים כפיהם.

צדקה

נוהגים לתת צדקה לעניים במנחה של התענית, כדי שיהיה לעניים די צורכם לפתוח את הצום.

תפילת ערבית של מוצאי הצום

יש להיזהר שלא לצער ולא לעכב את הציבור מלהתפלל תפילת ערבית, מאחר והם שרויים בצום וממהרים לטעום משהו. ובפרט בימי הקיץ שהימים ארוכים מאוד, וישנם שהצום קשה עליהם ביותר. לכן, לכתחילה יתפללו ערבית מוקדם יותר ויגמרו בצאת הכוכבים, [ויקראו קריאת שמע בזמנה], ויפתחו את הצום.

ימי בין המצרים

19

הימים שמשבעה עשר בתמוז ועד תשעה באב נקראים: "בין המצרים", שבהם נכנסו האויבים לירושלים עיר הקודש ופרעו ופרעות בישראל, עד שביום שבעה באב נכנסו לבית המקדש והרסו והשחיתו בו, ובתשעה באב העלוהו באש. ולכן נהגו ישראל בימים אלו כמה מנהגי צער ואבלות וכדלהלן.

תיקון חצות

ירא שמים

כתב מרן השלחן ערוך (סימן א ס"ג): "ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש", ויבכה על חורבן בית המקדש, שעדיין לא נבנה באשמותינו. ורבנו האר"י ז"ל תיקן לצורך זה סדר "תיקון חצות" [המחולק ל"תיקון רחל" ו"תיקון לאה"] כמובא בסידורים, לאומרו בכל לילה בכל השנה לאחר חצות. וכל שכן שיש להשתדל בזה יותר בלילות בבין המצרים, לומר תיקון חצות בבכייה ממש.

על הארץ

נכון לשבת על הרצפה סמוך לפתח בעת אמירת "תיקון רחל". וישתדל לאומרו בכונה ובקול בכי על חורבן בית המקדש, ועל הריגת הצדיקים, ועל צערם של ישראל בגלות המרה הזו. וטוב לחלוץ את הנעליים קודם אמירת "תיקון רחל".

ראש חודש אב

בכל יום שאין אומרים בו וידוי, אין אומרים בו תיקון רחל אלא תיקון לאה בלבד. על כן, בחצות לילה של ראש חודש אב, יאמרו רק תיקון לאה. וכשאומרים תיקון לאה, אין צריך לשבת על הרצפה ולחלוץ נעליים.

האושפיזין אומרים תיקון חצות עם עטרת ראשנו רבי דוד אביחצירא הי"ד

אחר פטירתו הטראגית של עטרת ראשנו רבי דוד אביחצירא הי"ד, שנהרג על קידוש ה' ביום שבת קודש בידי זדים אכזרים ערלים בני בליעל ימח שמם וזכרם, לפני קהל עדתו בככר העיר בריסאני שבמרוקו. מרבית הימים, היה אחיו הבבא סאלי

ישוב בשקו ובתעניתו ומרבה לבכות את מות הקדושים של אחיו. בשבוע שבו חל יום פטירתו, הנהיג בבא סאלי בעצמו לשבת ב"תענית הפסקה" ממוצאי שבת ועד ליל שבת, אחר שסעד סעודה רביעית בשיירי חלה מסעודות שבת הטבולים בתה.

היה זה בשנת תרפ"ז, באותו שבוע שחל בו יום פטירתו, ובבא סאלי העסוק בעבודת הקודש התעייף ותרדמה נפלה עליו ויחלום חלום. והנה בחלומו רואה בבא סאלי את עצמו, כשהוא יורד לטבול במקוה הסמוך לבית המדרש שהקים מרן אביר יעקב זיע"א אשר בתאפילת. ובעלותו מבית הטבילה, נגלו לנגד עיניו מראות אלוקים.

והנה במראה: נפתחו השמים וירדה מנורת אש גדולה המאירה באור יקרות שלא מהעולם הזה, וכרוז נשמע כשהוא מכריז ואומר: "זו נשמת אברהם אבינו עליו השלום". לאחר מכן ירדה מנורה נוספת והכריז הכרוז: "זו נשמת יצחק אבינו עליו השלום". בשלישית, הכריז הכרוז: "זו נשמת יעקב אבינו עליו השלום", ורביעית "זו נשמת משה רבנו עליו השלום". בחמישית "זו נשמת אהרן הכהן עליו השלום", בשישית "זו נשמת יוסף הצדיק עליו השלום", ובשביעית "זו נשמת דוד המלך עליו השלום"... נשמותיהם של שבעת הרועים ירדו מן השמים בדמות מנורות אש בוהקות, ונבלעו בפתח בית מדרשו של מרן אביר יעקב זיע"א.

בעודו תוהה ומשתומם למול המחזה הנורא הזה, נשמע הכרוז שנית כשהוא מכריז ואומר: "זו נשמת רבי דוד אביחצירא עליו השלום"... וכשמוע הבבא סאלי זיע"א את שמו של אחיו הקדוש, אזר אומץ ועמד ליד פתח בית המדרש, כדי להתראות עמו ולפגשו. כשהגיע אל הפתח, ראהו בדמותו המאירה כבחי חיותו וביקש להיכנס יחד עמו אל ההיכל, מקום בו שרויים נשמותיהם של שבעת רועי עמנו. עצר רבנו בעדו ויאמר לו כדברים הללו: "אינך יכול להכנס עמי לכאן, יען אתה שרוי עדיין בעולם החיים... אנו מגיעים מעולם האמת, וכאן הוא פתחו של גן עדן התחתון... יחד עם האבות הקדושים ירדתי לכאן, כדי לערוך תיקון חצות ולעורר רחמי עליון על השכינה השרויה עם כנסת ישראל בגלות... אינך רשאי להיכנס עימנו, אך הנני מתיר לך לשבת בסמוך לפתח, ולומר עמנו תיקון חצות".

בטרם נכנס עטרת ראשנו אל היכל הקודש, הוסיף לומר לו עוד: "דע לך אחי, כי יש לי צער גדול מכך שאתה מוסיף להתאבל על פטירתו ועל אופן הסתלקותו מהעולם הזה לשמי מעל. הלוא כל הצער שהיה לי ברגע ההסתלקות, לא ארד יותר משניה אחת ותיכף העלוני למחיצתי בעולמות העליונים, למקום שאיני יכול לפרט לך גודל מעלתו ועוצם התענוג שאני שרוי בו... ברם, כסימן לגודל מעלתי תוכל ליטול מהעובדה, שרק אני הורשיתי לבוא עם שבעת הרועים לגן עדן התחתון ולהצטרף אליהם באמירת תיקון חצות... לכן, אם ברצונך לגרום לי נחת וקורת רוח, הפסק להצטער עלי ולנהוג אחרי מנהגי אבלות!" נישק בבא סאלי זיע"א לידי רבנו, אשר מיהר להסתלק מנגד עיניו ולהיכנס אל הקודש. ואילו הוא נותר לשבת מחוץ לבית המדרש ואמר יחד עימם תיקון חצות. לאחר מכן התעורר משנתו ויזכור את כל דברי החלום לפרטי פרטיו.

לאחר תפילת שחרית, הפך בבא סאלי מספרדו למחול וערך "התרת נדרים" למנהגי האבלות שקיבל עליו. לחבריו הצדיקים, סיפר את דבר החלום וקבעו את אותו היום ביניהם ליום משתה ושמחה לכבוד נשמת רבנו, אשר נתעלה בכתר שם טוב בזה ובבא. מיני אז ועד שנתו האחרונה, כחמישים וחמש שנים, היה יום י"ד כסלו נחוג בבית בבא סאלי זיע"א בהילולא רבתי, במשתה ושמחה, בהעלאת זכרונות ובסיפור עובדות קודש, מדרכי הנהגותיו וגדרי קדושתו של עטרת ראשנו זיע"א. ("אביר יעקב" 282)

תיקון חצות של מאור ישראל בבא סאלי זיע"א

מיום עמדו על דעתו לא ביטל קימות חצות, ואמירתו את התיקון בהתבודדות בחדרו המסוגר, כשבשעה זו אסור היה להכנס אל החדר. פעם בודדת ארע שהרבנית נכנסה אל החדר, מבלי שזכרה ששעה זו עת חצות היא. כשנכנסה ראתה את רבנו יושב על הארץ ופניו קרובות לרצפה ממש, לידו נקוותה שלולית מים. סברה הרבנית שנשפכו לו מים ורצתה לנקות את השלולית, כדי שלא יפריעו המים לרבנו. כל אותה עת לא הבחין רבנו בנוכחותה בחדר, אלא שאז פנתה היא ושאלה אותו מה נשפך על הרצפה. הרים רבנו את פניו מן הארץ ואמר לה: "הלוא לשם כך בקשתי לבל יכנסו אל החדר בשעה זו... אך מאחר וכבר נכנסת וראית מה שראית, אבקשך שלא תספרי לאף אדם בעולם בחיי חיותי. המים הללו הם דמעותי, אשר אינני מסוגל לכלוא כשהשכינה שרויה בגלות". ("אביר יעקב" עמוד 352)

תיקון חצות של מאור ישראל בבא אלעזר אביחצירא זצוק"ל

בחור שעמד לפני נישואיו, בא להתייעץ עם בבא אלעזר על שידוכו. עת שיצא מביתו של הרב, היתה שעת לילה מאוחרת והבחור יצא אל תחנת האוטובוס, אך התברר לו כי הפסיד את האוטובוס האחרון. כשחזר על עקביו, קרא לו הרב אל ביתו, והכניסו אל הקודש פנימה, האכילו והשקהו וכיבדו ברוב מטעמים. הבחור שבאה לידו הזדמנות פז לראות כיצד נוהג בבא אלעזר בשעות הלילה בביתו, סיפר כי מבעד לחדרו נשמעו זעקות שבר ובכי עת ערך הרב "תיקון חצות". בכאלו דמעות כאב הרב את השכינה המייללת, כאילו עתה נחרב בית המקדש והמות מוטל לפניו.

תיקון רחל בחצות היום

בימי "בין המצרים" נהגו גם בחצות היום לשבת על הארץ ולומר "תיקון רחל" בבכיה, כפי שכתב רבנו האר"י: מנהג טוב וכשר מאוד לכל בעל נפש, בכל ימי בין המצרים לאחר חצות היום, לבכות ולהתאבל על חורבן בית המקדש. כי אחר חצות היום הוא התעוררות הדינים, אשר לסיבה זו נשרף בית המקדש אחר חצות היום. וכל שכן בלילות של בין המצרים, שצריך לומר תיקון חצות בבכיה של ממש. ע"כ. ואם לא אמרו בחצות היום, ישתדל לאומרו בהקדם ועד שקיעת החמה.

יום שאין בו וידוי

בהיות שביום שאין אומרים בו וידוי, אין אומרים תיקון רחל כנ"ל, על כן בערבי שבתות שבבין המצרים, ובערב ראש חודש אב, וכל שכן בראש חודש אב עצמו, אין אומרים תיקון רחל בחצות היום. והוא הדין לבעלי שמחה [חתן וכלה, ובעלי הברית: אבי הבן, הסנדק והמוהל, ואב שפודה את בנו הבכור והכהן], כיון שיום טוב שלהם הוא ולא אומרים בו וידוי, לא יאמרו תיקון רחל באותו יום בחצות היום.

תשעה באב

ביום תשעה באב עצמו, אין אומרים תיקון רחל בחצות היום, כיון שבבוקרו של יום כבר בכו והתאבלו בקינות ובקריאת מגילת איכה כמה שעות. ועוד שאחר חצות אנחנו מתחזקים בביטחון בחסדי השם יתברך ורחמינו להתנחם, שאז נולד המשיח, ויש לחזק את הדבר ולקבוע בלבנו ציפייה לגאולה.

ברכת "שהחיינו"

20

בגד חדש, פרי חדש

נוהגים להימנע מללבוש בגד חדש ומלאכול פרי חדש בימי בין המצרים, כי היאך יאמרו "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", כשהוא זמן פורענות וימי צרה ותוכחה לעם ישראל. ואולם בשבתות שבבין המצרים, מברכים "שהחיינו" על פרי חדש או על בגד חדש. ובפרט שנהנה מהפרי ומקיים מצות עונג שבת מן התורה. אבל בשבת שלאחר ראש חודש אב, יש להימנע מללבוש בגד חדש. אך פרי חדש מותר, כיון שאין בו שמחה גדולה כל כך כמו בבגד חדש.

חולה ומעוברת

מי שחולה אפילו מעט, רשאי לאכול פרי חדש ולברך "שהחיינו". מפני שהפירות פותחים את תאבונו לאכול דברים הטובים לבריאותו. וכל שכן מעוברת שהתאוותה לפרי חדש, תברך עליו "שהחיינו" ותאכל.

הליכה יחידי

על כל אדם להיזהר בימי "בין המצרים" שלא ללכת יחידי חוץ לעיר, מתחילת שעה רביעית מהבוקר [בערך 9:10 בבוקר] עד סוף שעה תשיעית [בערך 4:30 אחר הצהריים], מפני שיש מזיקים ששולטים בזמנים אלו. וכן יזהר שלא ללכת בין החמה לצל בשעות אלו.

שירים וכלי נגינה

אין לשמוע שירים המלווים בכלי נגינה בימים אלו, ואפילו ביום שישי לאחר

חצות היום. ומכל מקום בשמחה של מצוה, כברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה [שיום הולדתו ה-13 חל בימים אלו], חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, סיום מסכת וכדומה, מותר לנגן בכלי נגינה. והוא הדין לסעודת ליל הברית הנקרא "ברית יצחק", שגם היא נחשבת לסעודת מצוה.

שירה ווקאלית

שירה ווקאלית שמשמיעים בפה כעין כלי שיר, מותר לשמוע בימים אלו.

חוג נגינה

מורה לנגינה רשאי להמשיך ללמד את תלמידיו עד שבוע שחל בו תשעה באב.

מוזיקה בקייטנה

קייטנה לילדים שבמסגרת פעולותיה משמיעים מוזיקה וכלי נגינה, ובלעדי זה קשה לנהל את פעילות הקייטנה, יש להקל להם.

מוזיקה בהתעמלות

המתעמלים בחדר כושר וכיוצא [וכמובן שהכל נעשה על טהרת הקודש, גברים לבד ונשים לבד], ולשם זירוז תנועות הגוף משמיעים להם שירים קצביים, יש להתיר להם, וישתדלו לכוון שלא ליהנות מהמוזיקה.

דיכאון. עצבות.

הסובל מהתקפות דיכאון וממצבי רוח ירודים ל"ע, מותר לו לשמוע שירים, כדי לקבל שמחה ומצב רוח טוב, אך ישתדל לשמוע בצנעה, באוזניות וכדומה.

שירים

שירה בפה ללא כלי נגינה, מותרת בכל אופן אף ללא שמחת מצוה.

פרקי תהילים ושיעורי תורה בנגינה

מותר לשמוע פרקי תהילים המלווים בכלי נגינה ככינור, עוד וכדומה, כי עיקר כוונתו לקריאת התהילים. וכמו כן, מותר לשמוע דיסקים של שיעורי תורה המלווים בכלי נגינה ברקע, כשיעורים של המחזק באמונה הגאון רבי אייל עמרמי שליט"א, וכיוצא בזה, כיון שעיקר המטרה היא השיעור ולא הניגונים.

מנגינות בטלפון

פלאפון שכאשר מתקשרים אליו נשמע שיר עם כלי נגינה, או שהמתקשר אליו

שומע בינתיים שיר עם כלי נגינה, אין צריך לבטל שירים אלו, כיון שהשומע לא מתכוון בשביל קול השיר.

צופר של שבת

צופר של שבת המצוי בהרבה מקומות, והוא משמיע שירים עם כלי נגינה, כמו "שלום עליכם" וכדומה, ובכך הוא מזכיר לציבור שתיכף נכנסת השבת, אין צריך לבטלו בימים אלו, כיון שהשומעים לא מתכוונים לקול השיר, וכל מטרתו רק להזכיר על כניסת השבת, וכן"ל. ומצוה רבה להקים צופרים כאלו בכל שכונה ושכונה כדי לזכות את הרבים להזכירם על כניסת השבת, שאין לך מעלה גדולה כמו זיכוי הרבים.

ריקודים

אף ששירה בפה מותרת בימים אלו, מכל מקום ריקודים אפילו בלי כלי נגינה, אין להתיר אלא בשמחה של מצוה.

ופשוט שמדובר בריקודים המתנהלים על פי תורתנו הקדושה וכללי הצניעות המקודשים לעם ישראל, אנשים לבד ונשים לבד, עם מחיצה המפסקת שאין הגברים רואים את הנשים כלל. אבל ריקודים מעורבים אנשים ונשים יחד, אסורים בהחלט באיסור חמור ונורא כל השנה. ואפילו אם אין ריקודים מעורבים ממש אלא אנשים לבד ונשים לבד, אך אין מחיצה המבדלת ביניהם, ורואים האנשים את הנשים רוקדות, הרי זה איסור חמור, שמגרה בעצמו יצר הרע.

תספורת

בני אשכנז בלבד נוהגים שלא להסתפר ולא להתגלח משבעה עשר בתמוז עד יום עשירי באב. ומכל מקום אם חל ברית מילה או פדיון הבן בימים אלו, מותר לבעלי השמחה [המוהל, הסנדק, אבי הבן והכהן הפודה] להסתפר ולהתגלח, אבל בשבוע שחל בו תשעה באב, אין להתיר אף לבעלי השמחה.

קטנים ובנות אשכנז – מותר לבני אשכנז לספר את הקטנים שלא הגיעו לגיל חינוך, עד שבוע שחל בו תשעה באב, וכן מותר לבנות להסתפר בימים אלו.

בני ספרד – נוהגים להסתפר ולהתגלח עד שבוע שחל בו תשעה באב.

נישואין

בני אשכנז – נוהגים שלא לשאת אשה בימי "בין המצרים", אבל מנהג בני ספרד לשאת אשה עד סוף חודש תמוז, ואין צריך להימנע מזה כלל ועיקר, ובפרט בדור הזה שרבו המכשולים, שבוודאי יפה שעה אחת קודם. ומכל מקום

מראש חודש אב עד תשעה באב, גם בני ספרד לא יערכו חתונות, כי לא סימן טוב לערוך נישואין בימים אלו, שמשנכנס אב ממעטים בשמחה.

מחמיר באיכה ומזלזל בקריאת שמע

חתן אשכנזי שאינו נזהר באיסור נגיעה עם כלתו, והגיע להירשם לנישואין, יקבעו לו את החתונה מהר ככל האפשר ואפילו בבין המצרים, ולא ידחה לאחר מכן כלל. והדוחה את החתונה, הריהו מכשילם בעבירות חמורות מהתורה, השם יצילנו. ישמע חכם ויוסף לקח. ובמקום צורך לפי ראות עיני החכם, יש להתיר גם לחתן אשכנזי בן תורה, שישא אשה ב"בין המצרים".

❧ דיני חודש מנחם אב ❧

21

"משנכנס אב ממעטים בשמחה"

אמרו חז"ל: "משנכנס אב ממעטים בשמחה". ודקדקו לומר "ממעטים", דהיינו שעדיין צריכים לשמוח, אלא שיש להפחית מעט מהשמחה. כיון שתמיד צריכים לעבוד את השם בשמחה, שנאמר: "עבדו את ה' בְּשִׂמְחָה, באו לְפָנָיו בְּרִנָּה".

דחיית זמן הניתוח

מי שצריך לעבור ניתוח, אם אפשר להקדימו קודם ראש חודש אב או לדחותו לאחר עשירי באב, יעשה כן.

מסיבת שידוכים

מותר לעשות מסיבת "שידוכים" - "תנאים" אף לאחר ראש חודש אב, אך לא ירקדו אלא ישירו בפה בלבד. וכן לא יערכו סעודה, אלא יגישו מיני מתיקה וכיבוד קל בלבד.

☞ קניה ומכירה

משא ומתן של שמחה

ממעטים במשא ומתן של שמחה, כגון קניית צרכי חתן וכלה. וכל שכן שלא יקנה החתן תכשיטים למשודכת שלו, מפני השמחה הגדולה שיש בדבר. ואולם, אם החתונה מתקיימת מיד לאחר תשעה באב, ולא יספיקו לקנות כדי הצורך, או שיש לחוש שהמחירים יעלו, מותר לקנות.

גם שאר בני אדם ימעטו בקניית דברים שאין רגילים לקנותם אלא לשמחה, כגון תכשיטי זהב וכסף שעל פי רוב רגילים לקנותם לכבוד החג וכיוצא, אולם אם יש צורך בדבר לקנות לאשה דווקא עכשיו מכל סיבה שהיא, רשאי לקנותם.

כלים. רהיטים. מכונית.

מותר לקנות כלים או רהיטים חדשים להשתמש בהם בביתו. ומכל מקום מכונית חדשה שהשמחה בה היא גדולה מאוד, אם לצורך פרנסתו מותר, אבל אם לצורך טיולים, ימנע ולא יקנה.

בגדים

לא יקנה בגדים חדשים, אף שאינו לובשם אלא לאחר תשעה באב, אבל מותר לקנות בד, כדי לתפור ממנו בגד לאחר תשעה באב.

נעליים

לא יקנה נעליים חדשות, הגם שאינו נועלם אלא לאחר תשעה באב. אולם מותר לקנות נעלי בד או גומי לתשעה באב, וינעל אותם מעט זמן לפני כן.

ספרי קודש

מותר לקנות ספרי קודש אפילו ששמח בהם מאוד, כיון ששמחה של מצוה היא.

ספריה

מותר לקנות ארון ספרים, כדי שיהיה לו מקום להנחת הספרים. ואולם ספריה יקרה, שרגילים לקנותה בעיקר לייפוי הבית ולא להנחת הספרים, וגורמת שמחה גדולה, טוב להחמיר שלא להביאה לביתו עד לאחר עשירי באב.

עשיית מלאכה

בנה ביתך

מותר לבנות בית או להרחיב ולשפץ את ביתו לצורך מגורים, למנוע צפיפות ואי נוחות, אבל אין לבנות לנוי והרווחה, כי בימים אלו ממעטים בשמחה.

כניסה לבית חדש

אם גמר לבנות את ביתו בימים אלו, רשאי להיכנס אליו כשמטרתו לצורך מגורים הכרחיים למנוע צפיפות למשפחתו ברוכת הילדים וכדומה. ויביא אנשים שילמדו את סדר חנוכת הבית הנהוג עם מעט מגדנות. ולאחר תשעה באב, יחגוג את חנוכת הבית עם רעיו וקרוביו, וילבש בגד חדש ויברך "שהחיינו". אבל אם כניסתו לבית היא למטרת נוי והרווחה, לא יכנס בימים אלו.

קבלנים

קבלני בנין, אף שבונים דירות למטרת ריווח כספי, מותר להם להמשיך לעבוד,

כיון שבזמנינו יש מצוקה בדירות ומחסור גדול, נמצא שאין זה בכלל בנין הרווחה שנאסר. וכל שכן אם התחילו קודם ראש חודש אב שבוודאי רשאים להמשיך. וכל שכן בארץ ישראל שיש בזה מצוה גדולה של ישוב ארץ ישראל.

מצות מעקה

יזדרז לבנות מעקה בגגו, כי יש בזה מצוה מן התורה, ולא ידחה זאת לאחר תשעה באב. ואף שאין חיוב מן התורה לעשות סורגים לחלונות הבית שהם מעט גבוהים, מכל מקום כל החרד לדבר השם ושומר נפשו, יעשה סורגים לחלונותיו. כי לצערנו הרב היו מקרים מזעזעים מילדים שטיפסו על כסא, השם יצילנו.

צביעה

יש להימנע מלסייד ולצבוע את קירות הבית בימים אלו למטרת נוי בלבד. ואולם פועל שפרנסתו דחוקה מאוד, מותר לו לעבוד ולקבל שכרו.

הפסד שכר הפועלים

השוכר פועלים קודם ראש חודש אב לבנות או לצבוע את ביתו, וחשב שיסיימו עבודתם קודם ראש חודש אב ולבסוף לא הספיקו, ואם לא ימשיכו עתה בעבודתם, יצטרך לשלם להם על ימים אלו, טוב שיפייסם בדברים או במעט כסף שיסכימו להמשיך לעבוד רק לאחר תשעה באב, אך אם אינם מסכימים, רשאים להמשיך לעבוד אצלו.

מלאכה על ידי גוי

מלאכות שאין לעשותן כבניית וצביעת בית וכדומה, מותר לעשותן על ידי פועלים גויים ואפילו בתשעה באב עצמו, וכל שכן בארץ ישראל שמצוה לבנותה.

תפירה, רקמה, סריגה

אסור לתפור בגד חדש או לרקום ולסרוג. אבל מותר לתקן בגד שנקרע או כפתור שנפל. ובכל אופן, אם פרנסתו דחוקה, מותר לו להמשיך לעבוד בעבודות אלו. וכן מותר למי שצריך להתעסק ברקמה, לצורך הרגעת העצבים שלו.

לימוד תפירה

נערות הלומדות תפירה, רשאיות להמשיך בסדר לימודן, כי לימודן נחשב כצורך מצוה, שכשיינשאו לבעליהן, יוכלו לעזור לפרנסת בתיהן בכבוד בתוך בתיהן, ולקיים בעצמן "כָּל כְּבוֹדָהּ בַּת מְלֶכֶת פְּנִימָה", ולא יצטרכו לעבוד בחוצות.

אכילת בשר בתשעת הימים

מנהג אכילת בשר

המנהג שלא לאכול בשר מראש חודש אב עד התענית. ומכל מקום ביום ראש חודש עצמו המנהג לאכול בשר מפני כבודו של ראש חודש.

בשר בהמה ועוף

המנהג שלא לאכול בשר או עוף, ואפילו תבשיל שהתבשל בו בשר. ואולם, דגים פשוט שמותר.

מי שאי אפשר לו להסתפק במאכלי חלב, מחמת שאינו אוהב או שהוא רגיש למאכלי חלב, באופן שחסר לו מן המאכל הזקוק לתזונה שלו [חלבון], מותר לו לאכול בשר עוף. ואם יכול להסתפק באכילת דגים, תבוא עליו ברכה.

ילדים קטנים

מותר לבשל בשר או עוף לילדים קטנים, כיון שכל זה רק מנהג. ובפרט אם הם עוסקים בתורה הרבה, שהתורה מתישה את כוחם.

חולה, יולדת

מותר לחולה לאכול בשר בימים אלו, כיון שבמקום חולי לא גזרו. והוא הדין ליולדת בתוך שלושים יום שדינה כחולה, וכן לאשה מניקה שיש חשש שאם תימנע מלאכול בשר, ישפיע הדבר על החלב שלה, או שהיא סובלת מחולשה. וכן חולה שהתרפא והוא חלש, יש להתיר להם לאכול בשר.

טעה וברך

אם טעה וברך על בשר בימים אלו, יטעם מעט, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה.

מסעדה

מסעדה בשרית המוכרת אוכל מוכן, הנאכל בדרך כלל מיד, רשאים למכור גם לאחר ראש חודש אב, אך יתלו מודעה גדולה שכתוב בה: "מנהג כל ישראל להימנע בימים אלו מאכילת בשר בכל תשעת הימים, ורק לחולה או לחלש מותר". וטוב ונכון שימכרו רק בשר עוף ולא בהמה.

טעימת התבשילים בערב שבת

מותר לטעום תבשיל של בשר בערב שבת [יום שישי], כדי לבודקו אם חסר מלח או תבלין לכבוד השבת, וגם יש בזה סגולה לאריכות ימים.

סעודת מצוה

סעודת מצוה הנערכת בימים אלו, כגון מילה או פדיון הבן וכיוצא, מותר לכל הקרובים והמכרים המוזמנים, לאכול בה בשר ואפילו בערב תשעה באב. אבל ההולך שם רק כדי למלאות תאוותו לאכול בשר, אין להתיר לו לאכול בשר.

בעלי השמחה

בעלי הברית [אבי הבן, הסנדק והמוהל] ובעלי הפדיון [אבי הבן והכהן], מותרים באכילת בשר כל היום ולא רק בסעודת המצוה, כיון שיום טוב שלהם הוא.

ברית יצחק

סעודה שנוהגים לעשות בלימוד ליל השמיני ללידה הנקרא "ברית יצחק", הריהי "סעודת מצוה", כיון שבאה לכבוד מצות המילה שתערך למחרת היום, ורשאים לאכול בה בשר, ולהשמיע כלי נגינה, לקיים את המצוה בשמחה ובטוב לבב.

ברית מילה דחוייה

אם התינוק היה חולה, והתרפא בימים אלו, מותר לאכול בשר בסעודת הברית. אבל אם דחו את המילה בכוונה כדי לאכול בשר, אסור לאכול בשר בשום אופן.

בר מצוה

בר מצוה הנעשה ביום הולדתו ה-13 נחשב סעודת מצוה, ומותר לאכול בה בשר.

"לְבַלְתִּי הִיֹּת שֵׁם עֶרְבִי"

כל האמור לעיל שמותר לאכול בשר בסעודת מצוה, הוא דווקא כאשר הסעודה מתקיימת כהלכה בקדושה ובטהרה, אבל אם יושבים בתערובת גברים ונשים, וכל שכן אם רוקדים כן, אין היתר לאכול שם בשר כלל, שאין זו סעודת מצוה.

סיום מסכת

מעלה גדולה לסיים מסכתות בימים אלו ולערוך סעודת מצוה עם בשר.

זוהר הקדוש

סיום ספר אחד מהזוהר הקדוש, על אף שאינו מבין מה שקורא, נחשב סעודת מצוה. ומעלה גדולה מאוד יש בקריאת הזוהר שמסוגלת היא להאיר את הנפש, והוא תיקון גדול לנשמה.

שתיית יין

מנהג בני ספרד לשתות יין אפילו בשבוע שחל בו תשעה באב. ומנהג בני אשכנז

שלא לשתות אפילו יין של הבדלה, אלא נותנים לקטן שישתה. ואם אין קטן, ישתה המברך בעצמו.

כיבוס בגדים

מנהג בני אשכנז שלא לכבס ולא ללבוש בגדים מכובסים, מראש חודש אב. ויתר פרטי הדינים, ומנהג בני ספרד, יבוארו להלן בדיני "שבוע שחל בו תשעה באב".

דיני שבוע שחל בו תשעה באב

חומרת השבוע

שבוע שחל בו תשעה באב [ממוצאי השבת הסמוכה לתשעה באב, ועד תשעה באב], חמור יותר מהימים שקודם לכן, כיון שקרבים אנו יותר ליום הכאוב ביותר לעם ישראל שבו נשרף בית מקדשנו ותפארתנו. על כן, החמירו בו בכמה דברים יותר.

תספורת

ראש, זקן, שפם

אסור להסתפר שער הראש או הזקן בשבוע שחל בו תשעה באב, ואין לספר גם את בניו הקטנים, מפני שיש לו הנאה וקורח רוח כשהם מסופרים יפה. אולם שפם המפריע לו באכילה, מותר לגלחו. ומנהג בני אשכנז שלא להסתפר ולא להתגלח כבר משבעה עשר בתמוז, וכמבואר לעיל.

בעלי שמחה

אין לחתן בר מצוה להסתפר בשבוע שחל בו תשעה באב. וכן, אין לבעלי ברית [המוהל, הסנדק ואבי הבן] להסתפר או לגלח הזקן בשבוע זה. ומכל מקום בעל ברית שהסתפר או התגלח, אין למחות בו, שיש לו על מי לסמוך.

נשים

מותר לבחורה העומדת להשתדך להסתפר בימים אלו, וכל שכן אם היא משודכת ורבו שערות ראשה. ומיותר להזכיר שאסור לאשה להסתפר אצל איש, או לאיש להסתפר אצל אשה, וכמה איסורים חמורים מן התורה עוברים שניהם, וגדול עוונם מנשוא. על כן, חובה להוכיחם ולהסביר להם את חומרות העוונות הגדולים שהם חוטאים ומחטיאים את הרבים. ולמוכיחים ינעם, ועליהם תבוא ברכת טוב.

סירוק השיער

מותר להסתרק במסרק בשבוע שחל בו תשעה באב, ואפילו בתשעה באב עצמו, כמו שמותר לאבל להסתרק בתוך שבעת ימי אבלות.

👉 כיבוס בגדים ולבישת בגדים מכובסים

איסור כיבוס

אסור לכבס כל בגד בשבוע שחל בו תשעה באב, בין הבגדים העליונים, ובין בגדי הזיעה הקרובים לבשרו. וכן אסור לכבס מגבות, מפות שלחן, סדינים וכדומה, אפילו במים לבד בלי אבקת כביסה. ומנהג בני אשכנז להחמיר בזה כבר מראש חודש אב, וכמבואר לעיל.

גם אם אינו לובש את הבגדים אלא לאחר תשעה באב, אסור לכבסם.

בגדי ילדים

אסור לכבס גם בגדי ילדים. ומכל מקום בגדי קטנטנים שמתלכלכים תמיד, מותר לכבסם במכונה אפילו הרבה יחד.

מכבסת גוי

אין לתת את הבגדים אפילו למכבסה של גוי שיכבסם. אולם מותר למוסרם לגוי קודם לכן, אף שיכול להיות שיכבסם בשבוע זה.

לבישת בגדים מכובסים

לבד מאיסור הכיבוס עצמו, אסרו גם ללבוש בגדים מכובסים. וכן לא יציע על מיטתו סדינים ומצעים מכובסים.

בגדי זיעה

בגדי זיעה שעל הגוף, כגון: גופיה, בגד תחתון וגרביים, שרגילים להחליפם בתדירות מפני הזיעה, מותר להחליף למכובסים בשבוע זה.

סדינים מכובסים לאורח

המתארח בבית חברו, שהרגילות היא להחליף למיטת האורח סדינים ומצעים מכובסים משום נקיות, מותר להחליפם אף בשבוע זה.

מגבות מכובסות

מותר להשתמש במגבות מכובסות בשבוע זה.

הכנת בגדים

מכיון ששורר חום רב בתקופה זו, ולא שייך להישאר עם אותם בגדים [חולצה ומכנס] כמה ימים, לכן ישנה עצה טובה, שקודם שבוע זה [או קודם ראש חודש לבני

אשכנז], ילבש את בגדיו [מכנסיים, ומספר חולצות כפי הצורך לאותם ימים] אפילו לזמן מועט, וכיון שלבשם כבר, אינם נחשבים מכובסים, ומותר ללבושם.

שכה להכין בגדים

אם לא הכין בגדים לצורך שבוע זה, רשאי להניח את הבגד על הרצפה לזמן קט וללבושו. ואפילו בתשעה באב, רשאי לעשות כן.

בגדים מכובסים לצורך מצוה

טלית – מותר ללבוש טלית מכובסת ומגוהצת, כיון שהיא בגד של מצוה.

מזל טוב

ברית מילה שאירע בשבוע זה, מותר לבעלי הברית [המוהל, הסנדק ואבי הבן], לאם התינוק, ולאשה הנושאת את התינוק למילה, ללבוש בגדי שבת שאינם מכובסים [שלבשו אותם מעט קודם לכן]. והוא הדין לחתן בר מצוה שחל יום הולדתו ה-13 בשבוע זה. וכן לאב הפודה את בנו הבכור, ולאמא הנושאת את בנה, ולכהן.

שאר הקרובים המקילים ללבוש בגדי שבת שאינם מכובסים, יש להם על מה לסמוך, ובתנאי שאילו היתה השמחה גם בשאר השנה, היו לובשים בגדי שבת.

רחיצה

חמים או קרים

אין להתרחץ במים חמים בשבוע זה, אבל במים קרים מותר אפילו עם סבון. ורשאי למזג מים חמים, כדי להפחית את הקור באופן שיש מעט קרירות במים.

רפואה

מי שזקוק להתרחץ במים חמים למטרת רפואה, אף שאינו חולה, מותר, וכל שכן אם הוא סובל מטחורים שרפואתו לשבת באמבטיה במים חמים, שבוודאי מותר.

קטנים

מותר לרוחץ את הילדים הקטנים במים חמים כפי הרגלם בשאר הימים. על כן, ילדים הרגילים להתקלח בכל יום, מותר לקלחם כל יום. אבל ילדים הרגילים להתקלח שלוש או ארבע פעמים בשבוע, יתקלחו גם בשבוע זה כך.

נשים

נשים נשואות שקשה להן לרוחץ בקרים, ירחצו בחמים, שלא יתגנו על בעליהן.

🕒 דברים המותרים בשבוע זה

גזיזת ציפורניים. גיהוץ בגדים. צחצוח נעליים. שטיפת רצפה.

מוותר לגזוז ציפורניים, לגהץ בגדים, לצחצח נעליים ולשטוף את הרצפה עם חומרי ניקוי, בשבוע שחל בו תשעה באב.

אין שבוע שחל בו

תשעה באב שחל להיות ביום ראשון, או שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, אין לשבוע שלפניו ולא לשבוע שלאחריו [ממוצאי תשעה באב] דיני שבוע שחל בו. על כן, מותר לבני ספרד להסתפר ולהתגלח בשבוע הקודם ושלאחריו. וכן מותר לכבס בגדים או ללבוש בגדים מכובסים ולהתרחץ במים חמים.

🕒 שבת חזון 🕒

"חזון ישעיהו"

השבת שלפני תשעה באב נקראת "שבת חזון", על שם שמפטירים בה את ההפטרה בנביא ישעיה (פרק א) "חזון ישעיהו".

תספורת

אם חלה התענית ביום ראשון, נכון להחמיר שלא להסתפר ולא להתגלח ביום שישי, כדי שלא יכנס לתענית כמו חתן.

רחיצה

למנהג בני אשכנז שלא מתקלחים מראש חודש אב במים חמים, יש להקל לכבוד שבת כי זו רחיצה של מצוה לכבוד שבת. ולבני ספרד, בלאו הכי מותר.

בגדי שבת. תפילות שבת. הפטרה.

אין להראות שום אות אבל וצער בשבת "חזון". על כן, יש ללבוש בגדים נאים כבכל שבת, וכן מתפללים בשמחה ובנעימה כבכל שבת, וחלילה להתפלל או לקרוא ההפטרה בקול קינה.

🕒 ערב תשעה באב 🕒

וידוי. צדקתך.

אין אומרים וידוי בתשעה באב, הואיל ועתיד הקדוש ברוך הוא להפוך אותו ליום מועד גדול במיוחד. וגם במנחה שלפניו, אין אומרים וידוי. וכן, כשחל תשעה באב במוצאי שבת, אין אומרים "צדקתך" בתפילת מנחה של שבת.

טיול

אסור לטייל בערב ט' באב, כדי שלא יבוא לשחוק וקלות ראש, ואפילו אם חל תשעה באב בשבת שדוחים את התענית למוצאי שבת, לא יטייל ביום שבת.

סעודה המפסקת

24

על הארץ

הסעודה האחרונה שאוכלים בערב תשעה באב קודם תחילת הצום, היא "סעודה המפסקת" - שבה מפסיקים מלאכול עוד סעודה לפני הצום. והמנהג לסעוד אותה כשיושבים על הארץ, כדי שתראה הסעודה עניה ושפלה.

זימון

לא ישבו שלשה גברים או שלש נשים לאכול יחד, אלא כל אחד יאכל בפינה אחרת, כדי שלא יתחייבו בזימון. ומכל מקום אם ישבו ואכלו יחד, יזמנו.

שני תבשילים

אסור לאכול שני תבשילים בסעודה המפסקת, כדי שתהיה הסעודה עניה ושפלה. לכן לא יאכל ביצה קשה וביצה רכה, או ביצה מבושלת וביצה מטוגנת [חביתה].

שני מינים שהדרך לבשלים יחד - כגון: ביצה מטוגנת עם עגבניות ובצל. וכן, ירקות [תפוחי אדמה, גזר, בצל, קישואים] שמבשלים בסיר אחד, הרי זה תבשיל אחד.

עדשים או ביצים - יש נוהגים לאכול עדשים או ביצה מבושלת, מפני שהם מאכל אבלים. אולם, אסור לאכול גם עדשים וגם ביצה מבושלת, שהרי אסור לאכול שני תבשילים. אך הרגילים מידי פעם לבשל עדשים עם ביצים או אורז עם עדשים, רשאים לאכול כן, כי זה נחשב כתבשיל אחד.

גבינה, יוגורט, חמאה - אינם נחשבים כתבשיל, ולכן מותר לאכול כמה מינים מהם, או גבינה עם אטריות, יוגורט עם אורז, חמאה עם ביצה וכיוצא.

כבושים - מלפפון, צנון או זיתים כבושים וכיוצא, אינם נחשבים תבשיל.

תה. קפה - מותר לשתות תה או קפה, ואין זה נחשב לתבשיל נוסף.

דגים

אין לאכול דגים. אך דגים קטנים כסרדינים שאין זה מאכל מכובד, מותר.

אכילה אחר סעודה המפסקת

אחר ברכת המזון, רשאי לאכול ולשתות, עד קצת לפני השקיעה.

השותה מים שלא לצמאו

מי שאינו צמא, אך שותה הרבה מים לפני הצום, כדי שלא יגבר צימאונו בצום, אינו מברך על המים כלל, לא בראשונה ולא באחרונה, כיון שאינו נהנה מהם. אבל על שאר משקים ומאכלים, מברך כרגיל.

☞ תשעה באב שחל בשבת

אם חל תשעה באב בשבת, אסור להימנע בשבת זו מאכילת בשר, והנמנע מחמת אבלות על החורבן, "עבירה היא בידו". וגם בסעודה שלישית אוכל בשר ומטעמים, ורק ישימו לב לסיים הסעודה כמה דקות קודם השקיעה.

☞ דברים האסורים בתשעה באב ☞

חמשה עיניים

תשעה באב כולו, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים שלמחרת, אסור באכילה ושתיה, רחיצה, סיכה, נעילת נעלי עור, ותשמיש המטה. וכל הדינים בזה שווים בין לאנשים ובין לנשים.

זמן תחילת הצום

בשקיעת החמה של ערב תשעה באב מתחיל הצום. אולם, יפסיק לאכול ולשתות כחמש דקות קודם לכן, כדי שלא יכשל באכילה ושתיה בזמן האסור.

☞ אכילה ושתיה

דיני החייבים והפטורים מן התענית [חולה, מעוברת, יולדת, מניקה ועוד], ושאר פרטים השייכים לאכילה ושתיה בתענית, הכל התבאר לעיל (עמוד 76).

"קלי צום" – המצטער בצום, רשאי לבלוע קודם הצום כדור להקלת הצום.

למי מגיע לשמוח?!

מרן רבנו עובדיה יוסף זצ"ל היה רגיל לספר מעשה שהיה לפני כ-200 שנה עם הגאון רבי יום טוב ישראל, רבה של מצרים, שהלך ביום תשעה באב לבית הכנסת "הרשב"י". ולתדהמתו, בית הקפה היה פתוח, והיהודי בעל בית הקפה יושב בחוץ וספל קפה בידו. כשראה את הרב, העז פניו ברוב חוצפתו ובירך בקול רם: "שהכל

נהיה בדברו", ולגם מן הקפה. חוצפתו קוממה את חבריו, שגערו בו: "האינך יודע שיום צום היום, אבל גדול על חורבן בית המקדש?" לעג אותו האיש ואמר בביטול: "עזבו, כל שנה תשעה באב, כבר אלפיים שנה. כמה אפשר להתאבל?!" שמע הרב וקיים בעצמו "אל תען כסיל כאיוולתו", התעלם ממנו והמשיך לבית הכנסת.

והנה בפורים נהוג היה אצלם, שהעשירים הגדולים שולחים זה לזה משלוחי מנות יקרים עם צורות שונות ומיוחדות העשויות כולן מסוכר, כדוגמת מרדכי על הסוס כשהמן מנהיגו, או כדוגמת אחשוורוש שמושיט לאסתר את שרביט הזהב וכיוצא בהם. בעל בית הקפה היה המומחה ביצירות אלו, והרוויח מהן הון רב ועתק. גם באותה שנה הכין מבחר משלוחי מנות יקרים מרהיבי עין. והנה בערב פורים שלח הרב את שני משרתיו להביא אליו את בעל בית הקפה [לרב היתה סמכות חוקית לכך מטעם השלטון]. נבהל האיש וניסה להתחמק, אבל המשרתים גברתניים היו, והצטוו להביאו אף בעל כורחו. נאלץ האיש לסגור את עסקו ולבוא עמהם. התייצב לפני הרב, שלא פנה אליו כל עיקר, והורה למשרתים שישליכוהו ל"חדר העכברים", כך קרוי היה המחסן. זעק: "רבי, מה עשית?!", אולם הרב לא שת לבו לדבריו כלל, והותירו במסגר עם לחם ומים במשך למעלה מיממה, עד חלוף פורים. כאשר יצא במוצאי פורים, כשהוא אבל וחפוי ראש על ההפסד הגדול שנגרם לו, שאל את הרב מה פשעו ומה חטאתו, כי גזר עליו כן. אמר לו הרב: "כל שנה פורים, כל שנה פורים, מספיק כבר אלפיים שנה...! כמה אפשר לשלוח מנות כל שנה". מחה האיש: "כבוד הרב, מה זאת אומרת, הרי זה חג של כל ישראל?" ענה לו הרב: "ותשעה באב אינו יום חורבן של כל ישראל?! מי שמתאבל על חורבן בית המקדש גם אחרי אלפיים שנה, אבל מי שאינו מתאבל על חורבן בית המקדש, לא מגיע לו גם לשמוח בחגים של עם ישראל!" (לבוש יוסף)

רחיצה

של תענוג

אסור לרחוץ במים חמים או קרים אפילו מקצת גופו, ואפילו לא להושיט אצבעו במים. ואולם, אם התלכלכו ידיו מותר לרחצם, שאין זו רחיצה של תענוג.

לאחר בית הכסא

היוצא מבית הכסא, שוטף את ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו בלבד, ומברך "אשר יצר". ואם ידיו מלוכלכות, מותר לרחוץ כל מקום שיש בו לכלוך. ופשוט שאם נצרך לנקביו גדולים, שחייב לקנח במים כמו בכל השנה, כי זהו עיקר הניקיון.

נטילת ידים בבוקר

הקם משנתו, נוטל ידיו בכלי שלוש פעמים לסירוגין [שופך מים על יד ימין ואחר כך על יד שמאל, וחוזר כן ג' פעמים], עד סוף קשרי אצבעותיו, ומברך "על נטילת ידים".

שטיפת הפה

אין לרחוץ את הפה בבוקר. אולם המכיר בעצמו שאם אינו רוחץ את פיו, נודף ממנו ריח לא נעים, ירחץ את פיו, כי אין זו רחיצה של תענוג. ואם יש צורך, יצחצח גם את שיניו במשחת שיניים, שזו רחיצה של ניקיון ולא של תענוג.

שטיפת פנים

לא ירחץ פניו במים בבוקר, ואם יש לו לפלוף על יד עיניו, מותר לרחוץ את המקום המלוכלך בלבד, כי אין זו רחיצה לתענוג אלא לניקיון בלבד.

אסטניס

מי שהוא אסטניס ואין דעתו מיושבת עליו כשאינו רוחץ את פניו בבוקר, מותר לו לרחצם.

שטיפת פנים לכלה

כלה שנישאת מתאריך ט' בתמוז והלאה, כיון שבתשעה באב היא בתוך שלושים יום לחתונה, מותר לה לרחוץ את פניה במים, כדי שלא תתגנה על בעלה.

שטיפת פירות

מותר לרחוץ פרי במים, כגון שנותנו לקטן לאכול, כי אין זו רחיצה של תענוג.

נטילת ידים לברכת כהנים

כהן העולה לברכת כהנים, נוטל את ידיו עד סוף הפרק כדרכו בכל השנה, כיון שזו רחיצה של מצוה, שכך היו נוטלים הכהנים בבית המקדש.

נטילת ידים לסעודה

הפטורים מן הצום, כגון חולה או יולדת או ילדים קטנים, וכן שלושת בעלי ברית שהותר להם לאכול בתשעה באב דחוי, קודם שאוכלים פת, נוטלים ידיהם עד סוף הפרק כמו בכל השנה, כיון שאין זו רחיצה של תענוג אלא של מצוה.

מקוה

אסור לטבול במקוה טהרה בתשעה באב אלא במוצאי הצום.

סיכה**שמן, קרם**

אסור לסוך בשמן או בקרם בתשעה באב אפילו מקצת גופו, אבל אם בשביל להעביר את הלכלוך או לרפואה, מותר.

מי בושם, דאדורנט

מותר להתיז ריח טוב על הגוף, כדי להעביר את ריח הזיעה, אבל אם מטרתו להתענג על הריח הטוב, אסור.

25

נעילת הסנדל

נעלי עור. ספורט. גומי. סקיי.

אסור לנעול סנדלים או נעליים של עור, אבל נעלי ספורט [שאינו מעור] או גומי או בד ושאר מינים, אף שנוחות הן יותר, מותר לנועלן. וכן מותר לנעול נעליים שהן "דמוי עור" [סקיי].

חולה. קטן.

חולה או יולדת בתוך שלושים יום שפטורים מלצום, וכן ילדים קטנים, מותרים בנעלי עור. אולם אם יש להם נעליים אחרות, ינעלו אותן.

שינה

מיעוט בהנאותיו

טוב להניח את המזרן על הארץ ולישון עליו. ויש נותנים אבן תחת המזרן או הכר. ואם רגיל לישון על שני כרים, ישן על אחד. והחלש, אינו חייב בכל זה.

תשמיש המיטה – אסורים בני הזוג בתשמיש, ולא ישנו במיטה אחת. אבל אין צריכים לנהוג בכל דיני הרחקות, אלא אם איננה טהורה, שבלאו הכי אסור.

תשעה באב שחל בשבת – אין נוהגים שום עינוי, ואפילו תשמיש, מותר.

תלמוד תורה

מצוה ללמוד

מצות תלמוד תורה שישנה בכל השנה, ישנה גם בתשעה באב. אך כיון שהלומד תורה כהוגן, היא משמחת את לבו, ותשעה באב הוא לא זמן של שמחה, לכן לא הותר ללמוד אלא בדברים שאינם משמחים. על כן, עצה טובה ללמוד הלכות אבלות, כגון בחוברת "האבלות בהלכה ובאגדה". וכמו כן, רשאי ללמוד ב"שער האגדה" המובא לעיל, לבד מפרק חמישי שעוסק בענייני נחמה וביאת המשיח. וכן, מותר ללמוד בספרי מוסר המעוררים לתשובה ולהטיב דרכנו ומעשינו.

תהילים

לכתחילה אין לקרוא תהילים, אך הקורא בדרך תפילה ותחנונים לרפואת חולה, מותר. וכמו כן, אם אינו יודע ללמוד בדברים המותרים כנ"ל, יקרא תהילים.

שאלת שלום

איסור אמירת "שלום"

הרואה את חברו בתשעה באב, לא יאמר לו "שלום", כמו שרגילים לומר זה לזה תמיד. ומי שלא ידע שאסור לומר "שלום" ואמר "שלום" לחברו, ישיב לו חברו בשפה רפה ובהכנעה, כדי שיבין שאין שאלת "שלום" בתשעה באב.

אם רואה שבא למולו מי שאינו יודע את ההלכה ומן הסתם יאמר לו "שלום", יקדים להודיעו שהיום אסור לומר "שלום", וכך לא תהיה לו איבה עליו.

בוקר טוב. איך מרגיש

מותר לומר "בוקר טוב", "ערב טוב", וכן מותר לשאול את חברו איך מרגיש מהתענית, שכל זה אין זה בכלל שאלת שלום.

טיול

אסור לטייל בתשעה באב, גם כשהולך לבדו ולא רק כשהולכים בחבורה יחד.

בית הקברות

יש נוהגים ללכת לבית הקברות ולבקש מהנפטרים שיתפללו עלינו לפני בורא עולם. ואולם היותר נכון לנצל את הזמן ללמוד הלכות אבלות וכיוצא בזה וכנ"ל.

לקחת תינוק

מאחר ויום זה אסור בשמחה, על כן אין לקחת תינוק בחיקו, פן יביאנו לידי שחוק. אבל אם התינוק בוכה, בוודאי שיקחהו להרגיעו.

מלאכה

לילה ויום

בליל תשעה באב, מותר לעשות מלאכה. אבל ביום תשעה באב, אין לעשות מלאכה, וכל העושה מלאכה, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה.

מכירת סחורה / חנויות

לא רק מלאכה ממש אין לעשות, אלא גם למכור סחורה כדי להרוויח, אסור. על כן, בעלי חנויות: ביגוד, מוצרי חשמל וכיוצא בהן, צריכים לסוגרם.

מכולות וסופרים

בעלי חנויות מכולת וסופרים, מותרים לפותחן בתשעה באב אפילו בבוקר, כיון

שהם צורכי אוכל נפש לקטנים שאינם צמים או לגדולים למוצאי הצום.

כתיבה

כתיבה רגילה שלנו [שלא מקפיד שתהיה מתוקנת ויפה] או במחשב, הרי זה נחשבת מעשה הדיוט ומותרת, כל שנעשית לצורך היום.

הכנת הסעודה ללילה

אין להכין את צורכי הסעודה למוצאי הצום אלא לאחר חצות היום [בערך: 12:45].

בשמים

אין להריח בשמים בתשעה באב, משום שצריך למעט בתענוגים.

❧ ישיבה על הארץ ❧

גובה המושב

מליל תשעה באב עד למחרת בחצות היום [בערך 12:45], לא יושבים על כיסאות אלא על הארץ, בין בבית בין בבית הכנסת. ואולם, מותר לשבת על שרפרף או על כרית שגובהם פחות מ-3 טפחים [24 ס"מ]. ולאחר חצות, יושבים על הכיסאות.

נסיעה באוטובוס

הנוסעים ברכב או באוטובוס, רשאים לשבת על הכסאות, ואינם צריכים לעמוד.

"מפני שיבה תקום, והדרת פני זקן"

מצות עשה מן התורה לקום מפני אביו או רבו או זקן מגיל שבעים שנה. על כן, גם בתשעה באב שיושבים על הארץ חובה לעמוד מפניהם כהלכה.

❧ התפילות בתשעה באב ❧

👁 ליל תשעה באב

פרוכת

הפרוכת שבארון הקודש נוהגים להסירה או להטותה לצד מליל תשעה באב עד תפילת המנחה. ואף אותם בתי כנסת שאין להם פרוכת על ההיכל מבחוץ כפי שצריך להיות לכתחילה, ותלו אותה מבפנים, יסירו אותה בפנים.

מיעוט אורה

ממעטים בתאורה, ומשאירים מעט אור כדי הצורך לקריאת איכה והקינות.

קול בכי ונהי

מתפללים ערבית בקול בכי ונהי, אך קריאת שמע יקראו בטעמי המקרא.

"נחם"

אומרים "נחם" בברכת "בונה ירושלים" שבכל תפילות תשעה באב: ערבית, שחרית ומנחה. ומנהג בני אשכנז לומר "נחם" בתפילת מנחה בלבד.

אם שכח ולא אמר "נחם", יאמר בברכת "רצה" במקום שאומרים "יעלה ויבוא".
ואם טעה ואמר בברכת "שומע תפלה" יצא, ואין צריך לחזור ולומר שוב
ב"רצה". ואם לא אמר כלל, יאמר בסוף התפילה לפני "יהיו לרצון" האחרון.
ואם גם שם לא אמר, אינו חוזר.

"תבוא לפניך תפילתי, הטה אזנך לרנתי, פי שבעה ברעות נפשי" (תהלים פח ג)

אומר המגיד מדובנא (אוהל יעקב פרשת וילך) משל לאדם שבא לבית רעהו ושמע את בנו שמח ומתהלל כי יש לו תפוח אדמה לאכול, מיד נעשה לבו מר עליו מאוד, עד כמה גדלה דלותו ועניותו של רעהו אם התינוק שמח כל כך בהשיגו ירק אחד. וזהו שאמר דוד "תבוא לפניך תפילתי", ואם רצונך לדעת את מעמדי "הטה אזנך לרנתי", שמע נא על מה אני מנגן ומזמר, כי בהשיגי איזה מנוחה מעט מן המעט, אז תרב ותגדל שמחתי וששוני אשר באמת היא דלה ורזה עד מאד, וזהו "כי שבעה ברעות נפשי".

שוב משל לאדם שהיה הולך בדרך עם בנו ותעו במדבר והיו מוכרחים לאכול עשב הארץ, ואחר אכלם היו מרגישים כאב גדול במעיהם. והנה לימים בא אליו בנו כשהוא מתרונן ושמח ואומר, אכלתי מן העשבים ואינני מרגיש צער במעי. התחיל אביו לבכות עליו: צר לי עליך בני היקר, כי כל עוד שאנחנו מרגישים צער מהאכילה, הוא אות לנו כי לא נשתנו בנו סדרי הטבע אשר נמזג בנפשנו, אבל עתה שאינך מרגיש עוד דבר, אות הוא לך כי כבר נשתנה בך סדר הטבע אשר בבני האדם ונהפכת אל טבע חיות היער, וקשה שיעוד תצא מזה. והנמשל מובן מאליו, כי מרוב שלצערנו שקועים אנו באורך הגלות, ישנם שכבר לא מבינים מהי הגאולה האמיתית, מהו בית המקדש, כדי שנצפה אליהם בכליון עיניים ונרגיש את הצורך בהם בכל רגע ובכל זמן, לכן כאשר רואים את ירושלים מתרחבת, חושבים שכבר בנתה ירושלים, ורוצים להשמיט את המילים: "העיר החריבה והבוזיה והשוממה..."

אילו ידעתם מה היה לכם כאן, ועכשיו אין לכם

כאשר הגיע קיסר אוסטריה פרנץ יוזף לארץ ישראל ביקר גם בירושלים, ויצאו

לקראתו חשובי העיר לקבל את פניו כראוי למלך חשוב כמוהו. הוא רצה ללכת למקום המקדש, והפמליה שקבלה את פניו הלכה ללוותו. כשהגיע, אמרו לו היהודים שאסור עליהם להיכנס לפנים בהר הבית, ועל כן יכנס לבדו והם ימתינו לו בחוץ. כשיצא ממקום המקדש, אמר ליהודים שהמתינו לו שברצונו לומר להם דבר מה. נשען על שרביטו כמה רגעים, ופתח ואמר: "יהודים, אינני יודע מה לומר לכם, אבל דבר אחד אני יכול לומר בפה מלא, שאילו ידעתם מה היה לכם כאן, ועכשיו אין לכם, לא היה בכוחכם לשאת את הצער והייטם כולכם מתים מרוב צער!".

26 "עננו"

מנהג ספרד לומר "עננו" בכל התפילות, ערבית, שחרית ומנחה. ומנהג אשכנז לומר רק במנחה, חוץ מהשליח ציבור שאומר בחזרת הש"צ של שחרית ומנחה.

קדיש תתקבל. קריאת מגילת איכה

אחר העמידה של ערבית, אומר החזן "יהי שם..." וקדיש תתקבל. וקוראים מגילת איכה ואומרים הקינות באנחה ובבכיה גדולה.

די לשנאת חינם

ישתדל בעת איכה והקינות, לבכות ולהתאבל מעומק ליבו על חורבן המקדש, ועל גלות השכינה, ועל עוון שנאת חינם שבגללו חרב המקדש ועד היום לא נבנה. ויקבל על עצמו להרבות אהבת חינם לכל יהודי, ללא הבדלי עדות וחוגים.

הקדוש ברוך הוא בוכה על גלות ישראל וחורבן בית המקדש

נאמר בבבליא (ירמיה יג יז) על הקדוש ברוך הוא: "בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גְוָה, וְדָמְעַתְּ דִּמְעָה עֵינַי דִּמְעָה כִּי נִשְׁבַּח עֲדָר ה'". ואמרו חז"ל (מסכת חגיגה ה ע"ב): מלמד שהקדוש ברוך הוא בוכה, מִפְּנֵי גְוָה - מפני גאות ישראל שניטלה מהם וניתנה לאומות העולם. ואמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו הנביא זכור לטוב והמתין לי עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי! ואמרתי לו: שלום עליך, רבי ומורי! ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו? אמרתי לו: להתפלל. ואמר לי: היה לך להתפלל בדרך! ואמרתי לו: מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים. ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: "אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות". ואמר לי: חייך וחי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונים "יהא שמייה רבה מברך", הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסים אותו בביתו [בית המקדש] כך, אבל מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם (ברכות ג ע"א).

וכן אמרו בתנא דבי אליהו רבה (פרשה כח): פעם אחת נכנס רבי צדוק למקום המקדש, וראה שהוא חרב, אמר, אבי שבשמים, החרבת את עירך, ושרפת את היכלך, וישבת בשלווה ושקטת? מיד התנמנם רבי צדוק, וראה את הקדוש ברוך הוא עומד בהספד על ירושלים והמקדש, ומלאכי שרת מספידים אחריו. על כן, החי יתן אל לבו להוריד כנחל דמעה בעת קריאת איכה והקינות, ויתאבל על חורבן בית המקדש. וכתב המאירי: הנוהג בתשעה באב במנהגי אבלות כדרך מצות אנשים מלומדה, ואינו מעורר את לבו להתאבל על חורבן ירושלים כראוי, אינו רואה בשמחתה.

ישנם קוראים איכה ולא בוכים

להלן מלל משיעורו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (משיעורי הראש"ל חלק א עמודים כ, כד, כו): מספרים על רבי לוי יצחק מברדיטשוב שבלייל תשעה באב היה עומד ליד החלון ומחכה ומצפה למשיח, עד שבא אליו הגבאי ואמר לו, כולם מחכים לך כדי להתחיל את התפילה, ואז היה הרב פורץ בבכי מר, ואומר את הקינות ואיכה בבכי תמרורים, כי שמע ה' קול בכיי, וכולם בכו עמו.

היום ישנם קוראים איכה ולא בוכים, חס ושלום שלא יקום ולא יהיה אם יקחו לו את בנו, האם הוא לא יבכה? והרי נבזרדן רב טבחים שפך את כל דמם של אנשי הסנהדרין ושל חכמים ותינוקות ועוד, האם זה לא מצער כמו בנו, וזה היה בבית ראשון, ובבית שני היה עוד יותר חורבן, בביתר היה שם גיבור אחד בר כוכבא שמו, היה מכה באויבים מכה רבה, וכולם טעו בו שהוא משיח, וגרמו העוונות ונפל מן החומה ומת, והאויבים נכנסו ושחטו את כולם, אנשים נשים וטף, עד שנשפך דמם כנחל. וכן טיטוס וחיילותיו היו שוחטים את כולם, והתרמודים היו מוצאים יהודים שמשתתרים, ומגלים אותם בפני חיילי טיטוס, והורגים אותם, מיליונים נהרגו, וכיצד אפשר לשבת בנחת בלי להוריד דמעות, כי זו היא ההיסטוריה שהיתה עקובה מדם.

אמרו בגמרא שבת (קה ע"ב), מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם חס ושלום, מפני שלא בכה על אדם כשר, כלומר אם בוכה על מיתת אדם כשר, לא לוקחים ממנו את בניו, וכאן לא נהרג רק יהודי אחד, אלא צדיקים רבים נהרגו, וכן עשרה הרוגי מלכות, ובוודאי שיש לבכות ולהצטער מאוד ביום זה.

כל אדם חייב להתענות, אסור לפרוץ גדר ואסור לפרוש מן הציבור, כבר אמרו חז"ל: כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, וכל שאינו מתאבל על ירושלים אינו זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה, שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה", ומכלל הן אתה שומע לאו, המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ומי שלא מתאבל על ירושלים אינו זוכה לראות בשמחתה.

כתוב "כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו, כאילו הוא עצמו החריבו", כך הלשון בתלמוד ירושלמי, ולא רק "כאילו נחרב בימיו". ולכן הבכי והדמעות עולים לרצון לפני השם יתברך, כי השם רוצה שנבקש ונרצה את בניו בית המקדש, יש הרבה

שאינן להם שום מחשבה וצער על גלות השכינה, הנה אנו רואים חילולי שבת, ובעוונות אין פוצה פה, מי יכול למחות על כבוד השבת? וזה צער השכינה. ועל כן אנו מתאבלים, ותיכף שיבוא המשיח לא יהיה מי שיעיז להמרות את פיו, ברוח שפתיו ימית רשע, ועל זה אנו מצטערים שאין שלטון של תורה אלא שלטון של בתי משפט, שם מחליטים נגד דעת תורתנו הקדושה, ולכן מייחלים אנו למלך המשיח שיחזיר עטרת התורה ליושנה, ויחדש כנשר נעורינו, ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, לא יהיו מאכלי טריפה וענייני רשע, ולא יהיו חילולי שבת...

היסח הדעת

בשעת קריאת מגילת איכה והקינות, אסור לדבר או לצאת חוץ לבית הכנסת, כדי שלא יסיח את דעתו מהאבלות על החורבן ועל צערם של ישראל.

מספר השנים לחורבן

בסוף אמירת הקינות, מכבים את כל האורות שבבית הכנסת, ומשאירים נר קטן על יד השליח ציבור, ואומר בקול רם: "שמעו נא אחינו בית ישראל, כי בעוונותינו ועוונות אבותינו, אנחנו מונים לחורבן בית מקדשנו, ולשריפת היכלנו, ולגלות שכינת עוזנו, ולנפילת עטרת ראשנו, ולפיזור עם הקודש מירושלים עיר הקודש, אוי לנו על גלות השכינה, אוי לנו על חורבן בית המקדש, אוי לנו על שריפת התורה, אוי לנו על הריגת הצדיקים, אוי לנו על צערן של משיח. היום כך וכך שנים [ויאמר את מספר השנים] לחורבן בית המקדש".

חשבון השנים

כדי לדעת את מספר השנים של החורבן, יש לחשב את מנין השנים שאנחנו מונים לבריאת העולם, ולהוסיף עליו עק"ב [172] שנים, [כלומר, שנת תשפ"ה [785] + עק"ב [172] = 957] ועליהם להוסיף 1,000 שנה. נמצא שבשנת תשפ"ה עברו 1,957 שנה לחורבן.

"בְּכֹו תִבְכֶּה בְּלִילָה וְדַמְעָתָהּ עַל לַחֲיָהּ, אֵין לָהּ מִנְחָם מִפְּלֵ אֱהָבֶיהָ"

מי בכה? משל לחכם שהיו לו בנים והיה משכים ומוליקם לבית המדרש, לימים מתו בניו, והיה משכים והולך לבית המדרש ובוכה. אף כך הקדוש ברוך הוא, כשחרבה ירושלים היה משכים והולך לירושלים, לציון ולבית המקדש לבקש לראותם שונים וקוראים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ולא היה מוצא שם בריה, לכן: "בְּכֹו תִבְכֶּה בְּלִילָה", אמר הקדוש ברוך הוא אני נתתי תורה לישראל לעסוק בה יומם ולילה שנאמר: "וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה", ועתה אינם עושים בה, לכך הוא אומר: "וְאָבְבָה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶת חַלְלֵי בֵית עַמִּי". (מדרש זוטא איכה פרשה א טז)

נשים באמירת הקינות

גם הנשים טוב שתשבנה על הארץ ותקראנה את מגילת איכה והקינות.

חבל על הזמן

נהגו בבתי כנסת רבים, לארגן שיעור לאחר תפילת ערבית בענייני החורבן כמובא לעיל בשער האגדה או בהלכות אבלות, ובפרט שביום זה צריך למעט בשיחה שלא יסיח דעת מהאבלות. ואשרי המארגנים כן, שאין חטא בא על ידם.

יֹם תִּשְׁעָה בָּאב

נטילת ידים בבוקר

כבר בארנו לעיל שכאשר קם משנתו בבוקר, נוטל ידיו בכלי שלוש פעמים לסירוגין עד סוף קשרי האצבעות בלבד, ויברך "על נטילת ידים". ולא ירחץ פניו, אך אם יש איזה לפלוף בעיניו, מותר לרחוץ את המקום המלוכלך בלבד, כיון שאין זו רחיצה לתענוג אלא לניקיון.

"שעשה לי כל צרכי"

מברכים כל ברכות השחר כרגיל כולל ברכת "שעשה לי כל צרכי".

טלית ותפילין

המנהג המשובח

המנהג הנכון להתעטף בציצית ולהניח תפילין בתפילת שחרית של תשעה באב, וכן מנהג ירושלים ורוב בתי הכנסת בארץ ישראל. ואולם, יש נוהגים להניח במנחה. אך מה טוב שגם בשאר בתי הכנסת ינהיגו בנועם שיח להניח תפילין בשחרית, כי מנהג זה קדום למעלה מ-500 שנה על פי גאוני ישראל.

אל תפרוש מן הציבור

אף מי שנהג במקומו שלא להניח תפילין בתפילת שחרית, מכל מקום אם בא להתפלל בבית הכנסת שמניחים בשחרית, יניח, ולא יפרוש מהציבור.

המתפלל שחרית בבית הכנסת שלא נהג להניח תפילין, אזי קודם שילך לבית הכנסת, יתעטף בציצית ויניח תפילין בביתו ויקרא קריאת שמע. ואם נוהג להניח גם תפילין של רבנו תם, יניח גם אותם, ויחלוץ את התפילין, וילך לבית הכנסת לתפילת שחרית בלי תפילין.

סדר התפילה

יושבים על הארץ ומתפללים כמו בכל יום, פרשת העקדה, קרבנות, פסוקי דזמרה ושירת הים וכו'. ובחזרת השליח ציבור אומרים "נקדישך ונעריצך" וברכת כהנים, וקודם שיברכו הכהנים יחלצו את נעלי הבד מרגליהם.

הגבהת ספר התורה

כשמגיע לתיבה מגביה את ספר התורה ומראה לעם את הכתב.

על התיבה

המנהג הפשוט להניח את ספר התורה על התיבה כדי לקרוא בו, ולא על ספסל נמוך, מפני כבודה של התורה.

מגילת איכה וקינות

לאחר התפילה חולצים את התפילין, וקוראים מגילת איכה וקינות, כי לא ראוי לומר קינות בבכיה עם תפילין.

עת לבכות

בעת הקינות ישתדל להרבות בבכיה ולהתאבל על חורבן בית מקדשנו ותפארתנו, ועל הריגת הצדיקים, ועל עשרה הרוגי מלכות שנהרגו בידי הגויים הארורים שונאי ישראל במיתות משונות, ועל דם ישראל שנשפך כמים במשך השנים, אם במסעי הצלב, מאורעות ת"ח ות"ט, אינקוויזיציה ועוד, ואחרון הכביד השואה הארורה שמתו בה 6 מיליון יהודים אחינו בשרנו. ועל האויבים הישמעאלים הרשעים הללו צמאי הדם שצמאים לשפוך דמם של ישראל כמים, ועל התאוונות הקשות והאסונות בדרכים ובימים. וכמה יהודים בעוונות הרבים חולים במחלות שונות ומשונות המשועים לרפואה, ובפרט במחלה הארורה והנוראה, וכמה בני אדם חולים בנפשם בדיכאוונות וכיוצא בהם, השם יציל את כל עמו ישראל.

זוכה ורואה בשמחתה

ישנה הבטחה מרבתינו שאם אדם בוכה על חורבן בית המקדש ועל פטירת הצדיקים, לא יבכה על בניו ולא ימותו בניו בחייו חס ושלום. וכן אמרו חז"ל (תענית ל ע"ב): "כל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה".

תלמוד תורה

נהגו בבתי כנסת רבים לארגן שיעור תורה בגמר הקינות בהלכות אבלות, שרבים לא חפצים ללמוד הלכות אלו במשך השנה. **ועצה טובה** ללמוד מתוך החוברת "האבלות בהלכה ובאגדה" שנכתבה בשפה קלה ונעימה השווה לכל נפש.

חיזוק והתעוררות ליום זה

להלן דברי חיזוק והתעוררות היוצאים מן הלב שראוי לקוראם בכל קהל ועדה ביום זה, (הובא בספר "סדר היום" לרבנו משה בן מכיה, שהיה בן דורו של מרו השלחן ערוך, ושכנו בעיר הקודש "צפת". (סוף סדר תשעה באב): כשמוציאים ספר תורה בתשעה באב, מוציאים אותו בכסות שחור בזוי שלא בכבוד התורה התמימה, ומייללים בקול יללה גדולה ומרה, והענין הוא, כי צריך כל אדם לדעת שהתורה עצמה חוגרת שק ומיללת ומקוננת על היום המר הזה אשר בו נתחללה, וכבודה בקלון הומר ושקצוה כטומאת הנדה. ומי הוא זה אשר יודע החרפה הזאת שבאה לתורתנו הקדושה על ידו עד שהיא מקוננת ועושה מספד כתנים, והיכן נוליד את חרפתנו, והיאך נשכבה בבושתנו בעשותנו את כל הרעה הגדולה אנחנו ואבותינו עד שגרמנו כובד הגלות לשכינת עוזנו, וחורבן לבית תפארתנו, וחרפה וכלימה לתורת השם עטרת ראשנו. וראוי בעת הזאת להגדיל המספד הרבה מאוד לכל מי שיש לו עיניים לראות ולב להבין ולדעת את כל אשר הרבינו לפשוע ולהרבות אשם, עד שחרה אף השם בנו ובתורתו עד לאין מרפא, כאשר עינינו רואות וכלות באורך הגלות כל כך, ומתחדשים עמנו צרות רעות ורבות, ואין איש משים על לב לקרוא בשם השם ולקבץ ולאסוף את החרדים לדבר השם בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה לאמר: עד מתי יהיה זה לנו למוקש, יש לנו עיניים ואין אנו רואים את הצער הגדול הזה הבא עלינו ונתחלל שם אלהינו.

והלא אלהינו יתעלה ויתברך מלא רחמים וארך אפים ומדתו להיטיב עם בריותיו, וכל שכן עם עמו ישראל אנשי סגולתו ובני בריתו זרע עבדיו אברהם יצחק ויעקב, וכל שכן כי אליו כביכול מגיע צרותינו שנאמר "בכל צרתם לו צר", ואיך יתכן שיהיה הוא הרוצה בכל הרעה הגדולה הזאת חלילה? אין זאת כי מאוד צר לו הענין הזה, והוא כביכול מתאונן ומתאבל על ככה, והוא מחכה ומצפה מתי תהיה ישועתנו ויוציא אותנו לאור, כמו שנאמר (ישעיה ל יח) "יִלְכְּן יַחְפָּה ה' לַחֲנִיכָם", ומי מעכב על ידו, הלא הוא המשדד מערכות השמים, "מְהֵרָה [מסיר] מַלְכֵינוּ, וּמְהֵרָה [מקים] מַלְכֵינוּ" (דניאל ב כא), משפיל ומרים, וכרצונו יעשה בשמים ובארץ, ואין מי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל, "יְכַל דְּיָרִי אֲרָעָא פְּלָה חֲשִׁיבִין" (דניאל ד לב), [כל יושבי ארץ ככלום חשובים למולו, וכפצו עושה, ואין מי שימחה בידו], וכל צבא השמים נרתעים מפני זעמו ומתאווים ומשתוקקים לעשות דברו. ואם כן מי מעכב את הגאולה?

שורת הדין מעכבת, כי הוא הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט, והוא כתב בתורתו התמימה "אם בחוקתי תלכו..." תהיה ברכה, "ואם לא תשמעו..." היפך הברכה, ואם הביא עלינו את כל הרעה הגדולה הזאת, בדין ובישר היה, כי אנחנו עזבנו אותו ואת בריתו, והוא גם כן השליכנו מעל פניו כדת וכשורה, ואם יבוא עתה ברוב רחמיו, כי נכמרו עלינו לקרבנו אליו, יש למידת הדין פתחון פה שחלילה עושה תורתו פלסתר, שכיון שעדיין אנחנו ובנינו מוטבעים בבוץ רגלינו, ולא שבנו עד השם עושנו, אין דת ודין נותן להעלות ארוכה למכתנו, אלא אדרבה לספות חרון אף השם על שונאיהם של ישראל, כי הוא מבקש אהבתנו ואנחנו מתרחקים מעליו, אלא שהוא מרחם עלינו כאב על בנים, ואף שאנו סוררים, בנים אנחנו ואינו מונע ממנו

כל דבר בהיותנו בגלותנו, וכמו שנאמר (ויקרא כו מד): "וְאֵף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתֶם בְּאֶרֶץ אֲרִיִּיָּהֶם, לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גַעַלְתִּים לְכַלְתֶּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם, כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵי־הֶם". והוא עונה אותנו בכל קראנו אליו, כמו שנאמר (דברים ד ז): "כִּי מִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִבִּים אֵלָיו, כֹּה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו", ואיך לא יעורר כל אדם את לבו לומר, בשלנו הרעה הגדולה הזאת, נחפשה דרכינו ונחקורה, ונשובה עד ה'.

על כן, איש את רעהו יעזורו לשוב אל ה' אלהינו, ואיש את שקוצי עיניו ישליכו, ואת גילולי יצרו הרע יעזובו, ויבחר בדרך הטוב אשר ציונו ה' אלהינו ללכת בה. ולא איש אחד ולא שנים יעשו זאת, כי מה תועלת לעם בשוב היחידים, כי התועלת להם לבדם, ומה בצע לתשובה אחר שרוב העם אינם חוזרים בתשובה, אלא כל ירא וחרד את דבר השם צריך לאסוף אנשים ריקים ופוחזים אשר לא ידעו את משפט אלהי השמים, זה עשרה וזה עשרים, ולדרוש להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, ולקרבים אל אביהם שבשמים, ובזה תעלה ארוכה ומרפא לכל מכותינו ולצרותינו, ויתקדש שם שמים בין המרובים ובין היחידים.

ואלו המחזיקים בדת להקימה ולהרימה הם הנקראים עמודי שמים והם מצוקי ארץ, והם המעמידים את כל העולם כולו, ויש להם זכות כמשה רבנו עליו השלום בדורו, אשר זכה וזיכה את הרבים, והם המוציאים יקר מזולל, ויש מאין, והם שותפים לבורא יתברך בבריאת העולם ובהעמדתו, אבל לומר כל אחד 'שלום עליך נפשי' ולהסגר בתוך ביתו ללמוד או לעסוק בחפצי שמים, לא זו הדרך הרצויה בעיני השם יתברך, כי אינו דומה הזוכה לעשות נפשות הרבה ולקרבת תחת כנפי השכינה, כמו המזכה רק את נפשו היחידה, ומי יודע אם עתיד לתת דין וחשבון על ככה, אחר שהיה בידו להשיב רבים מעוון, ולהציל לקוחים למות מרוב רשעתם, ולהחיות את נפשם בחנו ובחסדו אשר חננו ה', ולא עשה, הנה גרם את כל הרעה אשר תבוא חס ושלום אחר שלא הזהירם, וזהו שנאמר על ידי יחזקאל הנביא (ג יח): "וְלֹא דִבַּרְתָּ לְהַזְהִיר רִשְׁעֵי מְדַרְכּוֹ הַרְשָׁעָה לְחִיתוֹ, הוּא רִשָּׁע בְּעֵוֹנוֹ יָמוּת, וְדָמוֹ מִיַּד אֲבָקֶשׁ. וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתָּ רִשָּׁע וְלֹא שָׁב מִרְשָׁעוֹ וּמְדַרְכּוֹ הַרְשָׁעָה, הוּא בְּעֵוֹנוֹ יָמוּת וְאַתָּה אֶת נַפְשׁוֹ הַצַּלְתָּ".

וזה היה דרך כל החסידים הראשונים אשר היו מקהילים קהילות ברבים לדרוש להם את דבר השם את חוקיו ומשפטיו, ומורים להם את הדרך ילכו בה, ונמצא זכות כל אותם תלמידים או אנשים הנאספים עמו תלוי בו, ושכרו גדול במאוד מאוד, שכר שאין לו ערך וקצבה, אשר עין לא ראתה. וזה ענין הדאגה והיגון אשר צריך האדם הירא להיותו דואג ביום תשעה באב על חילול השם, וחילול תורתו, וחורבן ביתו, וביזת עמו, ושפלות כל הזמן הזה הארוך והנמשך, ולא עלתה ארוכה למכה הגדולה הזאת, ומתוך כך יתן את לבו להשגיח בענין זה, ולבקש ולחפש לדרוש ולחקור איזה דרך נעלה ונצליח, ואין דרך אחרת ארוכה וקצרה אלא זה שכתבתי, ובזה צריך אדם להשגיח ולרדוף אחריו, ואם אינו יכול לעשות כך, ישתדל לפקוד ולצוות למי שיכול שיעשה, וכל הזכות תלוי בו, כי הכל הולך אחר המעמיד. עד כאן דברים היוצאים בכאב גדול ונורא מלב טהור וקדוש.

והנה על זה יאות להביא מה ששאלו חז"ל (מסכת סוכה מט ע"ב) על הפסוק (משלי לא כו): "פִּיהָ פִּתְחָהּ בְּחִכְמָהּ, וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ", וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד? אלא הלומד תורה ומלמדה לאחרים, זו היא תורה של חסד, והלומד תורה שלא ללמדה לאחרים, זו היא תורה שאינה של חסד. ע"כ. אמור מעתה, אם ישאלך אדם, ומה אעשה שאינני בדרגה כזו ללמד תורה לאחרים או לצוות לאחרים שיעשו? אף אתה אמור לו: שכאשר יקח מהחבורות אלו "בהלכה ובאגדה" שנכתבו בשפה קלה ונעימה השווה לכל נפש, ויזכה בהן את אחרים, אם שבת או טהרה וכיוצא בהן, הרי הוא בגדר 'לומד תורה ומלמדה לאחרים', שהרי בזכותו הם לומדים ומתחזקים בפועל בשמירת התורה והמצוות. וכבר כתב הפלא יועץ: "שאינ לך חסד גדול מזה, שהוא חסד בנפש". ובדרך זו בוודאי יכול כל אדם לזכות לאחרים ולהשיב רבים מעווון, ומחלקו יהיה חלקנו, אמן.

סדר תפילת מנחה

28

תפילין וקריאת שמע

הנוהגים שלא להניח תפילין בשחרית בתשעה באב אלא במנחה, יקראו עם התפילין קריאת שמע.

מי שהתפלל שחרית במקום שמניחים תפילין והניח עמהם, ובמנחה התפלל במקום שמניחים במנחה ולא בשחרית, יניח שנית עמהם, שלא יהיה מצב שחלקם מניחים וחלקם לא, וגם שלא יחשדו בו שאולי אינו מניח, חלילה.

מי שלא הניח תפילין בשחרית, לא ראוי שיבוא להתפלל מנחה בבית הכנסת שלא מניחים במנחה ויניח לפניו, כדי שלא יראה כחתן בין אבלים. ואולם, אם יש לו ענין לבוא ולהתפלל שם, וכגון שיש שם שיעורי תורה, הנכון שיתפלל עמהם מנחה בצנעה, כגון בעזרת הנשים [כשאינ שם נשים].

קריאת התורה

העולה השלישי קורא הפטרה, ולא יאמר חצי קדיש, לא אחר קריאתו בתורה ולא אחר קריאת הפטרה, כי תיכף יאמר החזן חצי קדיש קודם העמידה.

ברכת כהנים

הכהנים המתענים נושאים את כפיהם בחזרת השליח ציבור.

אהבת התורה

בתי הכנסת האוהבים את התורה ולומדיה, ושמחים מאוד לזכות את הציבור בקביעת עיתים לתורה, ועל כן מקיימים שיעור בהלכה ובאגדה בכל יום בין

מנחה לערבית, גם ביום זה ישימו לב שלא להפסיד את השיעור, ומאידך יתנו את דעתם שלא לצער ולעכב את הציבור מלפתוח את הצום מיד בצאת הכוכבים, על כן יקדימו את תפילת מנחה מעט, ולאחר התפילה ימסרו את השיעור הקבוע, ויתפללו ערבית בשקיעה, ובצאת הכוכבים יפתחו מיד את הצום.

דיני תשעה באב שחל במוצאי שבת

החלפת הבגדים והנעליים

כשחל תשעה באב במוצאי שבת, אין להחליף את בגדי השבת ואת נעלי העור מיד בשקיעת החמה, אלא ישאר עימם עד כעשרים דקות לאחר השקיעה כדי להוסיף מחול על הקודש. וקודם שיחלוץ נעליו ויחליף בגדיו לבגדי חול שכבר לבשם קודם ואינם מכובסים, יאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לחול".

ההכנות בבית הכנסת

מכיוון שאסור להכין משבת לחול, על כן, אסור לסדר בשבת את מקומות הישיבה של המתפללים בבית הכנסת, דהיינו להסיר את הכיסאות והספסלים ולפרוס שטיחים ומזרונים לצורך הלילה שיושבים על הארץ. ובמקום צורך, כגון שהציבור גדול ויש הרבה לסדר, רשאים להתחיל לסדר מהשקיעה.

זמן תפילת ערבית

מן הראוי להודיע בציבור שתפילת ערבית במוצאי שבת תהיה לאחר כארבעים וחמישים דקות מהשקיעה, כדי שתהיה שהות לקהל להחליף את בגדי השבת ואת נעלי העור לאחר צאת הכוכבים, ולבוא לבית הכנסת בנחת.

"אתה חוננתנו" – מזכירים בערבית כבכל מוצאי שבת. ואם שכת, אינו חוזר.

הבדלה

במוצאי שבת זו אין מבדילים על הכוס, אלא למחרת בערב, ואולם מברכים על הנר בלבד ברכת "בורא מאורי האש". על כן, בסיום העמידה ואמירת הקדיש, קודם קריאת מגילת איכה, יברך השליח ציבור על הנר "בורא מאורי האש", ויכוון להוציא ידי חובה את הקהל. וישימו לב להתקרב לנר, כדי שיוכלו ליהנות מאורו. ומי שנאנס ולא בא לבית הכנסת, עליו לברך על הנר בביתו. ואין מריחים בשמים במוצאי שבת זו, כי יש למעט בתענוגים.

נשים – יש להזכיר לנשים הנמצאות בבית לברך על הנר במוצאי שבת זו.

הבדלה במוצאי התענית

במוצאי התענית, דהיינו ליל שני [יום ראשון בלילה], מבדילים על היין ומברכים רק שתי ברכות "הגפן" ו"המבדיל בין קודש לחול". ואין אומרים את הפסוקים שנוהגים לומר בכל מוצאי שבת קודם ההבדלה [ראשון לציון הנה הינם וכו'], מפני שנתקן לאומרם כדי להרבות בשמחה, ועתה צריך להימנע מזה. ואין לפתוח את הצום אלא רק לאחר ההבדלה.

מאחר ובדרך כלל הבעל מתעכב בבית הכנסת במוצאי הצום כדי לברך ברכת הלבנה, על כן בוודאי שחלילה לאשה שתצטער ותמתין לבעלה, אלא מיד בצאת הכוכבים תבדיל על מיץ ענבים ותפתח את הצום. ואם אינה יודעת להבדיל, רשאית בינתיים לשתות מים או תה וקפה. ואם קשה לה, רשאית גם לאכול.

הבדלה לפטורים מהתענית

מאחר ואסור לאכול במוצאי שבת קודם ההבדלה, על כן הפטורים מן התענית כחולה או יולדת [ובצום דחוי, גם מעוברת או מניקה כמבואר לעיל], יבדילו על כוס יין [מיץ ענבים] במוצאי שבת - ליל תשעה באב. והמבדיל ישתה לא פחות מ'מלוא לוגמיו' [41 גרס]. ויברכו בהבדלה על הנר ולא על הבשמים.

ילדים קטנים

ילדים קטנים שהגיעו לחינוך, מאחר ואינם מתענים, עליהם להבדיל על כוס מיץ ענבים במוצאי שבת, כי יש לחנכם שלא לאכול קודם ההבדלה.

הזחת כלים

מותר להדיח את הכלים [סירים, צלחות, סכו"ם וכוסות] של סעודות השבת, במוצאי שבת שהוא ליל תשעה באב.

☞ מוצאי תשעה באב ☞

פתיחת הצום

לאחר צאת הכוכבים מיד, מותר לאכול ולשתות. אבל בתשעה באב שחל במוצאי שבת, לא יאכל בצאת הצום עד שיעשה הבדלה על היין, וכמבואר לעיל.

ברכת הלבנה בשמחה

ברכת הלבנה צריכים לברכה בשמחה, על כן נוהגים שלא לברכה עד מוצאי תשעה באב שאז שרויים יותר בשמחה. וגם כדי לבשר לשכינה ולעם ישראל, כי

אף שנחרב המקדש וגלינו מארצנו, הרי השם יתברך הבטיח לנו שהוא גואל אותנו, ובקרוב נגאל ונתחדש, כמו הלבנה שהבטיח לה השם יתברך לחדש אותה, שנאמר (ישעיה ל כו): "יְהִי אֹר הַלְּבָנָה כְּאֹר הַחֲמָה, וְאֹר הַחֲמָה יְהִי שְׁבַעַתִּים כְּאֹר שְׁבַעַת הַיָּמִים, בְּיוֹם חֲבֹשׁ ה' אֶת שֶׁבַר עַמּוֹ, וּמִחֶץ מִכְּתוֹ יִרְפָּא".

אך מאחר ושרויים בתענית ואין ראוי לברך כך, על כן הנכון שבכל בתי הכנסת יביאו כיבוד בשפע, ויפתחו את הצום, ויברכו ברכת הלבנה בשמחה כיאה.

הבדלה וברכת הלבנה

תשעה באב שחל במוצאי שבת, ישימו לב בבתי הכנסת להבדיל קודם ולפתוח את הצום, ואחר כך יברכו ברכת הלבנה בשמחה.

עשירי באב

29

שריפת ההיכל

אמרו חז"ל: בשבעה באב נכנסו הגויים להיכל המקדש וקלקלו בו שביעי ושמיני, ובתשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל יום העשירי כולו, לכן נוהגים בו כמה ממנהגי אבלות כדלהלן.

אכילת בשר

נוהגים שלא לאכול בשר בליל עשירי ויום עשירי כולו. ומנהג בני אשכנז להחמיר בזה רק עד חצות היום [בערך 12:45] של עשירי. ובסעודת מצוה, מותר לאכול בשר.

גם אם חל עשירי באב ביום שישי, אין לאכול בשר כל היום, לבד מטעימת התבשילים לכבוד שבת, שזה צורך מצוה. ולבני אשכנז, מותר לאכול בשר מחצות היום.

"שהחיינו"

לכתחילה לא ילבש בגד חדש ולא יאכל פרי חדש גם בעשירי באב, כדי שלא יצטרך לומר "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", בזמן שבו נשרף ההיכל.

תספורת, רחיצה וכיבוס

מותר להסתפר, להתגלח, להתקלח במים חמים, לכבס בגדים וללבוש בגדים מכובסים מיד במוצאי תשעה באב. ומנהג בני אשכנז להחמיר בכל זה עד למחרת בחצות היום. ואולם אם חל תשעה באב ביום חמישי, מותר גם לבני אשכנז להסתפר, להתקלח ולכבס במוצאי הצום לכבוד שבת.

שמיעת שירים

מותר לשמוע שירים המלווים בכלי נגינה, שאין לנו לאסור אלא מה שגזרו חז"ל.

מוצאי תשעה באב דחוי

תשעה באב שנדחה ליום ראשון, מותר לאכול בשר במוצאי התענית [ליל י"א אב]. ובני אשכנז נהגו להחמיר בבשר ויין במוצאי התענית. אך למחרתו בבוקר של יום שני, מותר. ומכל מקום אף לבני אשכנז יש להקל להסתפר, לכבס ולהתרחץ כבר במוצאי התענית.

ט"ו באב**יום טוב**

אמרו חז"ל: "לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים". וביום זה יש עילוי גדול לשכינה. על כן, יש לנהוג בו שמחה יתירה בקדושה ובטהרה, ויוסיף בו מאכל ומשתה, ואין אומרים בו וידוי.

ריבוי עסק התורה בלילה

מיום זה והלאה שהלילות מתארכים, על כל אחד להוסיף בלימוד התורה ובשיעורי תורה יותר בלילות, ויוסיפו לו חיים, שנאמר (משלי ט יא): "כִּי בִי יָרְבוּ יְמֵיךָ, וְיִוְסִיפוּ לְךָ שָׁנוֹת חַיִּים", ואמרו חז"ל: "מרבה תורה, מרבה חיים".

הכותל המערבי**העליה לכותל**

גם בזמן הזה מצוה לעלות לירושלים ולכותל, כי קדושתן קיימת לעולם מפני שהשכינה שם, שנאמר (מלכים א ט ג): "וְהָיוּ עֵינֵי יְלָבִי שָׁם כָּל הַיָּמִים".

הר הבית

יש להזכיר ולהזהיר, שהכניסה לשטח הר הבית כיום אסורה בהחלט, מאחר וכולנו טמאי מתים, והנכנס לבית המקדש כשהוא טמא מת, חייב כרת חס ושלום. ובעזרת השם יתברך בקרוב, שיבוא משיח צדקנו ונטהר כולנו באפר פרה אדומה, נכנס בשמחה ובטוב לבב לבית המקדש השלישי שירד בנוי מן השמים. ועל כן, לא להתפתות אחר אותם חוטאים ומחטיאים את הרבים, שבנו כניסה מיוחדת להר הבית, להיכנס לשם. והשם הטוב יכפר בעד.

קריעת הבגד

הרואה את בית המקדש בחורבנו [דהיינו ממקום שנראית כיפת מסגד עומר או שרואה

את הכותל המערבי] **עומד** ואומר וישעיהו סד י: "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוד אבתינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה", וקורע בידו את החולצה כנגד לבו בצד שמאל כשיעור טפח [8 ס"מ]. ורשאי לכתחילה ללבוש חולצה ישנה על גבי חולצתו הטובה ולקרוע את הישנה בלבד ומיד להוציאה.

שלושים יום – אם אחר שראה את מקום המקדש חזר בתוך שלושים יום וראה שוב את המקום, אינו קורע, אבל לאחר שלושים יום, חוזר וקורע.

ירושלמים – הגרים בירושלים, אינם צריכים לקרוע כשבאים לכותל המערבי.

שבת. חול המועד – הרואה את מקום המקדש בשבתות ומועדים, אינו קורע. אבל בערבי שבתות וערבי ימים טובים אחר חצות היום, קורע.

הפקר – אם שכח לבוא עם חולצה נוספת להחלפה, ומתבייש ללכת בחולצה קרועה, כיון שגדול כבוד הבריות, יש להקל שיפקיר את החולצה שעליו בפני שלשה, ויכוון שלא לזכות בה אלא ביציאתו מהכותל, ובכך יהיה פטור מלקרועה.

נשים

פשוט שגם נשים חייבות בקריעה זו, ותשמנה לב לקרוע בצנעה שלא ליד אחרים. ומיד לאחר הקריעה, תסגור את הקרע בסיכת בטחון משום צניעות. או שתלבש חולצה ישנה על גבי החולצה הטובה ותקרע את הישנה ותחילפה.

סומא [עיור]

עיור הבא אל הכותל, אינו צריך לקרוע, מאחר וכל זה תלוי בראיה דוקא.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שנזכה בקרוב להתגשמות נבואות הנביא ישעיה (כה ט): "וּפְדוּי ה' יִשְׁבוּן, וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֵאשִׁים, שְׁשׁוֹן וְשִׂמְחָה יִשְׂגוּ, וְנָסוּ יִגּוֹן וְאַנְחָה". "כִּי בְשִׂמְחָה תֵצְאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוֹבְלוּן, הֵהָרִים וְהַגְּבֻעוֹת יִפְצְחוּ לְפָנֶיכֶם רְנָה, וְכָל עֵצֵי הַשָּׁדָה יִמְחֲאוּ כָף" (שם נה יב). "הִנֵּה אֵל יִשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד, כִּי עָזִי וְזִמְרַת יְהוָה וְיִהְיֶה לִי לִישׁוּעָה. וְשִׂאֲבַתֶּם מִיָּם בְּשִׁשׁוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה. וְאִמַּרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַה' קְרָאוּ בְשִׁמּוֹ, הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים עֲלִילָתֵינוּ, הִזְכִּירוּ כִּי נִשְׁגַּב שְׁמוֹ". (שם יב ב)

מגילת איכה

בתשעה באב נוהגים לשבת על הארץ, ולקרוא בקול בכי ונהי "מגילת איכה".

מהי מגילת איכה?

בתקופת בית המקדש הראשון, בזמן מלכותו של המלך יהויקים, אשר חטא והחטיא את ישראל, היה מצבם של עם ישראל חמור מאוד, וגזירת החורבן הלכה והתקרבה. חס הקב"ה על עם ישראל ורצה לתת להם איתות אזהרה ברור על מצבם הקשה, כדי שייטיבו את מעשיהם ובכך תבוטל הגזירה. לכן ציוה השם על ירמיהו הנביא ואמר לו (ירמיהו לו): "קח לך מגילת ספר וכתבת עליה את כל הדברים אשר דברתי אליך... אולי ישמעו בית יהודה את כל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם, למען ישובו איש מדרך הרעה וסלחתי לעונם ולחטאתם". מיד קרא ירמיהו הנביא לברוך בן נריה הסופר, וביקש ממנו לכתוב את כל הדברים שאמר לו השם. לאחר שנכתבה המגילה הורה ירמיהו לברוך לכנס את כל העם ליום צום ולהשמיע בפניהם את המגילה, כדי שיתעורר לבם לתשובה ותיפול תחינתם לפני השם. ואכן בשנה החמישית ליהויקים בחודש כסלו קראו צום וקיבצו את כל תושבי ירושלים ועוד עם רב מכל ערי ישראל, וברוך הסופר השמיע באוזניהם את המגילה.

היה איש ששמו מכיהו בן גמריהו, כששמע את המגילה הלך לשרי המלך וסיפר להם את אשר שמע. מיד שלחו שליח לברוך שיבוא ויקרא את הדברים שוב גם בפניהם. בשמוע שרי המלך את דברי המגילה פחדו מאוד. הם אמרו לברוך שברצונם לספר זאת למלך, ולכן כדאי שהוא וירמיהו ילכו להסתתר מבעוד מועד מפני זעם המלך. באו השרים ואמרו למלך את דברי המגילה. יהויקים התחיל לקרוא פסוק ראשון 'איכה ישבה בדד', אמר מה איכפת לי, העיקר שאני עדיין מלך. 'בכה תבכה בלילה' - אבל אני עדיין מלך. 'גלתה יהודה מעוני' - ואני עדיין מלך. 'דרכי ציון אבלות' - אבל אני מלך. אך כשהגיע לפסוק החמישי 'היו צריה לראש', הבין שאם צריה [אויביה] יהיו לראש, אז הוא לא יהיה מלך, כעס מאוד וקרע את המגילה והשליכה לתוך התנור הבוהר. במקום להתעורר לתשובה מדברי הפורענות, התמלא קצף ורוגז על ירמיהו וברוך, וציוה לאוסרם, אולם כאמור ירמיהו וברוך כבר הסתתרו. ואז היה דבר השם אל ירמיהו לכתוב את המגילה שנית, בתוספת נבואות קשות נוספות, והיא היא מגילת איכה. זוהי דעה אחת בחז"ל.

אולם יש דעה כי אותה המגילה ששרף יהויקים היא מגילה אחרת, ואילו "מגילת איכה" נכתבה על ידי ירמיהו לאחר החורבן כדי לעורר את לב העם, שלא נראה את הגלות כדבר מורגל, אלא החי יתן אל לבו.

ראשי הפסוקים של המגילה כתובים לפי סדר האל"ף בי"ת, לרמוז בזה על ישראל שעברו על התורה שנכתבה בעשרים ושתיים אותיות.

פרק א

א איכה ישבה בדד היאך ישבה שוממה העיר רבתי עם העיר המרובה בעם רב היתה כאלמנה כאשה גלמודה שבעלה הלך לארץ רחוקה, רבתי בגוים העיר המתרברבת ומתנאה על הגויים שרתי במדינות העיר השולטת במדינות היתה למס נהייתה כבושה ומשועבדת: **ב בכו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה, אין לה מנחם מפל אהביה, כל רעה בגדו בה היו לה לאיבים** ידידיה הגויים שעליהם סמכה היפנו לה עורף: **ג גלתה יהודה מעני ומרב עבדה** שהכבידו עליה הגויים היא ישבה בגוים בגלות **לא מצאה מנוח, כל רדפיה השיגוה בין המצרים** האויבים הצליחו לתפוס אותה, כאשר היתה נתונה במיצר: **ד דרכי ציון הדרכים המובילות לירושלים אבלות** שוממות **מפלי באי מועד** אין בהן עולי רגלים **כל שעריה שוממין, כהניה נאנחים, בתולתיה נוגות** עטופות יגון **והיא מר לה: ה היו צריה לראש** הגויים הצוררים אותה נהיו חשובים **איביה שלו** האויבים שלה יושבים בשלוחה **כי אדני הוגה ה'** עטף אותה ביגון **על רב פשעיה** בגלל חטאיה, **עולליה הילדים הרכים הלכו שבי לפני צר** נישבו על ידי האויב: **ו ויצא מפת ציון כל הדרה** כבודם של ישראל ירד, **היו שריה כאילים לא מצאו מרעה** שריה נחלשו מרוב רעב, כמו איילים שאינם מוצאים מרעה ואין להם כח לרוץ **וילכו בלא כח לפני רודף** אין בכוחם לברוח מפני חולשתם: **ז זכרה ירושלים** זכר עם ישראל בגלותו **ימי עניה ומרודיה** את ימי החורבן והצער **כל מחמדיה אשר היו מימי קדם** את הגדולה שהיתה לה בימים עברו **בנפל עמה ביד צר ואין עוזר לה, ראוה צרים שחקו על משבתה** הגויים שמחו על כך שהושבתה שמחתה: **ח חטא חטאה ירושלים על פן לנידה היתה** נעה ונדה בגלות **כל מכבדיה** הגויים שכיבדו אותה **הזילה** עכשיו מזלזלים בה **כי ראו ערותה** קלונה וחרפתה **גם היא נאנחה ותשב אחור** נרתעה לאחוריה: **ט טמאתה בשוליה** חטאיה גלויים וידועים **לא זכרה אחריתה** בשעת החטא לא נתנה לב מה יהיה באחריתה **ותרד פלאים** כולם התפלאו על ירידתה **אין מנחם לה, ראה אדני את עניי** צערי **כי הגדיל אויב** האויב גדל וגבר עלי: **י ידו פרש צר** עמון ומואב פרשו ידיהם **על כל מחמדיה** שרפו את ספרי התורה **כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך** הם עשו זאת משום שכתוב בתורה: לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה: **יא כל עמה נאנחים מבקשים לחם, נתנו מחמדיהם** נתנו חפצים יקרים **באכל תמורת אוכל להשיב נפש** כדי להשיב את נפשם, **ראה אדני והביטה כי הייתי זוללה** רדופה להשיג אוכל: **יב לוא אליכם כל עברי דרך** פונה ירושלים ואומרת לעוברי הדרכים: אתם לא סבלתם את מה שסבלתי אני ולא תוכלו להבין את צערי **הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאבי אולם** בהבטה אחת תוכלו לראות שאין דומה למכאובי **אשר עולל לי** אשר נעשה לי **אשר הוגה אדני** אשר עטף אותי ה' ביגון **ביום חרון אפו** בעת שכעס על חטאי: **יג ממרום שלח אש בעצמותי ה'** שלח אש בבתי המקדש **וירדנה** רדה אותי ביסורים **פרש רשת לרגלי, השיבני אחור, נתנני שממה כל היום דוה** חלושה ועצובה: **יד נשקד על**

פְּשַׁעֵי בִידוֹ פשעי היו תמיד זכורים לפני ה' **יִשְׁתַּרְגּוּ עָלוּ עַל צְוֹאֲרֵי** העוונות טיפסו ועלו ונכרכו סביב צוארי **הַכְּשִׁיל כַּחֲזִי** נחלש כוחי **נִתְנַנְנִי אֲדָנִי בְיָדֵי לֹא אוֹכַל קוֹם** נתן אותי ה' ביד הגויים, עד שאינני יכולה לקום: **טו סֵלָה רַמַּס כָּל אַבְּיָרִי** את האנשים החזקים **אֲדָנִי בְקַרְבִּי, קָרָא עָלַי מוֹעֵד ה'** זימן את היום המיועד לכך **לְשֹׁבֵר בַּחוּרֵי, גַּת דָּרָךְ אֲדָנִי לְבַתּוֹלַת בַּת יְהוּדָה ה'** נתן אותנו להריגה ולמרמס, כמו שדורכים על הענבים בגת: **טז עַל אֱלֹהִים אֲנִי בּוֹכִיָּה עֵינַי עֵינַי יִרְדֶּה מֵיָם** עיני זולגות דמעות, **כִּי רָחַק מִמֶּנִּי מִנְחָם מְשִׁיב נֶפְשִׁי** אין מי שינחם אותי **הֵיוּ בְנֵי שׁוֹמְמִים כִּי גָבַר אוֹיֵב: יז פְּרָשָׁה צִיּוֹן בְּיַדֶּיהָ** פרסה ידיה בצער **אֵין מִנְחָם לָהּ, צוּחַ אֲדָנִי לַיַּעֲקֹב סִבִּיבָיו צָרִיו** בציווי ה' הגויים הצוררים יושבים סביב ישראל **הֵיטָה יְרוּשָׁלַם לְנֹדָה מוֹרַחֲקוֹת וּבְזוּיָה בְּיַמֶּיהֶם: יח צְדִיק הוּא אֲדָנִי** כל מעשי ה' בצדק ובמשפט **כִּי פִּיהוּ מְרִיתִי, שָׁמְעוּ נָא כָּל הָעַמִּים וְרָאוּ מַכְאֲבֵי, בַּתּוֹלַתִּי וּבַחוּרֵי הִלְכוּ בְּשִׁבְי: יט קָרָאתִי לְמֵאֲהָבֵי** לאותם שמראים עצמם כאוהבים **הֲמָה רְמוּנֵי רִימּוֹ** אותי ונהפכו לאויבים, **כִּהְיִי וּזְקַנִּי בְּעִיר גּוֹעוּ** מתו ברעב **כִּי בִקְשׁוּ אֲכָל לָמוֹ וַיִּשְׁיבוּ אֶת נַפְשָׁם** בקשו אוכל להשיב את נפשם ולא מצאו: **כ רָאָה אֲדָנִי כִּי צָר לִי, מַעֲי חֲמַרְמָרוּ** המעיים התכווצו מרעב **נִהַפְּדוּ לִבִּי בְקַרְבִּי מְרֹב צַעַר כִּי מָרוּ מְרִיתִי** כי המריתי את פי ה' ועברתי על מצוותי **מִחוּץ שַׁפְּלָה חָרַב** בחוץ חרב האויב משכלת והורגת **בְּבֵית כְּפָמוֹת** ובתוך הבית יש אימת שדים ומזיקים: **כא שָׁמְעוּ הַגּוֹיִים כִּי נֶאֱנַחָה אֲנִי אֵין מִנְחָם לִי, כָּל אִיבֵי שָׁמְעוּ רָעֵתִי שָׁשׂוּ כִּי אֲתָה עֹשִׂיתְ שִׁמְחוּ** על מה שעשית לי **הַבֵּאת יוֹם קָרָאתְ וַיְהִי כִמְנִי** הלואי יגיע יום שתשפוך זעמך על הגויים: **כב תָּבֵא כָּל רָעֵתְם לְפָנַי** יזכרו חטאיהם לפניך **וְעוֹלָל לָמוֹ כִּי אֲשֶׁר עוֹלָלְתָּ לִי** עשה להם כפי שעשית לי **עַל כָּל פְּשָׁעֵי, כִּי רַבּוֹת אֲנַחְתִּי וּלְבִי דוּי:**

מרק ב

א אֵיכָה יַעֲיֵב בְּאִפּוֹ אֲדָנִי היאך החשיך ה' בכעסו **אֶת בַּת צִיּוֹן, הַשְּׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ** השליך מרום המעלה אל שפל המדרגה **תִּפְאָרַת יִשְׂרָאֵל** את הפאר והכבוד שהיה לישראל בין האומות **וְלֹא זָכַר הַדָּם רְגָלָיו** לא חמל על בית המקדש **בְּיוֹם אִפּוֹ** ביום כעסו: **ב בָּלַע כִּילָה אֲדָנִי וְלֹא חָמַל, אֶת כָּל נְאוֹת מַלְשׁוֹן נווה יַעֲקֹב** הבתים של עם ישראל, **הָרַס בְּעֵבְרַתּוֹ** בכעסו **מִבְּצָרֵי בַת יְהוּדָה, הִגִּיעַ לְאֶרֶץ הַשְּׁפִילִם** לארץ הלל ממלכה ושריה: **ג גָּדַע בַּחֲרֵי אֶף קִיצֵץ** בחזק כעסו **כָּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל** את כל כבודם של ישראל **הַשִּׁיב אַחֲוֹר יְמִינוֹ** נמנע מלעזור להם **מִפְּנֵי אוֹיֵב** נגד האויב **וַיִּבְעַר בְּיַעֲקֹב כָּאֵשׁ לְהַבָּה אֲכָלָה סִבִּיב: ד דָּרָךְ** מתח **קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב, נָצַב יְמִינוֹ כְּצָר ה'** ניצב לימין האויבים **וַיְהַרְגוּ כָּל מַחֲמָדֵי עֵין בְּאֵהֶל בַּת צִיּוֹן, שִׁפְדוּ כָּאֵשׁ חֲמַתּוֹ: ה הָיָה אֲדָנִי כְּאוֹיֵב בָּלַע יִשְׂרָאֵל** הבלע את ישראל בין האומות **בָּלַע כִּילָה כָּל אַרְמֻנּוֹתֶיהָ, שַׁחַת מִבְּצָרָיו, וַיִּרַב הָרָבָה בְּבַת יְהוּדָה תֵּאֲנִיָּה וְאֲנִיָּה** צער ויללה: **ו וַיַּחֲמַס כִּנָּן** כרת כמו שקוצצים ירקות בגן **שָׁכוּ** את מעונו - בית המקדש **שַׁחַת מוֹעֵדוֹ** קודש הקודשים ששם נועד ה' לבני ישראל **שָׁכַח אֲדָנִי בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וּשְׁבֹתָ, וַיִּנְאַץ בְּזַעַם אִפּוֹ** הרג בכעסו **מִלֶּךְ וְכַהֵן: ז זָנַח אֲדָנִי מִזְבְּחוֹ נֶאֱרַר** ביטל מקדשו, **הַסְּגִיר בְּיַד אוֹיֵב חוֹמַת**

אַרְמְנוֹתֶיהָ, קוֹל נִתְּנוּ בְּבֵית אֲדֹנָי כַּיּוֹם מוֹעֵד הַגּוֹיִים הַרְיֵעוּ בְּקוֹלוֹת שֶׁל שְׂמֹחָה: ח חֶשֶׁב
אֲדֹנָי לְהִשְׁחִית חוֹמַת בֵּית צִיּוֹן, נָטָה קוֹ שֶׁפֶט אֶת יִשְׂרָאֵל עַל עוֹוֹנוֹתֵיהֶם לֹא הִשִּׁיב יָדוֹ
מִבְּלַע לֹא חָזַר בּוֹ מִלְּהִשְׁחִית וַיֵּאָבֵל חַל וְחוֹמָה יִחַדּוּ אֲמַלְלוּ: ט טָבְעוּ שִׁקְעוּ בְּאֶרֶץ
שְׁעָרֶיהָ, אֲבָד וְשֹׁבֵר בְּרִיחֶיהָ, מִלְּכָה וְשָׂרִיָּה בְּגוֹיִם בְּגִלּוֹת אֵין תּוֹרָה אֵין לְיִשְׂרָאֵל מוֹרִי
הוֹרָאָה גַּם נְבִיאֶיהָ לֹא מִצְאוּ חֲזוֹן נְבוּאָה מֵאֲדֹנָי: י יֵשְׁבוּ לְאֶרֶץ יְדָמוּ שִׁתְּקוּ בַּצֵּר זָקְנֵי
בֵּית צִיּוֹן, הֶעֱלוּ עִפְרָל עַל רֵאשִׁים חֲגָרוּ שָׂקִים, הוֹרִידוּ לְאֶרֶץ רֵאשֵׁן בְּתוֹלַת יְרוּשָׁלַם:
יֵא כָּלוּ בְדַמְעוֹת עֵינָי, חֲמַרְמָרוּ הַתְּכוּצוֹ מְעִי, נִשְׁפָּף לְאֶרֶץ כְּבָדִי מְרֹב צֵעַר עַל שֹׁבֵר בֵּית
עַמִּי, בַּעֲטוֹף הַתְּפַתְלוּ מֵרַעַב עוֹלָל וְיוֹנֵק בְּרַחְבוֹת קְרִיָּה: יב לְאִמְתָּם יֹאמְרוּ הַיִּלְדִים הַרְכִּים
אֵיָה דָּגוּ וַיָּיוּ, בְּהַתְּעַטְפָם כַּחֲלָל הַתְּפַתְלוּ וּמֵתוּ בִרְעַב בְּרַחְבוֹת עִיר, בְּהַשְׁתַּפֵּף נַפְשָׁם אֶל
חֵיק אִמְתָּם בְּשַׁעָה שֶׁהִתְרַפְּקוּ עַל אִמּוֹתֵיהֶם לְבַקֵּשׁ אוֹכֵל: יג מָה אֲעִידֶךָ מָה אֲדַמָּה לָךְ הַבֵּית
יְרוּשָׁלַים לֹא אוֹכֵל לְהַעֲיֵד עַל עִיר אַחֲרַת שְׂדוּמָה לְיִרוּשָׁלַים בְּצִרוֹתֶיהָ מָה אֲשׁוּה לָךְ לֹא אוֹכֵל
לְהַשׁוֹת אֵלֶיךָ עִם אַחַר וַאֲנַחְמֶךָ וּבְכַךְ לְנַחֲמֶךָ בְּתוֹלַת בֵּית צִיּוֹן, כִּי גָדוֹל כֵּיָם שִׁבְרֶךָ מִי
יִרְפָּא לָךְ: יד נְבִיאֶיךָ נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר חֲזוּ לָךְ שׁוֹא וְתַפֵּל דְּבָרִים שְׂאֵין בְּהֶם טַעַם וְלֹא גָלוּ עַל
עוֹנֶךָ לֹא הוֹכִיחוּ אוֹתְךָ עַל עוֹוֹנוֹתֶיךָ לְהִשִּׁיב שְׁבוּתֶךָ לְהַחְזִירְךָ לְמוֹטָב וַיִּחְזוּ לָךְ מִשְׁאוֹת שׁוֹא
וּמִדוּחַם הִרְאוּ לָךְ נְבוּאוֹת שׁוֹא שֶׁהִדִּיחוּ אוֹתְךָ מִן הַדֶּרֶךְ הַיִּשְׂרָאֵל: טו סָפְקוּ עֲלֶיךָ כְּפִים כָּל
עַבְרֵי דָרֶךְ, שָׂרְקוּ נִפְחוּ בְּפִיהֶם בְּהַשְׁתוֹמְמוֹת כְּדֶרֶךְ אָדָם שְׂרוּאָה דָּבַר חֲשׁוֹב שֶׁחָרַב וַיִּנְעוּ רֵאשִׁים
בְּפִלְיָה עַל בֵּית יְרוּשָׁלַים, הַזֹּאת הָעִיר שִׁיאֲמָרוּ פְּלִילַת יָפִי מִשׁוֹשׁ לְכָל הָאֶרֶץ: טז פְּצוּ
עֲלֶיךָ פִיהֶם דְּבָרוּ אוֹדוֹתֶיךָ כָּל אֵיבֶיךָ, שָׂרְקוּ וַיִּחְרְקוּ שֵׁן שְׂמֵחוּ לְאִידָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָמְרוּ
בְּלַעֲנֵנוּ הַצַּלְחָנוּ לְכָלוֹת אוֹתָם אֵךְ זֶה הַיּוֹם שִׁקְוִינָהוּ מִצְאָנוּ רְאִינוּ מִצְאָנוּ אֶת הַיּוֹם שִׁקְוִינוּ
לוֹ, שֶׁנִּרְאָה בְּמַפְלַת יִשְׂרָאֵל: יז עֲשֵׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמַם הַגּוֹיִים לֹא גָבְרוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַל יַדֵי כּוֹחַם
אַלֵּא בְּרַצוֹן ה' בַּצַּע אֲמַרְתוּ אֲשֶׁר צוּה מִיָּמַי קָדָם בִּיצַע אֶת מָה שֶׁאֲמַר לְמַשֶּׁה רַבְּנוּ שֶׁאֵם לֹא
יִשְׁמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה עֵתִיד לְהִפְרַע מֵהֶם הָרַס וְלֹא חֲמַל, וַיִּשְׁמַח עֲלֶיךָ אוֹיֵב הָרִים קָרוֹן
צָרֶיךָ הָרִים כְּבוֹדָם שֶׁל אוֹיְבֶיךָ: יח צַעַק לְבָם אֶל אֲדֹנָי צַעְקוּ בְּלִבְכֶם כִּי לֹא יִכְלוּ לְפַצוֹת פֶּה
מְרֹב צֵעַר. חוֹמַת בֵּית צִיּוֹן, הוֹרִידִי כְּנַחַל דְּמָעָה יוֹמָם וְלַיְלָה, אֶל תִּתְּנֵי פּוֹגַת לָךְ אֶל
תַּפְסִיקֵי לְרַעַב לְבַכּוֹת בְּתַפִּילָה אֶל תִּדְּם בֵּית עֵינֶיךָ לֹא יִפְסִיקוּ עֵינֶיךָ לְדַמּוּעַ: יט קוֹמֵי רִנֵּי קוֹמֵי
לְרַנֵּן בְּבִכִי בְּלִילָה לְרֵאשׁ אֲשִׁמְרוֹת בְּתַחֲלִילַת הַלֵּילָה שִׁפְכֵי כְּמִים לְבָבְךָ הַכְּנִיעֵי לְבָבְךָ בְּתַפִּילָה
נִכַח פְּנֵי אֲדֹנָי לִפְנֵי ה', שְׂאֵי אֲלֵיו כְּפִיךָ הַתְּפַלְלִי וּבְקַשִּׁי מִמֶּנּוּ עַל נַפְשׁ עוֹלְלֶיךָ הַעֲטוּפִים
בְּרַעַב בְּרֵאשׁ כָּל חוֹצוֹת: כ רֵאָה אֲדֹנָי וְהִבִּטָה לְמִי עוֹלְלַת כָּה, אִם תֹּאכְלֶנָה נְשִׁים
פְּרִים יִלְדִיָּהוּ עֲלֵלֵי טַפְחִים אֲשֶׁר טִיפְחוּ אוֹתָם בְּמִסִּירוֹת, אִם יִהְרַג בְּמִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כָּהֵן
וְנְבִיא: כא שְׁכַבּוּ לְאֶרֶץ חוֹצוֹת בְּרַחְבוֹת הָעִיר נַעַר וְזָקֵן, בְּתוֹלַתִי וּבְחוּרֵי נַפְלוּ בְּחָרָב,
הֲרַגְתָּ בַיּוֹם אֶפְדָּ טַבַּחַת לֹא חֲמַלְתָּ: כב תִּקְרָא כַּיּוֹם מוֹעֵד כְּמוֹ בְּמוֹעֲדִים שֶׁהָיוּ נֹאסְפִים
אֶל יְרוּשָׁלַים עוֹלֵי רַגְלִים מִכָּל קְצוֵי תֵּבֵל מְגוֹרֵי מִסְבִּיב כִּךְ עֲכַשְׁיוּ נֹאסְפִים אֶל יְרוּשָׁלַים הַשְּׂכָנִים
הָרַעִים שֶׁמִּסְבִּיבָה, וְלֹא הָיָה בַיּוֹם אֶף אֲדֹנָי בַּיּוֹם כַּעֲסוֹ שֶׁל ה' עַל יִשְׂרָאֵל פְּלִיט וְשָׂרִיד לֹא

הצליח שום אדם להשרד ולהימלט, **אֲשֶׁר טַפַּחְתִּי וּרְבִיתִי אִיבִי כָלָם** הילדים אשר טיפחתי וגידלתי - בא האויב וכילה אותם:

פרק ג

א אֲנִי הַגִּבֵּר ירמיהו הנביא **רָאָה עֵינִי** ראה בחורבן בית המקדש **בְּשַׁבַּט עֲבַרְתּוּ** שנחרב בחרון אפו של הקב"ה: **ב אֹתִי נָהָג ה'** מנהיג אותי **וַיִּלְךְ חֶסֶד וְלֹא אֹר** והוליד אותי בחושך וביסורים: **ג אֵךְ בִּי יֵשֵׁב יַהֲפֹךְ יָדוֹ** רק בי הוא שב ומכה בידו **כָּל הַיּוֹם: ד בָּלָה בְּשָׂרִי וְעוֹרִי עוֹרִי** ובשרי בלו מצער הגלות **שֶׁבַר עֲצָמוֹתַי: ה בָּנָה עָלַי וַיִּקַּף** הקיף אותי **רֵאשׁ** מרירות ו**תִּלְאָה** ויסורים: **ו בְּמַחְשָׁפִים הוֹשִׁיבֵנִי** הושיב אותי בחושך **כְּמַתִּי עוֹלָם** כמו המתים: **ז גָּדַר בְּעַדִּי** עשה חומה לנגדי **וְלֹא אֶצֵּא** לא אוכל להימלט **הַכְּבִיד נַחֲשָׁתִי** הכביד את האזיקים שברגלי: **ח גַּם כִּי אֲזַעַק וְאֲשׁוּעַ** כאשר אזעק בתפילה **שָׁתַם תַּפְלִתִּי** סתם חלונות הרקיע בפני תפילתי: **ט גָּדַר דְּרָכִי בַּגִּזִּית** חסם את דרכי בגדר אבנים חזקות **נְתִיבוֹתַי עוֹה** גרם לי לברוח בדרכים מעוותות ועקלקלות ולא בדרכים הישרות מפני פחד האויב: **י דָּב אַרְבֵּי הוּא לִי** הקב"ה נהפך לי לדב אורב **אָרִי בְּמַסְתָּרִים** ולאריה מסתתר: **יא דְּרָכִי סוֹרֵר** דרכי מלאות קוצים **וַיַּפְשִׁחֵנִי** עלי להרחיב צעדי ולפסק רגלי בעוברי בדרכים משובשות אלו **שְׁמַנִּי שׁוּמֵם: יב דָּרַךְ קִשְׁתּוֹ** מתח את הקשת **וַיַּצִּיבֵנִי כַּמְטָרָא לַחַץ** העמיד אותי לנגד חיצי לירות בי כמטרה: **יג הִבִּיא בְּכַלִּיתִי** הכניס לתוכי **בְּנִי אֲשַׁפְתּוּ** את החיצים הנתונים בנרתיקו: **יד הֵייתִי שָׁחַק לְכָל עַמִּי** הייתי לעג וקלס לכל העמים **נִגְיַנְתָּם** שמחו לאידי **כָּל הַיּוֹם: טו הַשְּׁבִיעֵנִי בְּמַרְוֵרִים** נעשיתי כבר שבע מצרות מרות **הַרוֹנִי לַעֲנָה** נהייתי רווי מיסורים מרים כלענה: **טז וַיִּגְרַס בְּחֶצֶץ שָׁנִי** שיבר את שיני באבני חצץ **הַכְּפִישֵׁנִי בְּאֶפֶר** טינף אותי באפר: **יז וַתִּזְנַח מְשָׁלוֹם נַפְשִׁי** שכחתי את ימי השלום **נְשִׁיתִי טוֹבָה** עזבתי את הטובה שהיתה לי: **יח וְאָמַר** מרוב צרות אמרתי בליבי **אֲבָד נַצְחִי וְתוֹחַלְתִּי מֵאֲדָנִי** כי אבד עולמי ותקותי: **יט זָכַר עֵינִי וּמְרוֹדִי** זכרון מצבי העלוב והירוד **לַעֲנָה וְרֵאשׁ** גורם לי להרגיש מרירות, כטעם עשבים מרים: **כ זָכוֹר תִּזְכּוֹר** נפשי זוכרת זאת **וְתִשׁוּחַ עָלַי נַפְשִׁי** ולכן היא שחוחה ועגומה: **כא זֹאת אֲשִׁיב אֶל לְבִי** אולם בזאת אתנחם **עַל כֵּן אוֹחִיל** אייחל ואקווה לישועת לה: **כב חֲסָדִי אֲדָנִי כִּי לֹא תִמְנָנוּ** לא תמו **כִּי לֹא כָלוּ** לא נגמרו **רַחֲמָיו: כג חֲדָשִׁים לְבַקְרִים** חסדיך מתחדשים מידי בוקר ובוקר **רַבָּה אֲמוֹנַתְךָ** ולכן גדולה האמונה שלנו בדך: **כד חֲלָקִי אֲדָנִי אָמַרְהָ נַפְשִׁי ה'** הוא נחלתי **עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ** ולכן אייחל ואקווה אליו: **כה טוֹב אֲדָנִי לְקוֹן** למקווים אליו **לְנַפְשׁ תִּדְרָשְׁנֵנוּ** למי שדורש ומחפש אותו: **כו טוֹב וַיַּחֲלִל וְדוּמָם** טוב לאדם שיקוה וישתוק ויצפה **לְתִשׁוּעַת אֲדָנִי: כז טוֹב לַגִּבֵּר** טוב לאדם **כִּי יִשָּׂא עַל בְּנֵעוּרָיו** שילקה על חטאיו בראשית הדרך: **כח יֵשֵׁב בְּדָד וַיִּדַּם** ישב יחידי וישתוק ויסבול היסורים **כִּי נָטַל עָלָיו** כי ה' הטיל עליו צרות אלו לטובתו: **כט יִתֵּן בְּעַפְרָ פִּיהוּ** אפילו יגע לשפל המצב שהוא מוטל על הארץ ובפיו יש עפר **אוֹלֵי יֵשׁ תִּקְוָה** עדיין עליו לקוות לישועת ה': **ל יִתֵּן לְמַפְהוֹ לַחֵי** יושיט את הלחי למי שרוצה להכות אותו, דהיינו שיקבל היסורים באהבה **יִשְׁפַּע בְּחַרְפָּה: לא כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם**

אֲדָנִי את אף אחד ה' לא מזניח: **לב כי אם הוֹגָה** אם אדם מביא על עצמו יגון בגלל חטאיו **וְרַחֵם כְּרַב חֲסָדָיו** ועדיין הקב"ה מרחם עליו: **לג כי לא ענה מַלְבוּ** הקב"ה לא מענה את האדם ללא סיבה **וַיִּגַּה בְּנִי אִישׁ** ולא מביא יגון לחינם: **לד** וכן לא עלה על לבו **לְדַכֵּא תַחַת רַגְלָיו כָּל אֲסִירֵי אֶרֶץ** לדכא את בני האדם ביסורים כדי לכפוף אותם אליו: **לה** וכן לא עלה על לבו **לְהַטּוֹת לְשׁוֹנוֹת וְלַעֲוֹת מִשְׁפָּט גֹבֵר** את דינו של האדם **נִגְדַּד פְּנֵי עֲלִיוּן: לו** לַעֲוֹת אֲדָם בְּרִיבוֹ לסלף לאדם את דינו **אֲדָנִי לֹא רָאָה** זה לא כשר בעיני ה': **לז מי זה אָמַר וַתְּהִי מִי הַצְּלִיחַ** לבצע את מחשבתו **אֲדָנִי לֹא צָוָה** ללא רצונו וציוויו של ה': **לח מפני עֲלִיוּן לֹא תִצַּא הָרְעוּת וְהַטּוֹב** אלא הכל נגזר בעקבות מעשיו של האדם: **לט** ולכן **מַה יִּתְאַוֵּן אֲדָם חִי גֹבֵר עַל חֲטָאָיו** אין לאדם להתלונן על גזרות ה', אלא על חטאיו שגרמו לכך: **מ** **נַחֲפָשָׁה דְרָכֵינוּ וְנַחֲקֵרָה נַפְשֵׁנוּ** נפשנו נפגעת במעשינו **וְנִשׁוּבָה עַד אֲדָנִי** נחזור בתשובה: **מא נִשְׂא לְבַבְנוּ אֶל כְּפַיִם** כשאנו נושאים את כפינו בתפילה נישא אף את לבבנו **אֶל אֵל בְּשָׂמַיִם** אל ה' היושב בשמים: **מב נַחֲנוּ פִּשְׁעֵנוּ וּמְרִינוּ** אנחנו עברנו על דבריך **אֶתְּהָ לֹא סָלַחְתָּ: מג סִכְתָּה עֲשִׂית ה'** סכך ומחיצה בינינו לבינך **בְּאֶף** על ידי כעסך **וְתִרְדָּפְנוּ, הָרַגְתָּ לֹא חֲמַלְתָּ: מד סִכּוֹתָהּ בְּעֵנֶן לָךְ** עשית מחיצה של ענן בינינו **מַעֲבֹר תַּפְּלָה** המונעת מתפילתנו לעבור ולהתקבל לפניך: **מה סָחִי וּמְאוֹס תְּשִׁימוּנוּ** עשית אותנו מאוסים **בְּקֶרֶב הָעַמִּים: מו פָּצוּ עֲלֵינוּ פִּיָּהֶם** בדברי רשע **כָּל אֵיבֵינוּ: מז פָּחַד וּפַחַת הָיָה לָנוּ** כשברחנו מפני הפחד נפלנו בפחת [בור], **הַשָּׂאת** השממון, ששממו ערינו **וְהַשְׁבֵּר: מח פִּלְגֵי מַיִם תִּרְדַּד עֵינַי** דמעות זולגות מעיני כמו נחל מים **עַל שֶׁבֶר בַּת עַמִּי: מט עֵינַי נִגְרָה** נוולת דמעות **וְלֹא תִדְמָה** לא תחדל לבכות **מֵאִין הַפְּגוֹת** ללא הפסקות: **נ** **עַד יִשְׁקִיף וַיִּרְא אֲדָנִי מִשְׂמַיִם: נא עֵינַי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי** העין שלי בוכה מעצמה על נפשי בכי גדול **מִכָּל בְּנוֹת עִירֵי** יותר מאשר אם יבואו כל בנות העיר להבכיא אותי: **נב צוֹד צְדוֹנִי כְּצַפּוֹר אֵיבֵי חֲנָם: נג צָמְתוּ אִסְרוּ בְּבוֹר חֲיֵי וַיִּדּוּ** השליכו **אֶבֶן בֵּי: נד צָפוּ מַיִם** אומות העולם **עַל רֹאשִׁי** גברו עלי, **אֲמַרְתִּי נִגְזַרְתִּי** קיבלתי גזירת שמים באהבה: **נה קְרָאתִי שְׁמֶךָ אֲדָנִי מִבוֹר תַּחְתִּיּוֹת: נו קוֹלִי שָׁמַעַת אֶל תַּעֲלָם תֹּאטוֹם אֲזַנְךָ לְרוּחֹתַי לְשׁוֹעֲתַי** בעת שאני מתפלל אליך שירווח לי: **נז קִרְבַּת אֵלַי בַּיּוֹם אֲקַרְאֲךָ** בעת שאתפלל אליך **אֲמַרְתָּ אֶל תִּירָא: נח רִבַּת אֲדָנִי רִיבֵי נַפְשִׁי גֹאֲלַת חַיִּי: נט רֵאִיתָה אֲדָנִי עוֹתְתִי** את העיוות שעשו לי שאינם דנים בצדק **שִׁפְטָה מִשְׁפָּטִי** ולכן אתה תשפוט אותי: **ס רֵאִיתָה כָּל נִקְמָתָם כָּל מַחְשַׁבְתָּם לִי: סא שָׁמַעַת חֲרָפְתָם אֲדָנִי כָּל מַחְשַׁבְתָּם עָלַי: סב שִׁפְתֵי קָמִי** דבוריהם של אויבי הקמים עלי **וְהִגְיוֹנָם** מחשבתם עלי **כָּל הַיּוֹם: סג שְׁבַתְּם** ישיבתם **וְקִימָתָם הַבִּיטָה** ראה שכל מעשיהם מכוונים במטרה להרע לי, **אֲנִי מִנְּגִינְתָם** אני סיבה לשמחתם: **סד תִּשִּׁיב לָהֶם גְּמוֹל אֲדָנִי כַּמַּעֲשֵׂה יְדֵיהֶם: סה תִּתֵּן לָהֶם מְגִנָּת לֵב** שבר לב **תִּאֲלַתְךָ לָהֶם** קללתך תביא עליהם: **סו תִּרְדֹּף בְּאֶף תִּרְדַּפְּם** בכעסך **וְתִשְׁמַדְּם מִתַּחַת שָׁמַי אֲדָנִי:**

פרק ד

א אֵיכָה יועם זָהב היאך כהה והועם ברק זהבו של בית המקדש יִשְׁנָא והיאך שינה את מראהו הַפְתָּם הַטּוֹב כלי הקודש תִּשְׁתַּפְּכֶנָּה אֲבֵנֵי קֹדֶשׁ בנים המאירים כאבנים יקרות בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת נפלו ברחובות העיר: ב בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְּסֻלָּאִים בַּפֶּז מהוללים ומוערכים כמו זהב יקר אֵיכָה נְחָשׁוּ לְנִבְלֵי חָרֶשׁ אבדו את ערכם ונחשבים ככלי חרס מַעֲשֵׂה יָדֵי יוֹצֵר: ג גַּם תָּנִים אף על פי שאכזרים הם התנינים חֲלָצוּ שֵׁד הַיְנִיקוּ גוֹרֵיהֶן, בַּת עַמִּי לֹאֲכֹזֵר פְּיָעִינִים בַּמַּדְבָּר ישראל כביכול התאכזרו לילדיהם ולא יכלו לספק להם אוכל: ד דְּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל חֲכוֹ בַצָּמָא, עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ לֶחֶם פֶּרֶשׁ אֵין לָהֶם אין מי שיתן להם אפילו פרוסה קטנה: ה הָאֲכָלִים לְמַעַדְנִים הרגילים לאכול מעדנים נִשְׁמוּ בַחוּצוֹת גוועו ברעב בחוצות העיר הָאֲמָנִים עָלֵי תוֹלַע הרגילים ללבוש בגדי משי חֲבָקוּ אֲשַׁפְּתוֹת עכשיו שוכבים על האשפות בחוץ: ו וַיִּגְדַּל עוֹן בַּת עַמִּי מַחֲטָאת סָדֵם ועונשם של ישראל גרוע מעונשה של סדום, הַהַפּוּכָה כְּמוֹ רַגַע הסבל של סדום היה קצר, כי העיר נהפכה בן רגע וְלֹא חָלוּ בָּהּ יָדַיִם ולא נכנסו אליה אויבים: ז זָכוּ נְזִירֵיהָ מִשְׁלַג הַשְּׂרִים של ישראל היו יפים וזכים צָחוּ מִחֻלְבַּת היו יפים ולבנים יותר מחלב אָדָמוּ עַצֶם מִפְּנִינִים מראיהם היה אדמדם ויפה יותר מפנינים סִפִּיר גִּזְרָתָם גופם חזק כמו אבן ספיר: ח ועכשיו חֲשַׁד מִשְׁחֹר תְּאָרָם מראיהם נהיה שחור יותר מפחם, לֹא נִכְרוּ בַחוּצוֹת אף אחד לא הכירם, צַפַּד עוֹרָם עַל עַצְמָם נדבק עורם אל העצמות יָבֵשׁ הָיָה כְּעָץ: ט טוֹבִים הָיוּ חֲלָלֵי חָרֵב מִחֲלָלֵי רַעֲב, שֵׁהֶם המתים ברעב יָזְבוּ מִדְּקָרִים היתה כרסם נבקעת מִתְּנוּבוֹת שְׂדֵי מחמת שהתאוו לאכול את תנובת השדה, ולא מִצָּאוּ: י יָדֵי נָשִׁים רַחֲמָנוּיֹת בְּשָׁלוּ יִלְדֵיהֶן, הָיוּ לְבָרוֹת לְמוֹ הילדים היו למאכל לאמותיהם בְּשֶׁבֶר בַּת עַמִּי כל כך גדול היה שברון ישראל: יא כֹּלָּה אֲדָנִי אֶת חַמָּתוֹ, שֶׁפָּדַח חֲרוֹן אַפּוֹ, וַיִּצַּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יִסְדָּתֶיהָ: יב לֹא הָאֲמִינוּ מַלְכֵי אֶרֶץ כָּל יִשְׁבֵי תֵּבֵל כִּי יָבֵא צָר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם: יג מַחֲטָאת נְבִיאֶיהָ בגלל חטאי נביאי השקר עֹונַת כְּהֻנָּה ובגלל עוונות כוהני העבודה זרה הַשִּׁפְכִים בְּקִרְבָּה דָם צְדִיקִים: יד נָעוּ עוֹרִים בַּחוּצוֹת כאשר הלכו העיורים בחוצות העיר, החליקו הם על הדם השפוך על הארץ נִגְאָלוּ בְּדָם בגדיהם התלכלכו בדם בְּלֹא יוֹכְלוּ יָגְעוּ בְּלִבְשֵׁיהֶם עד שאי אפשר היה לגעת בבגדיהם: טו סוֹרוּ טָמֵא קָרָאוּ לְמוֹ הגויים קראו סוֹרוּ סוֹרוּ אֶל תִּגְעוּ סוֹרוּ מעלינו אתם ישראל הטמאים, וזה הגיע לנו כעונש על כך ש- כִּי נִצָּו הַתְּקוּסְטוֹ גַּם נָעוּ, אָמְרוּ בימי השלוה בְּגוֹיִם לֹא יוֹסִפוּ לְגוֹר בודאי לא נוסף לגלות ולגור בין הגויים: טז פְּנֵי אֲדָנִי חֲלָקָם ה' פיזר אותם מעל פניו לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטָם, וזאת כעונש על כך שאף הם - פְּנֵי כְּהֻנִּים לֹא נִשְׂאוּ וְזִקְנִים לֹא חָנְנוּ לא חסו עליהם: יז עוֹדִינוּ כשבאה עלינו הצרה עדיין תִּכְלִינָה עֵינֵינוּ אֶל עֲזָרְתָנוּ היו עינינו צופיות אל חיל פרעה שיבוא לעזרתנו, הֶבֶל אולם צפייתנו היתה לשוא, בְּצַפִּיתָנוּ צַפִּינוּ אֶל גּוֹי, לֹא יוֹשִׁיעַ לא עזרו לנו בעת צרה: יח צָדוּ צַעֲדֵינוּ מַלְכַת בְּרַחֲבֵיתָנוּ האויבים ארבו את צעדינו ולא יכלנו ללכת ברחובותינו קָרַב קָצִינוּ יום מותנו מָלְאוּ יָמֵינוּ תְּמוּ יְמֵי חַיֵּינוּ כִּי בָא קָצָנוּ: יט קָלִים הָיוּ רַדְפֵינוּ מִנְּשָׂרֵי שָׁמַיִם רדפו אותנו בקלות המרוץ, עַל הָהָרִים דָּלְקָנוּ רדפו

אחרינו **במדבר ארבו לנו: כ רוח אפינו משיח אדני** יאשיהו המלך הצדיק **לכד בשחיתותם** נהרג בהשחתתם, שירו בו חיצים הרבה עד שנעשה גופו ככברה **אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים** חשבנו שהוא יגן עלינו; **כא** פונה ירמיהו למלכות רומי שעתידיה להחריב את בית המקדש השני: **שישי ושמיחי בת אדום** כעת אתם יכולים לשמוח **יושבת בארץ עוץ**, אולם דעו לכם כי **גם עליך תעבר כוס** בעתיד תבוא עליכם פורענות **תשפרי** עד שתהיו שכורים מרוב צרות **ותתערי** ותקיא את הצרות: **כב תם עונך בת ציון** כבר לקית ונענשת על כל חטאיך **לא יוסיף להגלותך** לאחר שיגאלנו בימות המשיח. ולעומת זאת **פקד** זכר **עונך בת אדום גלה על חטאתיך** יתנקם בכם על חטאיכם:

פרק ה

א זכר אדני מה היה לנו הביטה וראה את חרפתנו: ב נחלתנו ארץ ישראל **נהפכה לזרים** נתונה בידי אומות העולם, **בתינו לנכרים: ג יתומים היינו ואין אב** אבינו שבשמים עזב אותנו **אמתינו כאלמנות: ד מימינו בכסף שתינו** אפילו על המים היינו צריכים לשלם, **עצינו במחיר** בתשלום **יבאו: ה על צוארנו נרדפנו** בעול עבודה קשה, **יגענו** לאסוף ממון ונכסים **ולא הונח לנו** לא ניתן לנו ליהנות מהם כי האויבים גנבו וחמסו לנו **הכל: ו מצרים נתנו יד** הושטנו למצרים יד שיבואו להקימנו מנפילתנו **אשור לשבע לחם** בקשנו מאשור שיתנו לנו לחם **השביע נפשנו: ז אבתינו חטאו ואינם, ואנחנו עונתיהם סבלנו: ח עבדים משלו בנו, פרק אין מידם** אין מי שיפדה אותנו מהם: **ט בנפשנו נביא לחמנו** העמדנו את נפשנו בסכנה כשהלכנו להביא לחם **מפני חרב המדבר** שהרי היו עלולים האויבים להורגנו **בחרב: י עורנו כתנור נכמרו** עור גופנו התחמם ולהט כחום התנור **מפני זלעפות רעב** מפני הרעב ששרף אותנו: **יא נשים בציון ענו, בתלת בערי יהודה: יב שרים בידם** בידי האויב **נתלו, פני זקנים לא נהדרו** לא נשאו פנים אפילו לזקנים: **יג בחורים טחון נשאו** האויבים נתנו על כתפי הבחורים רחיים ומשאות, **ונערים בעץ** בסחיבת עצים **כשלו** נחלש כוחם: **יד זקנים משער שבתו** הזקנים הושבתו מלבוא בשער הסנהדרין לדון, **בחורים מנגינתם** בחורי ישראל לא יכלו להכנס לחופה ולשמוע נגינות שבעת ימי המשתה: **טו שבת משוש לבנו** הושבתה שמחתנו, **נהפך לאבל מחולנו: טז נפלה עטרת ראשנו** נחרב בית המקדש **אוי נא לנו פי חטאנו: יז על זה היה דוה לבנו, על אלה חשכו עינינו: יח על הר ציון ששמים, שועלים הלכו בו: יט אתה אדני לעולם תשב, פסאך לדר ודור** מלכותך קיימת לעולם, ולכן: **כ למה לנצח תשפחנו** אל תשכחנו לעולם, **תעזבנו לארץ ימים** אל תעזבנו באורך הגלות: **כא השיבנו אדני אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם: כב כי אם מאס מאסתנו, קצפת עלינו עד מאד** למרות שמאסת בנו על חטאינו, אל תקצוף ותכעס עלינו עד מאוד: **השיבנו אדני אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם:**

נקודות מכירה לרכישת החברות:

052-6473598* נתניה:	0508-361166* טבריה:	054-8433308 אופקים:
052-8281272* 0527-632800*	052-9256124 *	050-3387587 אור יהודה:
052-4317340 055-6700579 עכו:	0522-753310 טירת הכרמל:	0523-934439 אור עקיבא:
054-5288797 עפולה:	055-6707676 טלוסטון:	0507-555810 אזורה:
052-7651580 ערד:	052-7129739* יבנה:	052-5257266 אילת:
054-8590068, עתלית:	08-6757677*	054-8422891* אלעד:
0546-303926	052-5277260 יד בנימין:	0545250370*
0527603435* פתח תקוה:	יהוד: 053-4158435,	052-3066012 אריאל:
054-8439076, 054-3346241*	052-7010722	052-7667048* אשדוד:
0527677752* 0504-121786* צפת:	054-3320744 יקנעם:	054-8580584 *
052-7644622 קיסריה:	052-7115988 ירוחם:	052-7689873, אשקלון:
0504-102069, קרית:	ירושלים: * 02-5822821	08-6722103
04-8492473	0542147079, 0548573908 * סמואל הנביא רמות	054-5847762 באר יעקב:
054-2399998 קרית אתא:	052-7176887, 058-3251274 * ה סמואל	054-8447230* באר שבע:
0533-126950 קרית גת:	054-8417188 * רמת שלמה	054-8508067 *
052-7150358* קרית מלאכי:	052-7669757 * תל ציון	052-7183329 בית שאן:
052-5454211, 052-4315009 *	052-7114363* בית וגן	052-9203602 * בית שמש:
055-6730351 *	02-5827008* סנהדריה	02-9995076 0528-985558*
054-8447844 קרית ספר:	02-6542292, 058-6680000* הר נוף	054-8437294 (A) ביתר עילית:
05271-92976 קרית שמונה:	0583217945* נבעת טאל	[18:00-20:00] 0504-174567* בני ברק:
0545-250370* ראש העין:	054-6726721 * הר חומה	054-8517294, 054-8494964*
055-6748573* 054-2260186*	0506-518504* ארמון הנציב	052-7616868 * 054-8438347*
0503332293* ראשול"צ:	0545-810328* גילה	052-7646027* [פרדס כץ]
0533-000093* 055-6771727*	077-3396020* ק. יובל	054-2491168* בת ים:
054-5847762* 054-2493105*	052-7141907* פסגת זאב	054-5847762*
052-7153567* רחובות:	053-2476758* גבעת מרדכי	052-4315009, יבנה:
052-6575529* 054-7429955*	054-2561977 כוכב יעקב:	052-5454211
054-7444103 רעננה:	052-7671730 כפר סבא:	054-8427237 דימונה:
054-8408840* רכסים:	052-5705148 כרמיאל:	052-8046337 הרעליה:
077-3005038	0504-107540 לוד:	052-7129661 זכרון יעקב:
050-2225510 רמלה:	052-6111881 מבשרת ציון:	052-7117668 חדרה:
053-6203733 רמת הגולן:	0506-830791 מגדל העמק:	050-5559595 * חולון:
053-3131382 שדרות:	058-3278597, מודיעין:	058-3262447, 054-8499504*
052-7101791* תל אביב:	08-9725742	052-7101791 *
052-7661162 *	055-6702029 מעלה ארומים:	052-7657756 * חיפה:
משלוח עד הבית בעלות 60 ₪	052-4619144 מצפה רמון:	054-8462601 חצור:
במיל: 6410995@gmail.com	053-4322936 נהריה:	052-7161207 חריש:
	052-7681111 * נתבות:	052-3510295*
	05271-53938, 077-5504905*	058-7737616 חשמונאים:

פנינו? ככה גם את חבריך...